T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ÇEVRİMİÇİ ANNELERİN STRES DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem KARACA KOÇ

KOCAELİ 2019

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ÇEVRİMİÇİ ANNELERİN STRES DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem KARACA KOÇ

TEZ DANIŞMANI
Dr. Ögr. Üyesi FİGEN PASLI

KOCAELİ 2019

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ÇEVRİMİÇİ ANNELERİN STRES DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Gizem KARACA KOÇ
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 25.03.2019/24

Jüri Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Neşe ŞAHİN TAŞĞIN

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Yıldız ÖZTAN ULUSOY

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Figen PASLI

KOCAELİ 2019

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
KISALTMALAR LİSTESİ vi
TABLOLAR DİZİNİ vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MODERN DÜNYADA ANNELİK KİMLİĞİ 6
1.1. Modern Toplumda Aile, Ebeveynlik, Çocukluk ve Annelik Fikirlerinin Dönüşümü 6
1.1.1. Ebeveynliğin Dönüşümü 7
1.1.2. Anneliğin Dönüşümü 11
1.1.3. Çocuk ve Çocukluğun Dönüşümü 14

İKİNCİ BÖLÜM

2.İNTERNET VE SOSYAL MEDYA 18
2.1. İNTERNET KAVRAMI 18
2.2. SOSYAL MEDYA KAVRAMI 20
2.3. ANNELERİN İNTERNET KULLANIMI 22
2.3.1. Ebeveynlik Web Siteleri 26
2.3.2. Forumlar 26
2.3.3. Facebook Destek Grupları 27
2.3.4. Annelik/Anne Blogları 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.STRES KAVRAMLARI 32
3.1. STRES 32
3.1.1. Stresi Açıklayan Kuramlar 33
3.1.1.1. Savaş Ya Da Kaç Kuramı 33
3.1.1.2. Genel Uyum Sendromu Yaklaşımı 34
3.1.1.3. Etkileşim Teorisi 35
3.1.2. Stresin Nedenleri 36
3.1.3. Ebeveynlik Stresi 38
3.1.4. Ebeveyn Baş Etme Yöntemleri 40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ÇEVRİMİÇİ ANNELERİN STRES DÜZEYLERİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI 44
4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI 44
4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 45
4.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI 46
4.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 46
4.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 47
4.5.1. Araştırmanın Modeli 47
4.5.2. Araştırmanın Hipotezleri 48
4.5.3. Evren ve Örneklem 49
4.5.4. Nicel Veri Toplama Araçları 50
4.5.4.1. Kişisel Bilgi Formu 50
4.5.4.2. Ebeveyn Stres Ölçeği 50
4.5.5. Nitel Veri Toplama Araçları 52
4.6. VERİ ANALİZİ 52
4.7. BULGULAR 54
4.7.1. Tanımlayıcı Bulgular 54
4.7.2. Annelerin Stres Düzeylerine İlişkin Bulgular 60
TARTIŞMA VE ÖNERİLER 75
KAYNAKÇA 93
EKLER 109
EK 1: Anket Formu 109
EK 2: Ebeveynlik Stres Ölçeği 112
EK 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 114
EK 4: Ölçek İzni 116
ÖZGEÇMİŞ 117

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde araştırmaya katılarak ve yaşamları ile ilgili değerli bilgileri benimle paylaşarak en büyük katkıyı sağlayan 0-3 yaş çocuğa sahip gönüllü annelere;

Staj dönemindeki birlikteliğimizden bu yana ışığım ve idolüm olan, bana her konuda yardımcı ve destek olan; tavsiyelerini, deneyimlerini ve fikirlerini benimle paylaşarak bana yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Figen PASLI' ya;

Çalışmanın tamamlanmasında çok önemli katkıları olan, içeriği ve yöntemi açısından yol gösteren ve önerileriyle beni güçlendiren çok kıymetli hocam Dr. Öğretim Üyesi Neşe ŞAHİN TAŞĞIN'a

Attachment Parenting grubunda bu araştırmayı gerçekleştirmeme izin veren tüm grup yöneticilerine, izin ve uygulama sürecinde her türlü desteğini esirgemeyen canım arkadaşım Bilge ŞİRİN DOĞANAY' a;

Tez sürecinin başından sonuna derdimi dinleyen; zaman zaman bir hoca, zaman zaman bir arkadaş olarak desteğini esirgemeyen ve değerli deneyimlerini benimle paylaşan arkadaşım Dr. Hülya KOCAGÜL YÜZER' e;

Yaşamımdaki ilk günden bu yana olduğu gibi bu dönemde de destek ve anlayışlarıyla yanımda olan değerli aileme;

Benimle birlikte vakit geçirememeye tahammül etmek zorunda kalan ve sabrıyla en büyük desteği veren canım kızım Beste KOÇ' a;

Yoğun iş temposuna rağmen desteğini esirgemeyen, maddi – manevi desteğiyle hayatımın her alanını kolaylaştıran ve sakinliğiyle dinginleştiren çok sevgili yol arkadaşım, eşim Serhan KOÇ' a çok teşekkür ederim.

Mayıs 2019

Gizem KARACA KOÇ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, çevrimiçi annelerin maruz kaldıkları bilgi kirliliği ve kaynaklarının ideale ulaşmada güçlük yaratması durumunun ebeveynlik stresi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırma kapsamında internette bilgi edinmeye yoğun şekilde ihtiyaç duydukları ifade edilen erken çocukluk dönemi (0-3 yaş) ebeveynlerinin öz-yeterliliklerinin stres düzeylerine etkisini anlayabilmek amacıyla internette bilgi arama deneyimleri araştırılmış, ortaya çıkan sonuçları demografik özellikleri de göz önünde bulundurarak yorumlanmıştır. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma yöntem seçilmiştir. 0-3 yaş döneminde bulunan çocuğa sahip 364 anne ile nicel aşamada, 10 anne ile nitel aşamada görüşme yapılmıştır. Araştırmanın verileri Aydoğan ve Özbay (2017) tarafından geliştirilen, Ebeveyn Stres Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Nicel bulgular; yaş, çocuk sayısı, eğitim, gelir düzeyi ve bakım desteği gibi demografik değişkenlerin ebeveynlik stres düzeyini etkilemediğini, annelerin internet kullanım süreleri ile stres düzeylerinin arasında ilişki bulunmadığını ortaya koymuş fakat nitel görüşmeler çocuk sayısı, bakım desteği ve internet kullanımının stresi olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermiştir. Her iki yöntem de kronik hastalığa sahip annelerin ve kronik hastalık tanılı çocuğu bulunan annelerin internet kullanımının ebeveyn stres düzeyini arttırdığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi anne, stres.

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the impact of online moms' exposure to information pollution and the difficulty in reaching the ideal situation on parenting stress. In the context of the research, in order to understand the effect of self-efficacy of early childhood (0-3 years) parents who expressed an intense need for being informed through the Internet, their experiences of information search on the Internet were investigated and the results were interpreted by considering their demographic properties. In this research, a mixed-method was used in which quantitative and qualitative research methods were used together. Interviews were conducted with 364 mothers of children aged 0-3 at the quantitative stage and 10 mothers at the qualitative stage. The data of the study was collected by the Parent Stress Scale and Personal Information Form developed by Aydoğan and Özbay (2017). Quantitative findings; Demographic variables such as age, number of children, education, income level and care support did not affect parenting stress level, and there was no relationship between mothers' internet usage time and stress levels. However qualitative findings were shown that the number of children, care support and internet usage time may adversely affect parenting stress. Both methods showed that the use of the Internet increases the parental stress level of mothers with chronic diseases and mothers with children diagnosed with chronic diseases.

Keywords: Online mom, Stres

KISALTMALAR LİSTESİ

İNTERNET: İnternational Network

ARPANET: Advanced Research Authrotiy Net

USENET: User's Network

MİLNET: Millitary Net

WWW: World Wide Web

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

ÇPGD: Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı

AÇSHB: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

ASDEP: Aile Sosyal Destek Programı

BM: Birleşmiş Milletler

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Verilerin faktör analizine uygunluğunun incelenmesi 51
Tablo 2: Ebeveyn Stresine İlişkin Box-Plot Sonuçları 53
Tablo 3: Ebeveyn stres düzeyine ilişkin Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları 53
Tablo 4: Ebeveyn Stresine İlişkin Betimsel İstatistikler 54
Tablo 5: Örnekleme ilişkin bazı betimleyici istatistikler 55
Tablo 6: Çocuk ile İlgili Betimleyici İstatistikler 56
Tablo 7:İnternet İle İlgili Betimleyici İstatistikler 57
Tablo 8: Ebeveynlik ve Çocuk Konusunda Diğer Betimsel İstatistikler 59
Tablo 9: Yaşa Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 60
Tablo 10: Eğitim Düzeyine Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 61
Tablo 11: Kronik Hastalığa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 62
Tablo 12: Kronik Bir Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 63
Tablo 13: Ekonomik Duruma Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 64
Tablo 14: Mesleklere Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 65
Tablo 15: Çalışma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 66
Tablo 16: Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 68
Tablo 17: 0-3 Yaş Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 69
Tablo 18: 0-3 Yaş Grubundaki Çocuğa Bakım Desteği Alma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 70
Tablo 19: Çocuğun Bakımında Destek Alınan Kişi Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 71
Tablo 20: Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 72
Tablo 21: Ebeveyn Olduktan Sonra Günlük İnternet Kullanım Süresinin Değişme Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri 73
Tablo 22: Instagram, Youtube ve Blog Sitelerinde Paylaşım Yapan Anneleri Takip Etme Durumuna Göre Ebeveyn Stresinin İncelenmesi 74

GİRİŞ

Günümüzde ailelerin; çocuklar, sağlık ve ebeveynlik hakkında bilgi edinme olanağının en kolay ve en fazla olduğu platformun internet olduğu görülmektedir. Google arama motorunda "yeni anneler için bakım rehberi" terimi girildiğinde, 48 milyondan fazla sonuç bulunduğu; arama terimi "anne ve çocuk sağlığı" olarak yapıldığında 37 milyondan fazla sonuç dökümüne ulaşıldığı, kaleme alınan makalelerin ise daha çok psikolojik sağlık üzerine olduğu görülmektedir (Google.com.tr, 2019). Özellikle annelerin hayatında sorun olarak görülen doğum, bebek hastalıkları, emzirme, göğüs ağrıları, çocukların yetiştirilmesi veya evlilik çatışmaları gibi konular internet üzerinde kurulmuş olan binlerce üyeli anne bebek gruplarında her gün konuşulmakta; herhangi bir bilimsel geçerliliği olmayan deneyimler aracılığıyla sorunlara çözüm aranmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü "*sağlık*" kavramını, *"yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden tam bir iyilik durumu''* şeklinde tanımlamıştır (Herman, Saxena ve Moodie, 2004: 12). Bu çerçevede etkin ve doğru sağlık bilgilerine ulaşım, sağlığın korunmasıyla hastalıkların önlenmesi, sağlıklı yaşam tarzlarının geliştirilmesi adına ideal davranış biçimlerinin geliştirilmesi, yaşamsal beklentilerin karşılanması ve iyi yaşam düzeninin sağlanması, kişilerin sağlık hizmetlerine erişim hakları çerçevesinde değerlendirilmelidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinde "*Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı olduğu*" ve "*Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları bulunduğu*" ifade edilmekte ve imzacı ülkeler ana – çocuk sağlığının önemini kabul etmektedir (HEB, 25. madde).

Ebeveynlerin ihtiyaç duydukları doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamak; birinci basamak hizmet sağlayıcılarının sorumluluğunda olup birinci basamak sağlık hizmeti olarak konumlandırılan aile hekimleri, aşıları ve gelişim takibi için aile sağlığı merkezlerine davet ettikleri aile üyelerine, emzirme de dahil olmak üzere, çocuk sağlığını ve esenliğini konu alan herhangi bir eğitim imkânını sınırlı olarak sağlanmaktadır. 0-6 yaş dönemindeki çocukların gelişimlerine yönelik riskleri tespit etme ve önleyici adımların atılmasını sağlama amacı taşıyan

"Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı" (ÇPGD) Aile Sağlığı Merkezlerindeki yoğunluk ve yeterli sayıda eleman bulunmaması sebebiyle kapsamlı şekilde uygulanamamaktadır (Güneş, 2017: 257). Yeni Zelanda'da yürütülen "Erken Başlangıç" isimli program kapsamında çocuklu ailelerin ihtiyaç duyduğu ev ziyaretleri, hemşire ve sosyal hizmet uzmanı işbirliği ile yapılmaktadır. Çocukların evlerine yapılan ziyaretler ve riskli çocukların takipleri sayesinde, bildirilen istismar vakalarında 3'te 1 azalma olduğu tespit edilmiştir (Özmert, 2010: 474).

Bağlanma teorisinin kuramcısı John Bowlby, ebeveyninden **"**Ben buradayım, seni duyuyorum, seni anlıyorum, sana değer veriyorum.**"** mesajını alarak güvenli bağlanan çocuğun hem kendine hem de çevresine güveninin olumlu yönde destekleneceğini, güvensiz bağlanan çocukların ise stresli durumlarda yaşadıkları olumsuz duygularla başa çıkamadığını, daha düşük sosyal beceriler gösterdiklerini, daha düşük dikkat süresine ve ders başarısına sahip olduklarını ve en önemlisi olumsuz duygulanıma bağlı ruh sağlığı problemlerine sahip olma risklerinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Kendini tekrar eden stres döngüsü içerisindeki ebeveynlere, bebeklerinin sağlıklı olduğuna dair güvence vermek ve ebeveyn stresi veya çocuk istismarı komplikasyonlarını önlemeyi amaçlayan stratejileri uygulamak, çocuk sağlığı profesyonelleri ve sosyal hizmet çalışanları için kilit müdahaledir. Koruyucu ve önleyici çalışmalar kapsamında, kaynaklara ulaşım engelleri bulunan ebeveynlere hizmet ulaştırmayı amaçlayan kurumsal hizmetler ya da ev ziyaretleri istismar riskini en aza indirirken aynı zamanda güvenli anne ve bebek bağlanmasına da destek olarak çocuğun ileriki yaşamında karşılaşacağı birçok sorunun önüne geçebilir. Bu bağlamda, sosyal hizmet çalışanlarınca yeni annelerin stres düzeylerinin tespit edilip çözüm yollarının önerilmesi anneler ve bebeklerinin esenlik halleri açısından önem taşımaktadır.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) tarafından başlatılan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı faaliyet raporunda (2018) "A*ile ve bireylerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespiti, ihtiyaca göre sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerin planlanması ve uygulanması, gerektiğinde diğer kamu hizmetlerinden (eğitim, sağlık, istihdam vs.) yararlanılmasının sağlanması amacıyla sürecin tüm*

aşamalarında rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini içeren bir program" olarak tanımlanmakta ve ASDEP görevlilerinin ihtiyaç sahiplerine ev ziyareti ile ulaşım sağladığı belirtilmektedir. Fakat bu raporda ifade edilenin aksine Sosyal Hizmet Merkezlerinde istihdam edilen ASDEP personelleri kurumsal iş yükü sebebiyle yalnızca merkeze başvuran müracaatçılarla çalışılabilmektedir.

Yeni ebeveynlerin ebeveynlik ve çocuk bakımı ile ilgili yoğun bilgi ihtiyaçları vardır. Türkiye'de küçük çocukların birincil bakım verenleri olan anneler, en yaygın bilgi ihtiyacı olan ebeveynlerdir. OECD 2019 verileri Türkiye'de, 24 saatlik bir süre içinde ücretsiz aile içi bakım ve gönüllü çalışmalara kadınların harcadığı ortalama zamanın, erkeklerin harcadığı ortalama zamana oranının 3,6 olduğunu; nüfusun %70'inin annelerin iş gücü piyasasına katılması halinde çocukların zarar gördüğüne inandığı aktarmaktadır. Çalışma hayatına daha yoğun katılım sağlamalarına rağmen, ataerkil kabuller uyarınca ücretsiz bakım emeği sağlayıcısı olan ve çocuk bakımı için geçici süre de olsa, kendini eve kapatan annelerin sosyal izolasyonu artarken ihtiyaç duydukları desteğe ulaşımları da kısıtlanmaktadır. Bu nedenle sağlık ya da sosyal hizmet müdahaleleri için kurulmuş olan ve herhangi bir bilimsel yaklaşıma dayanmayan çevrimiçi gruplarda bilgi ve sosyal desteğe ulaşım sağlayabilen anneler, bilgi eksiklerini çevrimiçi destek ile tamamlamaya çalışmaktadır. İnterneti bilgi edinmek amacıyla kullanan anneler *çevrimiçi anneler* olarak kavramsallaştırılmıştır.

Cirgin Ellett ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan araştırmada, babaların da bebeklerinin davranışlarıyla başa çıkmanın yollarını bulmak için eşleri ile birlikte interneti kullandıkları bildirilmiştir. Ebeveynler, Web sayfalarında tedaviler hakkında yanlış veya eksik bilgi almakta veya bebek bakımı konusundaki kaygı ve belirsizliklerinden faydalanan ürünler satın almak için çaba göstermektedir. İnternetteki kanıtlanmamış ve masraflı çözümler, zor davranışlarla savaşırken yenilikçi yaklaşımlar sağlayan ürünler ebeveynlere çok çekici gelebilmektedir. Bu sürede denenen çözümlerin yetersizliği ve pahalı ürünlere ulaşımı kısıtlayan ekonomik yetersizlikler, artan stres düzeylerine çözüm arayan ebeveynlere farklı stres kaynakları yaratmaktadır. Ebeveynlik ile mevcut kişisel kaynaklar arasındaki uyumsuzluğun yol açtığı ebeveynlik stresi, çocuğa kötü muamele riskini arttırırken; çocuğun ihtiyaçlarına yönelik gerekli dikkat ve duyarlılığı engelleyerek, hedefe

yönelik davranışı bozarak ve ebeveyn – çocuk arasındaki güvenli bağlanmayı yıkarak çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 yılında yayımladığı "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Alışkanlıkları Anket Sonuçları" incelendiğinde erkeklerin %65'inin, kadınların ise %73'ünün sağlıkla ilgili bilgi arama amacı ile interneti kullandığı görülmektedir. Ebeveynlerin internet kullanım oranlarına dair herhangi bir istatistik bulunmamasına rağmen, bebeklerin sağlıklı gelişimlerinin temeli olarak kabul edilen ilk üç yılda sergiledikleri zor davranışlar, ihtiyaç duydukları beslenme programı veya sahip oldukları sağlık sorunları sebebiyle interneti bilgi edinme amacıyla sıklıkla kullandıkları sonucuna ulaşılabilir.

Bilgi edinme davranışı herhangi bir risk taşımasa da internet üzerinden ulaşılan bilgi kaynaklarının güvenirlik, doğruluk ve güncellik sorunu risk oluşturmaktadır. Kaynağı belli olmayan (anonim) bilgiler, ebeveynlerin ebeveynlik becerilerine olan güvenlerini kaybetmelerine ve yüksek düzeyde strese maruz kalmalarına neden olmaktadır. Kırk dereceye yükselen ateş ile ilgili arama motorlarında yapılan bir arama, yüksek ateşin kanser gibi birçok ağır hastalığın işareti olabileceğini bildirirken arama yapan ebeveynin stres, karmaşa ve yoğun kaygıya maruz kalmaması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte stres, ebeveynlerin mantıklı düşünme becerilerini olumsuz etkileyerek internet kanalıyla ulaştıkları bilginin doğru veya güvenli olup olmadığını tespit etme becerilerini de olumsuz etkilemektedir.

2000'li yıllardan sonra kitle iletişim araçlarının sağlığa erişim amacıyla kullanılabileceği fikri ile sağlık ve medya alanlarının ilişkisi dikkat çekmiş, bireylerin ihtiyaç duydukları bilgilere erişimlerini sağlamak amacıyla medyanın aktif kullanımı *Sağlık İletişimi* olarak kavramsallaştırılmıştır (Ayaz, F. ve Ayaz, H., 2017: 148). Sürdürülebilir sağlıklı yaşam öğretileri; beslenme, doğum kontrolü, hasta hakları gibi önem arz eden konular çerçevesinde kitlelere bilinçli ve etkin sağlık kazanımları sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 56. maddesinde "*Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak iş birliğini*

gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.'' hükmü yer almaktadır (TCA, 56. madde). İnsani yaşam koşullarının sürdürülebilirliğinin en önemli kıstası olan sağlığın her boyutu hayati önem taşırken, sağlık iletişimi temelli öğeler ülkemizde yeterince irdelenmemektedir. Türkiye'de 1927 yılında radyolarda başlatılan ve 1981 yılı itibariyle televizyona taşınan kamu spotları; sağlık iletişimi çerçevesinde yapılan bir düzenleme olsa da sanal medya üzerinden erişim sağlanabilecek, Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenen, güvenilir ve ücretsiz bilgi kaynağı sağlayan bir internet sitesi bulunmamaktadır (Bilgiç, 2016: 27).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989'da benimsenen ve Türkiye tarafından da imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17. Maddesinde, *"Taraf Devletlerin; kitle iletişim araçlarının önemini kabul etmek suretiyle çocuğun, özellikle toplumsal, ruhsal, ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlayacağı"* ifade edilmektedir. İlgili madde, kitle iletişim araçlarının sağlık iletişimi kapsamında etkin kullanımı ile çocukların sağlıklı gelişimine katkı sağlanmasının önemine değinmekte olup 0-3 yaş dönemi içerisinde olan ve ebeveyni tarafından bakıma, korunmaya ve yönlendirilmeye ihtiyaç duyan çocukların sağlıklı gelişimleri için ebeveynlerin doğru bilgiye erişimlerinin önem taşımakta olduğunun uluslararası alanda kabul edildiğini gösterir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN DÜNYADA ANNELİK KİMLİĞİ

1.1. Modern Toplumda Aile, Ebeveynlik, Çocukluk ve Annelik Fikirlerinin Dönüşümü

Sosyal medyayı aktif olarak kullanan her annenin sıklıkla aktardığı ebeveynlik, annelik ve çocukluğa dair anlatıları sağlıklı ve güvenilir şekilde analiz edebilmek için modernleşme sürecinin ilgili kavramlarla olan ilişkilerine değinmek gerekmektedir. Toplumun en küçük oluşumu olan aile, hem kadınların hem de erkeklerin ev içi rollere yükledikleri atıflardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu nedenle öncelikle modern hayat tarzına eşlik eden toplumsal cinsiyet kalıplarını irdelemek, devamında ise zihniyet kalıplarının sosyal medyadaki karşılığını ve sosyal medyanın annelik kimliğinin inşası ve yeniden sunumu üzerindeki etkilerini analiz etmek, annelik stresinin önemli bir kısmını açıklamaya yardımcı olacaktır.

19. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'nin etkisiyle gelişen teknoloji, toplumların yapısını ve yaşam biçimini derinden etkilemiştir. Yalnızca tarımla geçinen birçok ülke, devrimi takip eden elli yıl içerisinde, sanayi ülkesi haline gelmiştir (Yörükoğlu, 1997: 41). Sanayi devrimi öncesinde tarım arazisi ve yeşillik olan bölgelerin yerini betonlar ve asfaltlar almış, tarımla uğraşıp kendi kendine yeten aileler, topraklarından koparılıp üretim sürecine itilerek belirli bir alanda uzmanlaşıp *en iyi olmaya* zorlanmıştır. Aralarında hiyerarşik iş bölümü olan, en az üç kuşağın birlikte yaşadığı ve aile olma bilinciyle devamlılığı sağlanan geniş ailelerin, kendi başına ayakta durmaya zorlanan çekirdek aile yapısına evrildiği bu dönüşüm bireyselleşme ve yabancılaşmayı tetiklemiştir (Tekin-Epik, Çiçek ve Altay, 2017: 40).

Charles Taylor modernlik ile birlikte gelen yabancılaşma ve toplumsal çözülme hissinin kabullenilmesi gerekilen bir süreç olduğunu ifade eder. Modern birey geleneklerin ve dinin çizmiş olduğu sınırların dışına çıkmış, kalabalık şehirler içinde süregelen hızlı ve yorucu bir hayata dahil olmak zorunda kalmış ve teknoloji ile kolaylaştığı varsayılan gündelik hayatı, artan sorumluluklarla daha da zorlaşmış kişidir. Modernleşmeyle birlikte aile içi ilişkilerde ve diğer toplumsal kurumlarda ortaya çıkan değer yozlaşması iş bölümü ve görev bilincini ikinci plana itmiş,

bağımsızlık duygusunu tetikleyerek bireyselleşmenin benimsenmesine yol açmıştır (Bahadır, 2002: 131). Bu dönüşümle son derece küresel ve karmaşık hale gelen aile yapısı, parçalanmadan ayakta kalabilmek için belirli sosyoekonomik koşullara ihtiyaç duymaktadır. Aile mensubu olan şehirli ebeveynlerin her biri çalışarak gelir elde etmekte, çocuklar ise küçük yaş itibariyle bakımlarını sağlayan bir eğitim kurumuna dahil olmaktadır. Geleneksel Türk aile yapısının gerektirdiği bakım destek büyükanne ve büyükbabalar tarafından hala veriliyor olsa da, anne ve babalar kendi memleketlerinden uzakta olmaları sebebiyle ya da ebeveynlerinin sahip olduğu geleneksel bilgilerin geçerliliğini yitirdikleri düşüncesiyle, çocuklarının bakımı için uzman kurumlara başvurmaktadır.

Çocuklarının kendilerinden daha iyi yetiştirilmesini kişisel bir hedef haline getiren ebeveynler; çocuklarının geleceğini etkileyecek kritik kararlar için uzman bilgisine veya tecrübeli ebeveynlerin deneyimlerine başvururlar. Edindikleri bilgileri alışılagelmiş uygulamalar ışığında yeniden değerlendirip uygulamaya geçirirler. Ebeveynlerin, çocuklara bakım sağlayan büyükbabalar ve büyükannelerden de bu çerçevede belirledikleri çizelgeye uymalarını beklemeleri mümkündür. Bu haliyle Türk ailesi; bir yandan bütüne bağlı, bir diğer yandan da bütünden ayrı işlevsel geniş aile olarak tanımlanabilir.

1.1.1. Ebeveynliğin Dönüşümü

Ebeveyn olma, gelişme ve hayatta kalması önemsenen bir çocuğun bakım, ihtiyaç ve desteğinin sürekli olarak sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır (Hanssen ve Zimanyi, 2000: 3). Ebeveynler anne ve babalarla sınırlı değildir, ebeveyn çocuğun büyümesi ve gelişmesi için kendini sorumlu gören, çocuğun yalnızca fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamayı değil onunla bağ kurmayı hedefleyen ve her yönden yetiştirme sorumluluğunu üstüne alan herhangi bir kişi de olabilir (Cogito, 2015: 108).

Ebeveynlik kavramı, ebeveynlerin dahil olduğu toplumsal yapıdan bağımsız olarak düşünülemez. Diğer bir deyişle ebeveynlik davranışı çerçevesinde alınan her bir karar, toplumun değerlerinin, amaçlarının, kültürel ve dini inanışlarının etkisi altındadır. Ayrıca ebeveynlerin yaşları, eğitimleri, meslekleri, sosyal ve ekonomik

statüleri ve toplumun yetiştirilen çocuktan beklentileri de ebeveyn davranışını etkileyen unsurlardır (Berns, 2014: 116-119). Günümüz modern dünyasında hâkim olan ebeveyn anlayışını inceleyebilmek için öncelikle ebeveynlik kavramının tarihsel gelişimine bakmak gerekir. Burada Batı toplumlarındaki süreç incelenecek olsa da Türkiye özelindeki kavram gelişim sürecinin de benzer özellikler taşıdığı ifade edilmelidir.

19. yüzyıla kadar çocuklar, ebeveynleri tarafından önemsenmemiş ve engelleyici unsur olarak görülmüştür. Çocuğun ciddiye alındığı ve işgücü olarak görüldüğü 19. yüzyılda ise disipliner, cezalandırıcı, boyun eğdirici bir ebeveynlik yöntemi benimsenmiştir. Ebeveyn merkezli yaşam tarzının ön planda olduğu batı toplumlarında; çocuğun özgürlüğü toplumsal uyum adı altında yok edilmiş, çocuğun bireysel ihtiyaçlarının aksine toplumun ihtiyaçlarına öncelik verilmiştir (Çeler, 2013: 168-171).

1960'larda bilişsel gelişim ve bağlanma üzerine yapılan psikoloji temelli araştırmalar sonucunda; ebeveyn-çocuk temasının ve sık beslemenin ebeveyn ile çocuk arasında güvenli bir ilişki oluşması için gerekli ön koşul olduğu düşüncesi, zamanla ana-babalık fikirlerine yoğun biçimde dahil edilmiş ve 1970'lerden sonra ebeveynlik Batı toplumlarında önemsenen bir konu haline gelmiştir (Bowlby 1982; Schön ve Silvén 2007; Hrdy 1999). Bowlby, erken yaşta oluşturulan ebeveyn-çocuk güven temelinin, gelecekteki psikolojik sağlığı, sosyal becerileri ve ilişki istikrarını etkilediğini ifade etmektedir.

Günümüzde çocuk yetiştirme yöntemlerinin bilimselliğine verilen önem, yetişkin bireylerin yaşamakta olduğu ruhsal sağlık sorunlarının ve sosyoekonomik sorunların ebeveyn-çocuk ilişkisi ile açıklanabileceği, ebeveynlik kalitesi ile sosyal çıktılar arasında doğrudan bir nedensel bağlantı olduğu varsayımından kaynaklanmakta ve psikoloji alanına yön veren kuramlar da bu inancı desteklemektedir. Örneğin ebeveyn-çocuk ruh sağlığı ile ilgili araştırmalara başkanlık eden Nicole Letourneau, güçlü ve pozitif bir ebeveyn-bebek ilişkisinin alkolizm, obezite, kalp rahatsızlığı ve kanserin önlenmesine yardımcı olabileceğini belirtir (Letourneau, 2013: 237). Benzer şekilde, gelişim psikoloğu Margot Sunderland iyi ebeveynliğin, kaygı, depresyon, öfke, zorbalık, saldırganlık, alkol

bağımlılığı, sigara içme ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunların önüne geçebileceğini ifade etmektedir (Sunderland, 2006: 10-11). Kısacası bilim, ebeveynlerin uygun şekilde hareket etmeleri halinde daha iyi huylu toplumlar yetişeceğini öngörmektedir. Ayrıca, yirminci yüzyılın son yarısında şekillenmeye başlayan ve daha az sayıda çocuğa sahip olan orta sınıf ebeveynlerin zamanlarını ve duygularını çocuklarına adamalarını destekleyen *bilinçli* aile modeli, çekirdek ailenin izolasyonunu tetiklemiştir. Bu izolasyonla ilintili olarak bir zamanlar kardeşlerin, komşuların ve arkadaşların sağladığı duygusal desteği, eğitimi ve sosyalleşmeyi tek başlarına sağlaması gereken ebeveynler, zamanlarının çoğunu çocukları ile geçirmeye odaklanmış; çocukların ise ebeveynleri ile oynama talepleri artmıştır (Coleman, 2010: 144).

Konuyu Türkiye kapsamında irdeleyebilmek amacıyla Türkiye'de yapılmış olan araştırma sonuçlarına bakılabilir. Çiğdem Kağıtçıbaşı tarafından 1972 yılında İzmir'de yapılan araştırmaya katılan aileler, üst sosyo-ekonomik düzey ve alt sosyo-ekonomik düzey şeklinde gruplandırılarak sonuçlar incelenmiş ve üst Sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde ebeveyn kontrolünün daha esnek ve sevgi ortamının hakim olduğu görülmüştür. Kent ortamına uyum sağlamış bu tip ailelerin çocuklarının davranışsal eğilimlerinin özerk olduğu, dinamik ve sosyal değişime açık oldukları ifade edilmiştir. Alt sosyoekonomik düzeyde olan ailelerin ise kırsal alanlarda yetişen aile özelliği gösterdikleri, çocuklarına yönelik sert ve sınırları katı bir kontrol uyguladıkları ve bu tip ailelerin yetiştirdiği çocuklarda ise sosyal değişime kapalılığa daha sık rastlandığı görülmüştür (Kağıtçıbaşı, 1972: 139).

Ulusavaş tarafından 1990 yılında yapılan araştırmada, çocuk üzerindeki denetimin kentsel kesimden kırsal kesime gittikçe arttığı, kırsal bölgelerde yaşayan ailelerin çocuk isteğinin ve gelecekte çocuklardan beklentilerinin de kentsel kesime göre daha fazla olduğu gözlenmiştir (Ulusavaş, 1990: 137).

Demir ve Şendil tarafından 2008 yılında gönüllü 420 ebeveyn üzerinde yapılan araştırmada, ebeveyn tipleri arasındaki sınırların esnek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ebeveynler; otoriter, izin verici, demokratik ve aşırı koruyucu olma boyutlarından her birini farklı olaylar özelinde kendilerini tanımlamak için kullanmaktadırlar. Örneğin; bir ebeveynin yemek yeme konusunda otoriter, yatma saati konusunda izin verici olması gibi. Aynı zamanda kontrol boyutu ile

demokratik ve otoriter ebeveynlerin arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu iki ebeveyn tipinin de kural koyduğunu ve kural uyumunu önemsediğini göstermekte olsa da ebeveyn tiplerine mensup aileleri birbirinden ayıran özelliğin kural koyma şekilleri olduğu ön plana çıkmıştır. Ayrıca ilgili araştırma sonucuna istinaden eğitim düzeyi arttıkça demokratik ebeveyn davranışlarının arttığı da görülmektedir (Demir ve Şendil, 2008: 57).

Çerik tarafından 2002 yılında 435 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada, ailelerin çocuklarına karşı tutumlarının çocuğun cinsiyetine göre farklılaştığı, kız çocuklarına aileleri tarafından daha fazla otoriter davranıldığı ifade edilmektedir (Çerik, 2002: 11).

Şanlı ve Öztürk tarafından 2012 yılında uygulanan araştırma sonucunda; annelerin yaşları, eğitim ve çalışma durumları, aylık gelirleri, aile yapıları değişkenlerine göre tutumlarının farklılaştığı, küçük yaşta olan, eğitim düzeyi düşük olan ve çalışmayan annelerin aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının arttığı belirlenmiştir. Annenin çocuk yetiştirme konusunda bilgi alması ve kendini yeterli hissetmesi durumunda demokratik tutumun arttığı, olumsuz tutumların azaldığı saptanmıştır.

Özyürek, Özkan, Bedge ve Yavuz tarafından 2018 yılında 192 ebeveyn üzerinde yapılan çalışmada, lisans mezunu annelerin çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerinin daha olumlu ve daha demokratik olduğu, babaların yaş artışının hoşgörülü tutumlarını da arttırdığı, anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının birbirleriyle uyuştuğu tespit edilmiştir (Özyürek vd., 2018: 323).

Türk toplumuna bakıldığında, çocuksuz çiftlerin aile olarak görülmediği, çocuk sahibi olmanın ve bakım sorumluluğu almanın aile olmanın temel şartı olarak kabul edildiği görülmektedir. Öyle ki çocuk sahibi olmaları fiziksel olarak mümkün olmayan ve infertilite tanısı alan kişiler, toplum içerisinde verimsiz anlamına gelen *kısır* kelimesi ile tanımlanmış ve soyunu devam ettirememesi gerekçesiyle toplumdan dışlanmıştır (Topdemir-Koçyiğit, 2012: 30). Bu kültürel yapı, çocuk sahibi olmayı çiftlerin hayatındaki en önemli aşama haline getirmektedir.

Çocuk sahibi olan çiftler, birtakım psikolojik ve sosyal değişimler yaşar ve bu değişimlere uyum sağlamak için hayatlarındaki kişilerle olan ilişkilerini yeniden

düzenlemeleri, planlarını ve arzularını çocuğun önceliğinde gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ebeveyn olma süreci, aileler için bir kriz dönemidir. Ebeveynler, bu krizi atlatmaya çalışırken toplum da bütün önceliklerini bırakarak kendilerini çocuklarına adamaları konusunda baskılarını sürdürmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi son yıllarda çocuk odaklı olarak hareket eden ebeveynler günlük hayatlarını tamamen çocuklarına göre organize ederek ve ekonomik imkânlarını çocukları için seferber ederek ebeveynliği daha da zorlaştırmaktadır. Çocukların, ailelerinin hayatlarına bu denli hâkim olmalarının sebebi ise maddiyattan ziyade duygusal doyum ile ilişkilidir. Modern toplum, ebeveynleri hep daha iyiye doğru yönlendirerek mükemmeliyetçi olmaya zorlarken, en yakınındaki örnek olan kendi ebeveyninden *daha iyi* olmaya kendini adayan ebeveynler, her daim yetersiz hissederek kendilerini yoracaktır.

1.1.2. Anneliğin Dönüşümü

Annelik, geleneksel yapı içerisinde biyolojik kadınlıkla ilintili olarak anılıp farklı kültürel niteliklerle şekillendirilen bir kavram olsa da en genel haliyle bir çocuğa hamile kalmayı içeren bedensel bir deneyim ve doğum sonrasında bebeğin psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı kapsayan bir rol olarak tanımlanabilir (Miller, 2010: 33). Burada bahsedilen rol kavramı görev ile ilişkili olsa da "çocuk yetiştirme bilincinin doğumla birlikte mucizevi bir şekilde kendini göstereceği" söylemi de bahsi geçen göreve eşlik eder. Annelik görevi yerine getirilirken duygular *olmazsa olmazdır* çünkü anneyi herhangi bir bebek bakıcısından ayıran özellik *zaten annenin içinde var olan* duygularıdır. O mucizevi içgüdü sayesinde, ana rahmine düşer düşmez bebeğine bağlandığı varsayılan kadın, hamileliğin sıkıntılarına rahatlıkla katlanacak; doğumun gerçekleştiği an itibariyle memnuniyetle çocuğuyla ilgilenecektir. Annelik zaten kadının bildiğidir, erkekler gibi sonradan öğrenmesine ihtiyaç yoktur. Babanın görevi çocuk bakmak değil para kazanarak ihtiyaçları karşılamak ve aile üyelerinin güvenini sağlamaktır çünkü bebeği o taşımamıştır, beslemek için gerekli olan emzirme yetisine de sahip değildir. Dolayısıyla bebeğe istese de bakamaz, düşüncesi hakimdir.

Annelik, üzerine konuşulması ve irdelenmesi çetrefilli bir konudur. Yukarda

da bahsedildiği gibi sosyal yapı, kadın kimliği oluşumunda anneliği merkeze yerleştirmektedir. Toplum tarafından sevgi ve mutluluk dolu olduklarına dair düşlemler kurulsa da annelerin yoğun bir kısmı çocuğun ilk yıllarında kendilerini yalıtılmış hissedip çocuk öncesi yaşamlarını özlemekte ve başkalarının desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bebekleri hakkında endişeliler ve kendilerini yetersiz bulmaları sebebiyle suçluluk hissetmektedirler (Matthey, 2011: 146).

Badinter; 13. yy.dan 18. yy.a kadar çocuk ölümlerinin fazla olduğunu, çocuğun günahkar bir yük olarak görüldüğünü, annelik olgusunun tarihsel sürecinde en önemli kırılmanın da 18. yy.da olduğunu belirtir. Fransız ihtilali ile birlikte gelen ve soylu kesimin çocuklarına yönelik hassasiyetlerinin bir yansıması olarak tanımlanabilen bu ciddi kırılma sonucu oluşan yeni anne imajı, aynı zamanda ev dışı emek sahasında aktif olan kadınların ekonomik olanaklarına ve bu olanakların doğurduğu avantajlı konuma da bağlamaktadır (Badinter, 1992: 161). Kadınların emzirme hassasiyetlerinin başladığı ve özel çocuk odalarının oluşturulduğu bu dönemde sütanne ve dadı adı altında çocuk bakıcılarının aktif olarak kullanıldıkları görülmektedir (Knibiehler, 2005: 327-329). 19. yy.da kundaktan çıkan bebek; annesiyle oynamaya, annesine dokunmaya başlamış ve özgürleşmiştir (Badinter, 1992:162-165).

Pek çok feminist bilim insanı, 1944 yılında Bowlby tarafından kaleme alınan ve sağlıklı gelişimin ön koşulu olarak anne-bebek temasını temel alan kuramı eleştirerek çocuğun hayatında belirleyici olduğu ifade edilen bağlanma teorisinin kadınların temel rollerini annelik olarak gördüğünü, kadınların yıllarını çocuk yetiştirmeye adamaları gereğinden söz ettiğini ve bağlanmış bir bebeğin bağlanmış anne anlamına geldiğini ifade etmiştir. (Hrdy, 2005: 66; Konner, 2005: 61). Çocuğun bakım ve ilgi ihtiyaçları ile kadının bağımsızlık ihtiyacını dengelemek zorlu bir görevdir. Bakım verme görevinin ebeveynler arasında paylaşılması için kullanılan *anne* teriminin değişerek yerini *ebeveynlik* veya *birincil bakımveren* terimine bırakmalıdır ki erkek veya bir başka kişi de birincil bakımveren olma şansını yakalayabilsin. Ancak ülkemizde ve birçok dünya ülkesinde dil düzeyinde bu değişim henüz gerçekleşmemiştir.

Türk toplumunda ise özellikle tarımsal bölgelerde yaşayıp evde ve dışarda çalışmak zorunda olan kadının çocuğu ile geçirebileceği boş vakte sahip olmadığı görülmektedir. Geniş aile içerisinde kırsal alanda yaşayan kadınlar, çocuk sayısına da bağlı olarak, çocukların fiziksel ihtiyaçları dışında olan ihtiyaçlarıyla ilgilenebilecek zamana sahip değildi veya böyle bir ihtiyaçtan haberdar değillerdi. Çocuklar; diğer aile üyeleri, akrabalar ve komşular tarafından ortaklaşa büyütülmekteydi. Kendi kendine yeten geniş aileler; çocuk ile ilgili sorunları da kendi aralarında, deneyime ve yardımlaşmaya dayalı olarak çözmekteydi (Yörükoğlu, 1997: 32)

Köyden kente göçün artışı ile birlikte sanayi kültürüne adapte olan ve ev dışı ücretli iş sahasına dahil olan kadınların ev içi sorumlulukları ihmal ettiğine yönelik algı ve söylemler, çocuklarına yeterli ilgiyi gösteremediklerine yönelik kaygıları besleyerek daha çok yıpranmalarına neden olmaktadır. Ana akım medyanın da yadsınamaz katkısı ile çocukların fiziksel ihtiyaçlarının yanında duygusal, bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek de annelerin görevi olarak kabul edilmekte; uzman eşliğinde çocuk yetiştirmeyi makbul kılan, psikolojik gelişim kuramlarının beslediği *iyi annelik* toplumsal baskıyla harmanlanarak *süper anneliğe* dönüşmekte ve kadın her şeye yetişmeye zorlanmaktadır. *İyi anne* çocuğunu bilimsel yaklaşımlarla yetiştirmeli, işe gitmeli, yemek yapmalı, evi temiz tutmalı ve kendine çeki düzen vermelidir.

Elvin-Nowak ve Thomsson (2001), çalışan annelerin çağdaş annelik değerlerini yansıtan üç söylem bulunduğunu ifade etmektedir. İlk söylemin odak noktası, annenin erişilebilirliğinin çocukların psikolojik gelişimi ve iyiliği için gerekli olmasıdır. “Anneyi çocuk yaratır ve anne çocuk için daima hazırdır.” (s. 423). İkinci söylem, annenin mutluluğunun, çocuğun mutluluğu için gerekli bir koşul olduğudur. “Anneler hayattan keyif almalıdır.” (s. 407) Üçüncü söylem ise kadınların rollerini birbirinden ayırmaları gerektiğini, iş ve annelik kimliklerinin farklılaşması gerektiğini ifade etmektedir. Üç söyleme de uyumlu bir anne kimliğine sahip olma çabasının yorucu olduğu tartışmasız bir gerçektir.

Çocuk isteme ya da istememe, gebe kalabilme ya da kalamama ile başlayan anne olma sorunsalı; çocuk sahibi olduktan sonra hem kadınların hem erkeklerin

anneliğe yükledikleri anlamla birlikte daha çok ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bilginin yerini uzmanlık bilgisinin aldığı günümüzde, hamileliğin başından sonuna dek tıbbileşen süreç; doğum koçları, ebeveynliğe hazırlık kursları ve kişiye özel hizmet veren ebelerle tamamlanmaktadır. Doğum sonrasında ise fiziksel sağlığın yanı sıra ruhsal sağlığı da destekleyebilmek için psikolog ve çocuk gelişim uzmanlarına da danışılmaktadır. Hays'ın da aktardığı gibi *yoğun annelik*; annelerin öncelikle kutsal çocuğun en iyi şekilde yetiştirilmesinden sorumlu olduğu, çocuk odaklı, uzman rehberliğine ihtiyaç duyulan, duygusal olarak tüketici ve maddi açıdan pahalı bir ideolojidir (Hays, 1996: 46).

Hamile yogası, doğal doğum, çocuk beslenmesi, anne-çocuk etkinlikleri ve oyunları, çocuk kitapları gibi pek çok konu; üzerinde düşünülmesi ve çalışılması gereken uzmanlık bilgileri haline gelmiştir. Emzirme döneminde bile ücretli olarak hizmet veren emzirme danışmanları bulunmaktadır. Uzmanlık bilgisi çeşitlenirken bu hizmetlere erişim, maddi külfet oluşturmaktadır. Bu nedenle anneler; kitaplardan, konuşmacılardan, televizyon programlarından ya da internetten çocuk bakımı ve annelik konularında edindiği bilgileri uygulamaya çalışmaktadır. Doğum sonrası dönemlerde yoğunlaşan endişe hali, annelik deneyimleri ile ortaya çıkan önsezilerle birlikte kaybolacak ve deneyim kazanan kadın, uzman bilginin değişkenliğinin farkına varabilecektir.

1.1.3. Çocuk ve Çocukluğun Dönüşümü

Çocuk toplumsal aile kabulünün ön şartı ve ailenin önemli bir parçasıdır. Çocuk sahibi olmak, karar verme sorumluluğu üstlenmek, sorumluluk almak demektir. Günümüz aileleri, çocuk sahibi olmayı ve çocuğu yetiştirmeye yönelik sorumlulukları oldukça ciddiye alırlar. Modern zamanlarda çocuk sahibi olmak yetişkinlerin gelecek garantisi sağlama amaçlarına değil, duygusal doyumlarına hizmet etmektedir. Başka bir deyişle çocuk ailenin sevme ve sevilme ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Atalay Yörükoğlu çocuğu gelişmekte olan bir insan yavrusu ve reşit sayılmayan küçük bir yurttaş olarak tanımlamaktadır (Yörükoğlu, 1997: 13). Cevat

Özyurt ise çocuğun öncelikle evlat olmak anlamına geldiğini, ikinci anlamda ise hukuksal yönden henüz yetişkin statüsüne gelmemiş kişileri ifade ettiğini belirtmektedir (Özyurt, 2016: 155). Birleşmiş Milletler'in (BM) 1989 yılında gündemine aldığı ve 191 ülkenin kabul ettiği Çocuk Hakları Sözleşmesi; çocuğa uygulanabilecek olan kanun kapsamında erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere, on sekiz yaşına kadar her insanı çocuk olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2004).

Çocuk hakkında yapılan tüm araştırmalar, aynı zamanda aileyi ve toplumu yansıtmaktadır. Bireylerin ve toplumların geçirdiği değişimlerin paralel olması durumu, yetişkin bir birey olmaya aday çocuklar için de geçerlidir. Bir çocuk eğitildiğinde toplumun geleceğinin şekilleneceğine dair inanç da bu noktadan hareketle otaya çıkmıştır. İnsanlık üzerinde bu kadar etkili olan çocuğu araştırmak, insanlık ve toplum üzerine yapılan araştırmalar kapsamında da önemli bir yer edinmelidir. Modern zamanda çocuğun konumunu anlamak için öncelikle tarihsel değişime odaklanmak gerekmektedir.

Orta Çağ'da kölelik ideolojisine göre şekillenen aile kurumu bir babanın kölelerinden oluşan bir topluluğu ifade etmekteydi. Bu topluluk içinde baba, çocukları üzerinde tüm karar yetkilerine sahipken çocuklar ekonomik olarak işlevsiz olmaları ve üremeye katkı sağlayamamaları nedeniyle kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir özel statüye ve haklara sahip değildi (Sormaz ve Yüksel, 2012: 992). Dönem içerisinde yaygın olan ölümcül hastalıklar, zorlu yaşam koşulları ve çocuk bakımı konusunda bilgisi olmayan ebeveynler yüksek bebek ölüm oranlarına sebep olurken çocukların varlıklarına kayıtsız kalınmış ve çocuklar yetişkinlerin minyatür versiyonları olarak değerlendirilerek ihtiyaçları yok sayılmıştır (İnal, 2009: 16).

Batı Avrupa'da 16. ve 17. yüzyıllarda çocuk ölümlerinde azalmaların, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde duygusallığın görünür hale gelmesinin, çocukluğun başlı başına bir dönem olarak görülmesi ve kabul edilmesinin etkisiyle çocukla kurulan bağ önem kazansa da çocukların çalışması engellenememiştir. Tarım ve hayvancılığın yapıldığı toplumlarda çoban veya tarım işçisi olarak çalıştırılan çocuklar, 20. yüzyılın başlarında fabrika işçileri olarak çalıştırılmış ve sanayi

toplumuna ihtiyacı olan ucuz işçiyi ve esnek çalışma saatlerini sağlamıştır (Clarke, 2004: 9)

18. yy.da gerçekleşen Fransız İhtilali ve Batı dünyasında yayılmaya başlayan hümanistik düşünceler çocukların da kendilerine özgü haklara sahip olabileceği fikrini ortaya çıkarmış ve batı toplumları bu konuda sorumluluk almaya başlamışlardır. Piaget, Vygostky, Freud, Montessori, Ericsson, Dewey, Frobel ve diğer önde gelen araştırmacılar çocuğu ve çocukluk çağını çok boyutlu olarak ele alarak, gelişimsel bakış açısının oluşmasına katkı sağlamıştır (Baran, 2011: 205). Ayrıca Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan sosyal değişimle zayıflayan ve parçalanan aile kurumunun çocuğu yeteri kadar koruyamadığının anlaşılması, çocuğun sağlıklı gelişiminde devletin de sorumluluk alması gereğini ortaya çıkarmıştır (Akyüz, 2012:24). Çocuğa yönelik bakış açısında meydana gelen bu değişimlerin sonucunda çocuk kavramının hukuki metinlere de girmeye başladığı ve bu bağlamda ilk ciddi adımın 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda çocuklarla ilgili ilk uluslararası ve kapsamlı belge olan *Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi*'nin kabul edilmesi ile atıldığı görülmektedir. 1959 yılında toplanan *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda* 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin çocuklarla ilgili özel düzenlemeler içermemesinin uygulamada sorunlar yaşanmasına neden olma durumu gerekçe gösterilerek *Çocuk Hakları Bildirgesi* kabul edilmiştir. Bu bildirge ile çocukların eğitim, sağlık ve korunma gibi hakları imzacı devletler tarafından güvence altına alınmıştır.

Türkiye'de çocuk olgusunun tarihsel gelişimine bakıldığında, hanedanın kardeş katli ve kafes sistemi kapsamında çocukların katledildiği veya yıllarca kafeste tutulduğu, savaş esiri çocukların köle olarak alınıp satıldığı, geçim kaygısına ortak edilen çocukların küçük yaş itibariyle çeşitli işlerde çalıştırılarak zanaat öğrenmesi sağlandığı, kötü muameleye maruz kaldıkları, eğitim kurumlarında ve aile içerisinde şiddetin normalleştirildiği görülmektedir. Günümüzde *dayak* kelimesini içeren atasözleri Osmanlı Döneminin koşullarını yansıtmaktadır. Batı toplumlarında çocuğun modernleşmesi 16. yüzyılda başlarken Osmanlı'da 19. yüzyıla dek beklemiştir. Osmanlı'nın aydınlanmacı düşünceyle tanışmasını sağlayan Tanzimat aydınları okulları yenilemeye rüştiyeden

başlayabilmiş, ilkokuldan başlamalarına izin verilmemiştir. Çocukların üniversite eğitimlerine kadar *gâvur* icadı olarak görülen harita ya da resimlerle tanıştırılmadıkları aktarılmaktadır (Onur, 2008: 64-198). 1928'de Harf Devrimi'nin gerçekleştirilmesinden sonra Türkiye'nin eğitim seviyesi yükselmiş ve çağdaş çocukluk kavramıyla tanışma süreci başlamıştır. Din, dil, ırk, cinsiyet ve toplumsal sınıf gözetilmeksizin, her çocuğun eğitim hakkının olduğu bir ülkeye dönüşen Türkiye, bugünkü çocukluk algısına cumhuriyetle kavuşur. Yaygınlaşan eğitim ağı ile birlikte çocukluğa bakış açısında önemli aşamalar kaydedilmişse de halen birtakım toplumsal ve kurumsal düzeyde eksikler mevcuttur. Yedi yıldır TUİK tarafından tekrarlanmayan Çocuk İşgücü Anketi'ne (2012) göre 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranının %5,9 olduğu, 2006 yılında uygulanan anketle karşılaştırıldığında çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleştiği görülmektedir (TUİK, 2012). Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi tarafından yayımlanan raporda, 2018 yılında Türkiye'de 67 çocuk işçinin iş kazasında öldüğü açıklanmıştır (www.aydinlik.com.tr, 2019). Çocuğa yönelik fiziksel ve cinsel istismara yönelik verilen cezaların herhangi bir caydırıcılığı bulunmamakta olup ihmal ve istismar oranı gün geçtikçe artmaktadır.

Çiğdem Kağıtçıbaşı tarafından 1972 yılında yapılan araştırma sonuçlarının da gösterdiği üzere, üst sosyo-ekonomik düzey ve alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ailelerde uygulamalar değişkenlik gösterse de günümüz ebeveynlerin çocuklarına gösterebilecekleri ilgiye ve onlara sağlayabilecekleri bakıma önem vermeye başladığı, bu nedenle sahip olunan çocuk sayısında belirli bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Ebeveynler ilgilenebileceklerine inandıkları kadar çocuk dünyaya getirmeye ve çocukların birey olarak kabulünü sağlayan bir ortam oluşturmaya gayret göstermektedir. Geçmiş dönemlerde ebeveynlerinin istediği şekilde yetiştirilen ve katı disiplin yöntemlerine maruz kalan çocuklara tam anlamıyla, kendi bireyselliğini edindiği ve kendini gerçekleştirmesine izin verildiği, gerekli ortam sağlanmaktadır. Çocuklar bu ortamda doğumlarından itibaren ruhsal ve bedensel olarak biricikliklerine saygı duyularak ve koşulsuz sevgi gösterilerek büyütülmeleri için çaba gösterilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNTERNET VE SOSYAL MEDYA

2.1. İNTERNET KAVRAMI

İlk çağlardan bu yana temel ihtiyaç olan iletişim günlük hayatımızdaki birçok unsur gibi günümüz teknolojisine adapte olarak farklı bir şekil almıştır. İcadı daha eski dönemlere dayanan mevcut iletişim araçları yerini yoğunlaşan talep ve ihtiyaçları daha hızlı bir şekilde karşılayan internet ağına bırakmıştır.

İngilizcede Uluslararası Ağ anlamına gelen *International Network* tamlamasının kısaltılmışı olan İnternet (TDK, Erişim: 01.12.2018); insanların mesaj içeren zarflar göndermesine olanak tanıyan posta servisi ile benzer mantığa sahip, yalnızca iki saniye gibi kısa sürede veri alışverişi sağlayabilen küresel bir ağdır. Bu veri akışı, TCP / IP (İletim Kontrol Protokolü / İnternet Protokolü) adı verilen ortak bir dil ile sağlanır (WebWise, 2018).

İnternetin ilk oluşumu İleri Araştırma Projeleri Ajansı tarafından 1960'larda ABD Savunma Bakanlığı için geliştirilen *Advanced Research Authrotiy Net* (ARPANET) projesine dayanır. Birçok kaynakta askeri verimliliğin artırılması amacı ile kurulduğu ifade edilen bu ağ, Sovyetler Birliği ile olan soğuk savaşın gergin ortamında mevcut iletişim ağına saldırılması halinde ayakta kalabilecek, herhangi bir merkezden kontrol edilemeyen bir iletişim ağı oluşturma amacı ile geliştirilmiştir. Bu proje ile 1969 yılı sonlarına doğru sadece dört bilgisayar arasında sağlanabilen veri akışı; 1973 yılında uluslararası bağlantı ile 23 bilgisayar, 1970'lerde ise 256 bilgisayar arasında sağlanmıştır (Castells, 2008:7-8). 1979 yılında Amerika'da bulunan bir grup bilgisayar bölümü öğrencisinin boş zaman değerlendirme ve eğlence amacı ile oluşturduğu *User's Network* (USENET) ARPANET'ten daha hızlı gelişip yayılmış ve 1982 yılında ARPANET ile birleştirilmiştir. ARPANET ise 1990 yılında yerini daha geniş iletişim ağı sağlayan ve daha hızlı olan *Millitary Net'e* (MİLNET) bırakmıştır. MİLNET Amerika Birleşik Devletleri ordusu tarafından halen kullanılmaktadır (Maigret,2013:348).

1989 yılında İsviçre'de bulunan Cern Laboratuvarında çalışan bilim adamı Sir Tim Berners-Lee, bilim insanlarının deneylerini hızlı bir şekilde paylaşabilmesini sağlamak amacıyla World Wide Web (www) adı verilen ağı icat ederek günümüz internetinin temellerini atmıştır. Bu ağa bağlanan bilgisayarların birbirlerini anlayabilmesi için 1990 yılında kurgulanan *HTML, URL ve HTTP* isimli üç temel teknoloji sayesinde resim, ses, yazı ve videoların bozulmadan iletimi mümkün olmuştur (Bitesize, 2018). WWW' nin icadı ticari kullanımın önünü açmış, ticari çevrelerin ilgisini çeken World Wide Web 1994 yılında ilk e-bankanın açılması ve ilk pizza sipariş hattının kurulması ile ticari amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır (Arısoy, 2009: 57).

Çeşitli ülkelerce katılım sağlanan küresel ağa Türkiye'nin erişimi 1990 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun (TÜBİTAK) birlikte başlattıkları projeyle gündeme gelmiştir. 1993 yılı Nisan ayında uluslararası ağa 64 kbit/sn hızla ilk bağlantı sağlanmış; 1994 yılında Ege Üniversitesi, 1995 yılında Bilkent Üniversitesi, 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi, 1996 yılında ise İstanbul Teknik Üniversitesi bağlantı kurmuştur. Telefon altyapısından sorumlu olan devlet kurumu Türk Telekom'un 1996 yılında oluşturduğu TURNET adı verilen altyapı ile yalnızca akademik amaçlar için kullanılan ağ, genişletilerek talep eden her kesime ulaştırılmaya başlanmıştır (Çakır, 2005:75).

2018 Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonucunda Türkiye nüfusunun %72,9'unun aktif şekilde internet kullandığı tespit edilmiştir (TUİK, 2018). We Are Social tarafından açıklanan 2018 Q4 Global Dijital İstatistikleri Raporu'nda Türkiye nüfusunun %67'sini oluşturan 54.3 milyon internet kullanıcısının %51'inin aktif olarak sosyal medya kullandığı, %61'inin online video izlediği, %56'sının ürün satın aldığı açıklanmıştır. Bu araştırmayla aktif internet kullanıcılarının %50,7sinın kadın olduğu, kullanıcıların yaş ortalamalarının 31.4 olduğu, günlük kullanım süresinin ortalama 7 saat 19 dk. olduğu, kullanıcıların %84'ünün her gün mutlaka internet kullandığı tespit edilmiştir (We Are Social, 2018).

2.2. SOSYAL MEDYA KAVRAMI

Sosyal medya, kabaca "Web 2.0. internet teknolojisinin ideolojik ve teknolojik temelleri üzerine inşa edilen ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriklerin alışverişini sağlayan bir grup internet tabanlı uygulama" olarak tanımlanır (Kaplan ve Haenlein 2010: 60). Web 2.0. sistemi ile işlevsel bir altyapıya sahip olan sosyal medya siteleri kullanıcıların günlük etkinliklerinden daha fazlasını çevrimiçi ortamlara taşımalarını, belirli amaçlar için oluşturdukları faaliyetlerini belirli platformlar üzerinden diğer insanlara aktarmalarını sağlamıştır (Van Dijck, 2013: 5).

Anthony Mayfield'a göre altı tür sosyal medya unsuru bulunmaktadır: sosyal ağ siteleri, bloglar, wikiler, podcastler, forumlar, içerik toplulukları ve mikrobloglar.

- Sosyal ağ siteleri; kullanıcılarının kişisel web sayfaları oluşturmalarına, içerik paylaşmalarına ve arkadaşları ile iletişim kurmalarına olanak sağlamaktadır.
- Bloglar, çevrimiçi seyir defterleridir.
- Wikiler, kullanıcıların içerik ekleyerek veya diğer kullanıcılar tarafından eklenen içerikleri düzenleyerek oluşturdukları veri tabanıdır.
- Podcastler, abonelik ile kullanılabilen ses ve video dosyalarıdır.
- Forumlar, genellikle belirli konular ve ilgi alanları etrafında oluşturulan çevrimiçi tartışma alanlarıdır.
- İçerik toplulukları, belirli içerik türlerini organize eden topluluklardır. En popüler içerik topluluklarının; fotoğraf için kullanılan Instagram, yer işaretli bağlantılar için kullanılan Swarm ve videolar için kullanılan Youtube olduğu görülmektedir.
- Mikrobloglar, küçük miktarda içeriğin bulunduğu güncellemelerin çevrimiçi paylaşımını sağlayan sitelerdir. Twitter bu alanda liderdir (Mayfield, 2008: 6).

We Are Social (2018) isimli internet sitesi tarafından dünya genelinde sosyal medya kullanım eğilimleri üzerine yapılan araştırmaya göre %53 kullanım oranına sahip olan Facebook, iletişim kurmayı ve bilgi alışverişini destekleyen bir sosyal medya

sitesidir. Mark Zuckerberg isimli Harvard Üniversitesi öğrencisi tarafından sadece Harvard Üniversitesi öğrencilerinin kullanması amacıyla 2004 yılında kurulmuştur. Ünü hızla yayılan Facebook; daha sonra Boston civarındaki okulları, 2005 yılında ise ABD içerisindeki tüm okulları kapsamıştır. Daha önce mevcut okulların uzantılı mail adresleri ile hizmet veren site 2006 yılında ise tüm e-posta adreslerine açılmıştır. Kullanımı tamamen ücretsiz olan sosyal medya platformu, reklamlar ve sponsorlar üzerinden gelir elde etmektedir. Kullanıcılar kişisel bilgileri, fotoğrafları ve ilgi alanları ile oluşturdukları profillerini yine kendi tercih ettikleri oranda sınırlandırarak sosyal çevreleri ile paylaşmaktadır (Yağmurlu, 2011: 7).

Bireylerin mesafe tanımaksızın bir arada olduğu bu sanal ortam, yardımlaşma kültürünün hâkim olması ve bu ortamın kendine özel bir dili, kültürü ve ahlak yapısının olması sebebiyle köye benzetilir ve *küresel köy* olarak tanımlanır. (Denizci, 2009: 48). Başlarda geniş bir ansiklopedi görevi gören internet, kişiler arası etkileşim olanağı sağlayarak iletişim kavramında bir değişimi tetiklemiştir. Bu değişim üzerinde yapılan araştırmalar iki farklı boyut üzerinde durmaktadır: İnternet yeni sanal bir topluluk mu oluşturmaktadır yoksa insanları toplumdan koparak yalnızlığa mı itmektedir (Castells, 2005: 475)?

İçinde bulunduğumuz dijital çağda zaman, mekân ve insanlar arası etkileşimin değişime uğradığı görülmektedir. Oluşan yeni küresel düzenin baş aktörü olan internet çözümü daha çok zaman alan birçok problemin bir tıkla çözülmesini sağlayarak zamansal sınırları dönüştürürken öte yandan kullanıcıları yalnızlaşmaya itmektedir (Denizci, 2009: 48). Sosyal ağlarla çevrili dijital dünya; reel mekanların yerini alırken taşınabilir iletişim araçları ile siber aleme dahil olan kullanıcılar, iletişim aktörleri haline gelmekte bireylerin uyum mekanizmalarını bozan bu sanal alan ise kullanıcılarının topluma, kendi doğalarına uyumsuz hale gelerek bencilleşmelerine ve yabancılaşmalarına neden olmaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014: 4).

Dünya çapında ticaret, sermaye ve bilgi akışının hız kazanması ile toplumsal yapıda vuku bulan birtakım değişimlerden söz etmek mümkündür. Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere her alanda gözlenen bu toplumsal değişim sürecinde bireyler güncel iletişim araçları üzerinden iletişim kurmakta ve bu

bağlamda toplumsal hareketlerin konularında, amaçlarında ve örgütlenme biçimlerinde dönüşüm yaşanmaktadır (Çaycı, 2015: 32-33).

2.3. ANNELERİN İNTERNET KULLANIMI

Öznel ebeveynlik deneyimi; önemli fiziksel, psikolojik ve sosyolojik değişikliklerle kadınların ve ailelerinin hayatlarını geçici bir karmaşaya sokabilir (Brown ve Lumley, 1998: 58-159). Ebeveynliğin keyifli bir deneyim olacağına dair toplumsal ve bireysel bir beklenti mevcut olmasına rağmen ebeveynleri oldukça zorlayan bu dönemde birçok kadın ve erkek, değişen öncelikleri çerçevesinde yeni bir kimlik inşa etmektedir. Çok sayıda çalışma, kadınların doğumdan sonra bunalmış ve hazırlıksız hissettiğini bildirmiştir (Barclay vd., 1997; Barlow ve Cairns, 1997). Bu dönem; tecrübe edenler tarafından güçlü bir kayıp, izolasyon ve yorgunluk hissi ile karakterize edilir (Barclay vd., 1997: 727). Yeni ebeveynler emzirme sorunları, doğum sonrası iyileşme, ebeveyn rollerine uyum sağlama, bebek sağlığı, aile ve eş ilişkileri, ruh sağlığı, çocuk bakımı ve işe geri dönüş gibi geniş bir dizi sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Fahey ve Shenassa, 2013; Kanotra vd., 2007; Leahy-Warren ve McCarthy, 2011). Yeni ebeveynlik karmaşasıyla birleşen endişeler stres, kaygı ve depresyon gibi zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilir bu da annenin çocuğuna bakma ve kendi kendine bakma yeteneğini etkilemektedir. (Wachs vd., 2009).

Sosyal izolasyon, ya da diğer annelerle temasta bulunulmaması da annelerin mutsuzluk ve depresyon risklerini arttıran bir faktör olarak belirlenmiştir. 1999'da yapılan ve yaklaşık bir yıl süre ile deneyime sahip Fransız ve İtalyan annelerini konu alan araştırma, çocuk yetiştirme ile ilgili konular hakkında konuşacak bir sırdaş eksikliğinin annenin mutsuzluğu ile güçlü bir ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. (Saurel-Cubizolles, Romito ve Lelong, 1999: 1208).

İnternet, coğrafi sınırlar olmaksızın, yüz yüze etkileşimlere oldukça benzer bir biçimde birbirleriyle bağlantı kuran annelerin desteklenmelerini ve bilgi paylaşmalarını sağlayarak sosyal izolasyonla mücadele mekanizması sunmaktadır (Drentea ve Moren-Cross, 2005; Madge ve O'Connor, 2006). Drentea ve Moren-

Cross (2005) tarafından da aktarıldığı gibi anneleri birleştirmenin güçlü bir yöntemi olan internet, kadınların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan bir araya gelip bir ilgi ve bilgi paylaşımı topluluğu oluşturmalarını sağlamaktadır. Ayrıca kadınların internette çocuk doğurma ve çocuk yetiştirme konularındaki sorunlarını, kendilerine ait aile veya arkadaş çevreleriyle paylaşamayacakları sorunlarını ve yaşadıkları deneyimlerin ayrıntılarını samimi bir şekilde paylaşabilecekleri düşünülmektedir (Drentea ve Moren-Cross, 2005: 921).

Edwards ve Gillies (2011: 151-152) tarafından aile politikaları üzerinde yapılan araştırma, ebeveynlik teriminin sıklıkla annelik ile sessizce eş anlamlı olarak kullanıldığını göstermektedir. Çocuk yetiştirme süreçlerini konu alan sosyal medya platformlarının büyük çoğunluğu ebeveynlik toplulukları olarak tanımlansa da, kullanıcılarının çoğu kadındır. Babalığı daha fazla teşvik etmeyi amaçlayan sosyal politikaların mevcut olduğu ve cinsiyet eşitliğinin önemsendiği İsveç'teki çevrimiçi ebeveynlik toplulukları üzerine yapılan araştırmalar dahi ebeveynlik web siteleri üyelerinin kadınlardan oluştuğunu ve araştırmalara gönüllü katılımın anneler tarafından sağlandığını göstermiştir (Sarkadi ve Bremberg, 2005: 44). Sarkadi ve Bremberg'in (2005), İsveç'in en popüler ebeveynlik web sitesine üye olan 2221 kullanıcının bir hafta boyunca incelendiği araştırma; cinsiyetçi olmadığını ileri süren web sitesi kullanıcılarının % 95'inin kadın olduğunu ve erkek katılımcıların yüksek oranda az olması durumunun beklenmedik bir cinsiyet yanlılığına sebep olduğunu göstermiştir (Sarkadi ve Bremberg, 2005: 47-48). Türkiye menşeili çevrimiçi ebeveynlik platformları da benzer özellikler gösterdiği için bu araştırma yalnızca anneler üzerine odaklanmıştır.

Moran, Holt ve Martin (1997), yakın zamanda ilk kez doğum yapmış olan annelerin yaklaşık % 90'ının bebeklerin hastalık belirtileri, ağlayan bir bebeği yatıştırma, yeni doğmuş çocuğunu besleme ve banyo yaptırma yöntemleri gibi ebeveynlik becerileri konusunda çeşitli bilgilere ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir (Moran, Holt ve Martin, 1997: 28). Bu nedenle annelerin interneti yalnızca kendileri için değil aynı zamanda çocuklarının sağlığı ve refahı hakkında tavsiye ve bilgi almak için de kullandıkları; sağlık konusunda arama yapanların büyük bir bölümünü ebeveynlerin oluşturduğu öne sürülmektedir (Lamp ve Howard, 1999: 33).

Günümüzde bilgi erişimi sağlayan internet ve sosyal medya siteleri, yoğun kullanılan bir bilgi kaynağına dönüşmüştür. Fakat bilginin sel olduğu bu çağda internet ortamı, doğruluğundan sorumlu olunmayan anonim bilgilerle çevrelenmektedir. Bu tür bilgiler genellikle *aldatmaca / yalan / yanlış bilgi* olarak adlandırılır ve sosyal medya aracılığıyla paylaşılarak yayılır. Anneler, hedef kitlelerden biridir çünkü bilgiyi yeniden paylaşmada daha hızlı, duyarlı ve duygusal olma eğilimindedirler (Limilia ve Bona, 2018: 73). Bernhardt ve Felter'e göre ebeveynler internet platformlarındaki bilginin kalitesini belirlemeye çalışırken bilimsel olmayan doğrulama yöntemleri kullanırlar. Genellikle bilgileri buldukları web sitesinin temelini saptamaya ya da bilginin orijinal kaynağının güvenilir olup olmadığını tespit etmeye çalışırlar. Kullanıcılar profesyonel bir yerleşim düzenine, anlaşılabilir bir dile ve iyi referanslara sahip bilgi kaynaklarına güvenme eğilimindedirler. Ayrıca, ebeveynlerin buldukları bilgiler birkaç bağımsız web sitesi tarafından tescillenirse, geçerlilik artar (Bernhardt ve Felter, 2004: 7). Limilia ve Bona (2018) tarafından 26 kadın katılımcının medya okuryazarlığının incelendiği araştırmada katılımcıların % 34,6'sının doğru bilgi kaynağının yerini bulma konusunda düşük, % 46,2 'sinin orta ve % 19,2'sinin yüksek düzeyde yetenekli olduğunu göstermektedir. Çevrimiçi ortamlarda bilgi güvenilirliği konusunda bazı endişelerin nedeni, sosyal medya platformları ve internet sitelerinin, geleneksel medya ve türleri üzerine inşa edilmiş içerik kalitesi kontrolünden yoksun olmasıdır (Johnson ve Kaye, 2013; Metzger, Flanagin ve Medders, 2010; Rieh ve Danielson, 2007; Rieh, Kim, Yang ve St. Jean, 2010)

Çoğu araştırma anneden anneye teması kolaylaştıran internetin bilgi dolaşımı ve deneyim paylaşımı için uygun bir kanal olduğunu ifade etse de, yeni anneler tarafından internetin yaygın ve sık kullanımının ortaya çıkardığı riskleri de irdelemek gerekmektedir. İlgili alanyazına bakıldığında yeni annelerin çevrimiçi davranışları üzerine yapılmış olan araştırmalarda (Fisher ve Landry, 2007; Nicholas ve Marden, 1998; Berkule-Silberman vd., 2010) davranışsal yaklaşım benimsenerek yalnızca bilgi arama davranışına odaklandığı görülmüştür. Bu araştırma bilgi araştırma davranışının duygular üzerindeki etkisine odaklanarak Dünya ve Türkiye literatüründeki boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, çevrimiçi olan ebeveynlerin maruz kaldıkları bilgi kirliliği ve idealize edilmiş koşullara erişim

engelleri sebebiyle daha yüksek ebeveynlik stres düzeyine sahip olacaklarına dair ampirik bir tartışmaya ulaşılamamıştır. Bartholomew ve diğerleri (2012) tarafından yeni ebeveynlerin Facebook kullanımının incelendiği araştırmada Facebook arkadaşlarıyla daha fazla bağlantı kurduğunu bildiren anne ve babaların ebeveynlik streslerinin daha düşük olduğu fakat Facebook kullanımının yeni anne veya babalar için ebeveynlik öz-yeterliliği ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir (Bartholomew vd., 2012: 7). Burger (2015: 35) tarafından online ebeveynlik kaynaklarının doğum sonrası depresyona, sosyal desteğe ve öz-yeterliliğe etkisinin incelendiği araştırmada doğum sonrası depresyon belirtileri yüksek ve maternal öz-yeterliliği düşük olan yeni annelerin çevrimiçi ebeveynlik kaynaklarını daha yoğun kullandıkları; Facebook kullanımının doğum sonrası depresyon, sosyal destek veya anne öz-yeterliği ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

Anne ve anne adaylarının, çocuklarının sağlığı ve gelişimi hakkında büyük miktarda bilgi tükettiğini biliyoruz. Pek çok teorisyen ve araştırmacıya göre, bu eğilimin altında yatan neden, modernizm sonrası ebeveynliğin değişen koşullarına ek olarak ebeveynlerin yakın arkadaşlarından ve ailesinden gelen desteğin azalmasıyla daha yoğun hissettikleri risk bilincidir. Ayrıca pek çok kadın, modern toplumdaki hızlı değişimi gerekçe göstererek kendi annelerinden ya da yaşlılar ile kurduğu ilişkilerden elde ettikleri bilgilere güvenmeyip, internet üzerinden ulaştıkları çeşitli uzmanlardan, kitaplardan, ebeveyn dergilerinden ve bloglardan vb. aldıkları bilgilere güvenmeyi tercih etmektedir (Beck-Gernsheim, 2002: 61). Aynı zamanda iletişim trendi olduğu ilk dönemlerden beri sosyal medyanın aktif kullanıcısı olan ve internet üzerinden iletişim kurmaya alışkın olan ebeveynler, kendileriyle benzer durumları deneyimleyen akranlarının sunduğu bilgiyi önemsemektedir. Bernhardt ve Felter'ın sağlıkla araması yapmak için çevrimiçi olan annelerle yaptığı görüşmeler, annelerin çocuk gelişimi ve belirli pediatrik hastalıkların tanı-tedavisi hakkında daha fazla bilgi edinmek ve çeşitli ebeveyn sorunları için deneyime dayalı destek bulmak amacıyla interneti kullandıklarını ortaya koymaktadır (Bernhardt ve Felter, 2004: 1).

Daneback ve Plantin (2008) yaptıkları incelemede, belirli ebeveyn gruplarına (örneğin, genç annelere) odaklanan internet alanlarını ebeveynlik web siteleri, forumlar, Facebook destek grupları ve annelik/ anne blogları olarak tanımlamıştır.

2.3.1. Ebeveynlik Web Siteleri

Bernhardt ve Felter ebeveyn web sitelerini, ebeveynlerin alışveriş yapabilecekleri, sosyalleşebilecekleri ve çok çeşitli konuları araştırabilecekleri yerler olarak tanımlamaktadırlar (Bernhardt ve Felter, 2004: 2) Bylund'un, annelerin doğum deneyimlerini paylaştıkları bir web sitesinde yaptığı araştırma, internette doğum hikayelerini paylaşmalarına neden olan dört itici gücü; *eğlence değerine sahip olmaları, benzer deneyimleri olan annelerle temas kurma olasılığı yaratmaları, doğumun yeni ve önemli bir döneme geçişi simgeleyen bir ritüel olması ve paylaşmanın doğumdaki travmatik deneyim ile barışmanın önemli bir yolu olması* şeklinde açıklamıştır (Bylund, 2005).

Türk ebeveyn web sitesi *Beşer Yapım Bakım Onarım*, ebeveynler için kurgulanan sanal ortamların bir örneğidir. Doğal ilaçlar, aşılar, öksürük ve soğuk algınlığı ile ilgili bilgiler, uyku sorununun çözümleri, ebeveyn davranışları üzerine makaleler ve üyelerin diğer ebeveynlerle sohbet edip herhangi bir konuda destek ya da tavsiyelerde bulunabilecekleri *Bir Dost Bakım Onarım* bölümü bulunan ve internetteki birçok ebeveyn tarafından değerlendirilen site sayesinde ebeveynler kendilerine benzer durumlar hakkında deneyim tabanlı bilgi alabilmektedir.

2.3.2. Forumlar

Brady ve Guerin (2010: 19); annelerin deneyim paylaşımında bulunduğu internet forumlarına yönelik güçlü bir aidiyet ve grup bilincine sahip olmaları sayesinde yalnız hissetmediklerini, bu forumların kullanıcılar tarafından güvenli bir alan olarak algılandığını ve yüz yüze etkileşimin veya aktif katılımın zorunlu kılınmadığı sanal dünyanın, ölü doğumlar ve düşükler gibi zor deneyimlerin dahi rahatlıkla paylaşılabilir olması sebebiyle, gerçek dünyaya nazaran tercih edilebilir durumda olduğunu belirtmiştir.

Etkileşimli sohbet forumlarındaki sorular ve konular çeşitlilik göstermektedir. Dunham ve diğerleri (1998), bir web sitesinin halka açık tartışma forumundaki çevrimiçi sohbet konularını analiz ettikleri çalışmalarında annelerin; enfeksiyonlar, alerji, uyku problemleri veya diş ağrısı, sosyal hizmetler veya birinci

basamak sağlık hizmeti içinde bürokrasinin en iyi nasıl kullanılacağı, göğüs pompasının kullanımı, en ucuz bebek bezlerinin nereden alınacağı, emzirme sorunları, daha büyük ve daha iyi daireler bulma ihtiyacı, çocuk bakımı konusundaki anlaşmazlıklar, çocuk yetiştirme konusunda danışmanlık, ebeveyn çatışmaları, kulak enfeksiyonunu tedavi etmenin en doğal yolu gibi çeşitli günlük konularda tartışıp destek aradıklarını tespit etmiştir (Dunham vd.,1998: 299).

2000'li yılların başlarında, kadınlara yönelik kapsamlı bir web sitesi olmayışı gerekçesiyle Mustafa EĞERCİ tarafından kurulan Kadınlar Kulübü kadınların sağlıktan aile sorunlarına, mutfak gereçlerinden çocuklarının eğitim hayatına kadar neredeyse her konuyu takip ettiği, konuştuğu ve paylaştığı bir forum sitesidir. Yıllar önce tüp bebek konusunda günlük tadında yazılan içerikler paylaşmak üzere kurulan Kadınlar Kulübü bugün ise blog yazılarından oluşan portalı ve forum bölümü ile kullanıcılara açık durumdadır. Yalnızca kadınların üye olabildiği sitenin 2015 yılında açıkladığı verilere istinaden aylık görüntüleme sayısının 50 milyondan fazla olduğu, 10 milyon kişi tarafından kullanıldığı, her bir okuyucunun ortalama 15 dakika sitede vakit geçirdiği, en çok tık alan sayfaların *tüp bebek* ve *bir derdim var* olduğu anlaşılmaktadır (Taylan, 2015). Anne-çocuk sağlığı, estetik, beslenme, sağlık, güzellik, yemek tarifleri, moda, hobi, alışveriş, evlilik, dekorasyon, kültür-sanat ve eğitim gibi mevcut ana konu başlıkları altında kullanıcılar tarafından açılan soru başlıklarının yönlendirmesiyle karşılıklı bilgi paylaşımı söz konusu olmaktadır.

2.3.3. Facebook Destek Grupları

Facebook'a, sık erişim sağlayan Facebook kullanıcıları arasında en yoğun kullanılan özellik, ilgi alanlarına göre gruplar oluşturma özelliğidir. Bu özellik sayesinde bir araya gelen anne ve babaların üye olduğu ebeveynlik meselelerine odaklanan grup sayıları gittikçe artmaktadır. Bu gruplar ebeveynlere çocuk bakımı deneyimlerini paylaşmaları için ortak alanlar sağlarken, çocuk bakımı konularında bilgi ve deneyimlere ulaşabileceği, aynı zamanda diğer ebeveynlere de duygusal destek sağlayabileceği önemli alanlardır. (Mansour ve Francke, 2017).

Duggan ve diğerleri (2015) Amerikalı ebeveynlerin % 75'inin günlük olarak Facebook'a giriş yaptığını ifade etmektedir. eMarketer(2017) ilgili araştırmasında internette çevrimiçi olan annelerin sosyal medyaya çok fazla zaman harcadığını, ankete katılan annelerin % 93'ünün birden fazla bir sosyal paylaşım sitesi veya servisi kullandıklarını; ayrıca, sosyal ağ kullanan katılımcıların % 62'sinin hesaplarını en az günde bir kez kontrol ettiklerini ifade etmektedir (eMarketer, 2017). 2015 Pew Research Center tarafından yürütülen ebeveynlerin internet kullanımı araştırmasına göre ebeveynlerin %74'ünün aktif Facebook kullanıcısı olduğu; annelerin %80'inin, babaların %66'sının Facebook kullandığı ifade edilmiştir. Sosyal medya kullanan ebeveynlerin % 59'u son 30 günde inceledikleri sosyal medya içeriğinde ebeveynlik hakkında faydalı bilgiler bulduğunu, %31'i ise kendi ebeveynlik sorunları ile ilgili bilgi talep ettiğini belirtmektedir (Duggan vd., 2015).

Facebook grup tanıtım sayfalarında sunulan istatistikler üzerinden Türkiye merkezli Facebook ebeveyn grupları hakkında yapılan incelemede, kullanıcı sayısı ve aktif kullanım bakımından iki grubun öne çıktığı görülmüştür. Dışarı kapalı olan ve üyelik şartıyla içeriğine ulaşılabilen BLW Türkiye grubu, 111.390 üyesi, ortalama 482 kişilik haftalık üye sayısı ve haftalık 80 paylaşımla lider konumdadır. Açılımı Baby Lead Weaning(Bebek Liderliğinde Beslenme) olan BLW, bebeklerin parmak boyutunda kesilerek sunulan gıda maddelerini ağızlarıyla temas ettirip kendi çabalarıyla yuttukları beslenme sistemidir. Grup Nergiz Akbıyık-Tezcan tarafından 2014 yılında kurulmuştur (BLW Türkiye, 2019).

Kurucu üyesi hakkında bilgi edinilemeyen Anne Destek Ekibi isimli grup 13.05.2013 tarihinde kurulmuş olup 53.500 üye anneden oluşmaktadır. Üyelik dışı kullanımı kapalı olan grubun haftalık ortalama üyesinin 111 kişi olduğu bilgisi Facebook tarafından sunulmaktadır, Grup tanıtım yazısında anne ve anne adaylarına açık olduğunu, babaları ise annelerin referansı ile kabul ettiklerini ifade edilmiştir (Anne Destek Ekibi, 2019).

2.3.4. Annelik/Anne Blogları

Bloglar, dünyanın geri kalanıyla iletişim kurmayı amaçlayan bireylerin kişisel düşüncelerini ve bilgilerini çevrimiçi bir dergi biçiminde paylaştığı web siteleridir. Özellikle, başkalarıyla çevrimiçi bağlantı kurmaktan hoşlanan anneler bloglara ilgi duymaktadır. Lopez'e (2009) göre anneler, siyasetten satın aldıkları çocuk bezlerine kadar her şey hakkında blog yazmaktadır. Blogger anneler ailelerinin hayatını, hedeflerini ve başarılarını kaydetmek ve kişisel deneyimlerini başkaları ile paylaşmak amacıyla bloglarını kullanır. Blogosferde önemli kültürel bir fenomen olan anne blogları, bir yaşam biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bloglar annelik deneyimlerinin betimlendiği, tartışıldığı, egemen söylemlerin eleştirildiği ya da yeniden inşa edildiği alanlar yaratmaktadır (Lopez, 2009: 730-731). Yelsalı-Parmaksız (2012: 128) tarafından ödüllü anne bloggerlar ile yürütülen araştırmada bloggerların bebeğin günlüğünü tutmak ve annelik deneyimini paylaşmak amacıyla blog yazdıkları, anne kimliğiyle kendilerini ifade etmeyi de önemsediklerini ifade edilmiştir. ConvertKit (2017) tarafından yapılan araştırmaya göre bloggerlerin %62 oranında kadın olduğu, %52 oranında çocuk sahibi oldukları ve sanal ortamda mevcut olan blogların %10'unun ebeveynlikle ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Blog kavramı, genellikle güncelden eski tarihe doğru sıralanmış yazı ve yorumların yayınlandığı, kişinin kendi seçtiği konu üzerinde kurguladığı, duygu, düşünce ve deneyimlerini yazı yoluyla aktardığı web tabanlı bir yayını tanımlarken Vlog ise video materyali içeren bir blog olarak tanımlanır. Vlog'lar, eğitim vlogları, eğlence vlogları, pazarlama vlogları, siyasi vloglar, aile vlogları gibi birçok farklı kategorilere ayrılabilir. Youtube isimli video sitesi üzerinde oluşturulan ve *kanal* adı verilen hesaplar üzerinden video yayını yapılmaktadır (Ahmed, 2011: 10-11).

Instagram isimli sosyal medya sitesi başlangıçta yalnızca fotoğraf paylaşımı üzerine kurgulanmış bir site iken, video ve canlı yayın özelliklerinin eklenmesi ile blog ve vlog olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çocuklarına ait anı ve deneyimleri fotoğraf dipnotlarıyla, canlı yayın ve videolarla aktaran anneler, anne kimliklerini öne çıkararak oluşturdukları ve adını "müzisyen anne, hassas anne, sosyal anne, oyuncu anne, … anne" gibi, anne olma durumlarına özellikle vurgu yapan isimlerle

açtıkları profillerinde yayınladıkları içeriklerle "mükemmel anne" kimliğini inşa etmektedir (Yazıcı ve Özel, 2017: 15). Engin-Tufan (2018: 60) sosyal medyada popüler olan ünlü annelerin kontrolsüz paylaşımlarının takipçilerini ne şekilde etkilediğini ortaya koyduğu araştırmasında, takipçi annelerin yetersiz annelik sendromu ve tüketime yönelme sorunuyla karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir.

Anne bloglarını konu alan literatür çoğu blogger annenin kendini ifade etmeyi ve annelerin yükselen sesi olmayı değerli bulduklarını vurgularken, annelikle ilgili farklı sunumların blog okuyucuları için nasıl işlev gördüğüne daha az dikkat çekmiştir. Bu yaklaşımla blogların ve anneliğin dijital anlatılarının bilgi deneyimi üzerindeki etkisi büyük ölçüde görünmez hale getirilmiştir. Bu önemli bir ihmaldir çünkü bu tür araştırmalar blogcuların ve yorumcuların görünür seslerine odaklanırken, bu bloglarla annelik yapılarında yeniden inşa ve yeniden oluşum sürecine dahil olan okuyucuları göz ardı etmektedir. Blog okuyucuları kendi annelik sürümlerini oluştururken, bloggerın annelik yapılarını kendi annelik uygulamalarına yansıtarak yeniden yorumlamaktadır (Orton-Johnson, 2017: 3). Bu nedenle blogger annenin bir blogda yayınlanan paylaşımları artık bir hatıranın aksine anneliğin yeniden inşası ve sunumudur. Özetle anneler ana akım medyaya taşıdıkları deneyimleriyle anneliğin kamusal ve söylemsel bir eyleme dönüşmesine neden olmaktadır (Powell, 2010: 37).

Ağa bağlı yaşam yazımı yoluyla annelik deneyimlerini paylaşan blogger ve vlogger anneler yaygın olarak *mamosfer* olarak adlandırılan bir anne anlatı kolektifi yaratmışlardır. Gayrı resmi ve kişisel yapıda olan anne blogları genellikle aile hayatını belgelemeye yönelik paylaşım sınırları denetimsiz bir alandır. Annelik öykülerinin paylaşıldığı, annelik kimlikleri ve uygulamalarının tartışılıp yeniden tanımlandığı bu alanlar, anne bloglarına konu olan çocukların mahremiyet haklarının ihlal edilebildiği problemli alanlardır (Orton-Johnson, 2017: 1).

Michigan Üniversitesi C.S. Mott Çocuk Hastanesi Çocuk Sağlığı ulusal anket sonuçları (2014) ankete katılan annelerden %56'sının, babalardan ise %34'ünün sosyal medya üzerinden çocukları ve ebeveynlikleri ile ilgili paylaşımlarda bulunduğunu ifade etmektedir (Brosch, 2016: 226). Ana akım medya üzerinden yoğun bir şekilde fotoğraf, video ve bilgi paylaşan ebeveynler *sharenting* kavramını

gündeme getirmiştir. Parenting ve share kelimelerinden türeyen sharenting kelimesi Collins Dictionary tarafından sosyal medyayı düzenli kullanan bir ebeveynin çocuklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi paylaşımı olarak tanımlanmıştır. Çevrimiçi olarak çocuklarla ilgili görüntülerin ve hikayelerin yayınlanmasının yaygın popülaritesine rağmen, ebeveynlerin çocuklarının mahremiyet haklarını ihlal edip etmediği konusu önem arz etmektedir. (Wayne, 2016).

Sharenting ebeveynlerin düşünmesi gereken birçok sorun ortaya çıkarmaktadır. Çevrimiçi paylaşılan resim ve videolara ulaşan takipçiler multimedyaları farklı amaçlarla kullanılabilir. Reklam billboardları ve kıyafetler gibi objelerin üzerine yerleştirilen resimler; çoğunlukla ebeveynlerin bilgisi dışında edinilmiştir. Kısmen giyilmiş şekilde paylaşılan çocuk resimleri pedofili sitelerine kopyalanma riski taşımaktadır. Ayrıca çocuk için özel kalması gereken; utanmaya sebep olacak psikolojik/sosyal bilgileri ve görüntüleri paylaşmak çocuğun ileriki yaşamında sorun teşkil edebilir (Çimke, Yıldırım-Gürkan ve Polat, 2018: 265). Fransa'da mahremiyet yasalarına göre çocuklar internette yayınlanan fotoğraflarını fazla açık seçik bulmaları halinde, fotoğrafı internete koyan ebeveynine dava açabilmektedir. Bu davalar 45.000 Euro'ya kadar para cezası ya da bir yıla kadar hapis ile sonuçlanabilmektedir. (Chazan, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. STRES KAVRAMLARI

3.1. STRES

Stres kavramı Latince *estrica* ve eski Fransızca *estrece* sözcüklerinden gelmektedir. 17. yüzyılda felaket, bela, musibet, dert, elem anlamında kullanılmaya başlanan kavram 18. ve 19. yüzyıllarda değişime uğrayarak objelere, kişiye, organa ve ruhsal yapıya yönelik güç, baskı ve zor kullanma gibi anlamlarda kullanılmıştır. Stres nesne ve kişinin uygulanan güçlerin etkisi ile biçiminin bozulmasına, çarpıtılmasına karşı gösterilen direnç anlamında kullanılmak üzere üretilen bir kelimedir (Baltaş ve Baltaş 1993:292).

Hans Selye stresi, organizmanın her türlü değişmeye karşı özel olmayan tepkisi olarak tanımlamıştır(Fink, 2017:4). Lazarus ve Folkman(1984)'a göre stres çevre ile kurulan, bireysel dayanma gücünü aşan ve tehdit algısı yaratan ilişkilerin tümü olarak ifade edilmektedir. Böylece strese dayanma gücünün kişiye özel olduğunu ve eşiğinin kişiden kişiye değiştiğini söylemek mümkündür (Lazarus, Folkman, 1984: 3-4) Schermerhorn'a göre stres, olağanüstü talepler, sınırlamalar veya fırsatlarla karşılaşıldığında yaşanan gerilim durumudur (Schermerhorn vd, 2002, 165). Ivanchevich ve Matteson stres terimini, "uyaranlar, tepkiler ve iki etkinlik arasındaki etkileşim" biçiminde tanımlamışlardır(Ivanchevich ve Matteson,1980:5). Cox stresi "bireyin çevresi ile devam eden bir etkileşimin sonucu olarak, bilişsel süreçlerini etkileyen ve başa çıkma ya da uyum sağlama yeteneklerine meydan okuyan talepler" olarak tanımlamıştır (Cox, 1993:8). Mandler stresi, sempatik sinir sisteminin uyarılmasına sebep olan durumlar olarak tanımlamış; teorik yaklaşımında otonom uyarılma ve performans arasındaki ilişkiyi önemsediğini, sadece uyarılmaya sebep olan olayın ve devam eden sürece yönelik tepkilerin psikolojiyle açıklanabileceğini eklemiştir (Mandler vd., 1958, 101). Menaghan ve Mullan stresi kısa bir cümleyle özetlemişlerdir. "Organizmanın zararlı ortam koşulları ile başa çıkamadığı hallerde bilinçli veya bilinçsizce verdiği tepkidir."(Menaghan, Mullan vd.,1981: 341). Cüceloğlu stresi; " bireyin, fiziki ve

sosyal çevreden gelen uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı gayret" olarak tanımlamıştır (Cüceloğlu, 1996: 321).

Stres konusunda yapılan kavramsallaştırmalar üç ana başlık altında toplanabilir.

- Uyaran yönelimli yaklaşımı benimseyen araştırmacılar stresi organizmanın dengesini bozan psikolojik, fizyolojik ve sosyal müdahaleler olarak tanımlayıp, dış müdahaleleri stres tanımının merkezine alır.
- Tepki yönelimli yaklaşımı benimseyen araştırmacılar stresi stresörlere karşı verilen bedensel ve ruhsal tepkiler olarak tanımlayarak, verilen tepkileri stres olarak adlandırmaktadır.
- Lazarus ve Folkman'ın öncüsü oldukları etkileşim yönelimli yaklaşım, iki yönelimi de kabul eder fakat yeterli olmadığını savunur. Bu yaklaşıma göre stres bireyin çevresiyle olan etkileşimini içeren biricik bir süreçtir (Yerlikaya, 2009: 34).

3.1.1. Stresi Açıklayan Kuramlar

3.1.1.1. Savaş Ya Da Kaç Kuramı

İnsan bedeninin bir sistem olarak incelenmesinin gereğine dikkat çeken Walter Cannon, 1930'larda *homeostatis* terimini kullanarak insan organizmasının kendi iç dengesini koruma eğiliminden söz etmiş, duyu organları tarafından algılama süreciyle başlayıp tepkinin ortaya çıkış anına kadar geçen ve *geribildirim* olarak tanımlandırılan süreci ayrıntılı olarak incelemiştir. Bedenin stres karşısında gösterdiği *savaş ya da kaç* tepkisine ilişkin ilk araştırmaları Walter Cannon yürütmüştür (Akt. Aytaç, 2009:7, Cannon, 1929) .

Stresin biyolojik etkilerini tasvir eden ilk bilim adamı olan Dr. Walter Cannon, fiziksel acil durumlara ilişkin ortaya çıkan strese verilen tepkinin fizyolojik mekanizmasını araştırarak bir organizmanın stresle karşı karşıya kaldığı anda bedensel işlevlerinde gözlenen değişimlerin nedenlerini açıklayan bir teori

geliştirmiştir. Teori organizmayı savaşa ya da kaçışa hazırlayarak akut bir stresöre tepki vermesini sağlayan adrenalin hormonunun kan dolaşımına katılmasıyla birlikte, vücudun diğer organları üzerinde iç dengeyi korumaya yardımcı olan etkileri incelemektedir (Akt. Robinson 2018:3, Cannon,1929).

Bu savaş ya da kaç tepkisi sırasında kan dolaşımına katılan adrenalin ve diğer hormonlar bedeni tehlike ihtimaline karşı alarmda tutar. Yapılan araştırmalar tehlike esnasında salgılanan bu hormonların enerji düzeyini arttırarak vücudu hareketlendirdiğini, atım hızı yükselen kalbin daha hızlı kan pompalayarak kaslara daha fazla oksijen taşıdığını, tansiyonun yükseldiğini, daha az çalışıp gıda emilimini yavaşlatan sindirim sisteminin gerekli olan şeker ve yağı kaslara yönlendirdiğini; kısacası tüm vücudun kas gücünü arttırmaya programlı olarak çalışmaya başladığını göstermiştir (Losyk, 2006: 29).

3.1.1.2. Genel Uyum Sendromu Yaklaşımı

Stres tanımını ilk oluşturan bilim insanı Hans Selye stresi açıklamak amacı ile fizik ve tıp alanlarındaki tüm stres teorilerini inceleyerek bir deney deseni oluşturmuş ve fareleri aşırı soğuk gibi çeşitli stresörlere maruz bırakarak fizyolojik tepkilerini gözlemlemiştir. Deney sonucunda beklenmedik bir şekilde tüm stres faktörlerinin organizma üzerinde aynı fizyolojik tepki örüntüsünü oluşturduğunu tespit etmiştir (Taylor, 1999: 114). Yapılan bu deney neticesinde genel uyum sendromu yaklaşımını oluşturan Selye, çeşitli savunma reaksiyonları dışında (örneğin soğuğa adaptasyon, uyuşturucuya alışma vb.) stres ve strese uyumlu reaksiyonların entegre sendromu olarak tanımladığı *Genel Adaptasyon Sendromu*'nun üç aşamada geliştiğini ifade eder: alarm reaksiyonu, direnç aşaması ve tükenme aşaması (Selye, 1950: 4667).

Alarm Reaksiyonu; organizmanın dış uyaranı stres olarak algıladığı anda gelişen durumdur. Stresle yüzleşme anında organizma *şok ve kontrşok* olarak adlandırılan tepkileri göstermeye başlar. Şok döneminde düşen vücut ısısı ve kan basıncıyla birlikte halk arasında *el ayak çözülmesi* olarak adlandırılan vücut reaksiyonu oluşur, kalp atım hızı artar. Amaç mücadele edip organizmayı korumak

olsa da direncin en düşük olduğu bu seviyede organizmanın beklemediği bir anda gelen tehlikeye yenilme riski daha yüksektir (Baltaş ve Baltaş, 1991: 26).

Alarm aşamasında uzun süre kalamayan organizma, stresör etkisiz hale gelmediği taktirde, direnç aşamasına geçer. Dakikalarca, günlerce veya daha uzun sürebilen direnç aşamasında beden strese uyum sağlayıp stabil kalmaya çabalar (Rampey ve Loustaunau, 2018: 2-3). Örneğin stres etkeni besinsel yoksunluk ise, besinlerin emilimi en üst düzeye çıkarılırken, vücut enerji tasarrufu için uyuşuk hale gelebilir (Robinson, 2018: 5). Bu aşamanın uzun süre devamı halinde bir organda veya organ sisteminde hasar veya hastalık ortaya çıkabilir. Vücudun bu tetik hali kişiye yorgun ve öfkeli hissettirir (Losyk, 2006: 29).

Şiddetli ve devamlı stresör beden rezervlerini tüketirken vücudu tükenme aşamasına sokar, direnç kırılır, beden işlevleri en alt seviyeye iner ve ciddi rahatsızlıklara yol açar. Selye ölümle sonuçlanma potansiyeli bulunan bu yıkımı *adaptasyon hastalığı* olarak tanımlamış ve beden savunmasının strese karşı koyabildiği halleri başarılı genel uyum olarak tanımlamıştır (Baltaş ve Baltaş, 1991: 27).

3.1.1.3. Etkileşim Teorisi

En çok kabul gören stres kuramı olan Etkileşim Teorisi stresin yalnızca dışsal etkenlerden kaynaklanmadığını, stresin taleplerle kaynaklar arasında dengesizlikten ortaya çıktığını, uygulanan baskının kişinin baş etme yeteneğini aştığı durumlarda stresin meydana geldiğini belirtmektedir. Lazarus'un literatüre kazandırdığı bu kuram, evrensel olarak stres kaynağı olan bir uyaran bulunmadığını, insanların yaşamakta oldukları stresin yoğunluğunun uyarana yükledikleri anlam ile bağlantılı olduğunu öne sürer (Lazarus ve Folkman, 1984: 11-12).

Kuramın daha kolay anlaşılmasını amaçlayan bilim insanı ilgili çalışmalarında stres faktörlerini, birincil ve ikincil değerlendirme sistemleri adı altında iki maddede incelemiştir (Lazarus ve Folkman, 1984: 31).

- Birincil değerlendirme, kişinin çevreden gelen uyaranı anlamlandırıp ne anlama geldiğini değerlendirdiği süreçtir. Olaylar, zararları, tehditleri veya zorlukları göz önünde bulundurarak değerlendirilebilir. Örneğin işten kovulan bir kişi, gelecekteki olası zararı değerlendirecek, kendisi ve ailesi için gelir kaybının yaratacağı sorunları öngörmeye çalışacaktır. Ancak, olaylar zorlukların üstesinden gelme potansiyeli açısından da değerlendirilirse, stres yaratan tehdit unsuru ortadan kalkacaktır (Blascovich, 1992: 217-218).
- İkincil değerlendirme kişinin uyaranı tehdit edici olarak algılamasıyla başlayan süreçtir. Uyaranın bir tehdit mi yoksa bir zorluk mu olduğuna dair yapılan değerlendirme sonucunda tehdit altında olduğunu fark eden kişi, durumu yönetmek için, ikincil değerlendirme adı verilen, ne yapabileceğini değerlendirmesi gereken sürece dahil olur (Lazarus ve Folkman, 1984: 35). Bu aşama, kişinin başa çıkma yeteneklerinin ve kaynaklarının durumla baş etmede yeterli olup olmadığını değerlendirdiği zihinsel muhasebe aşamasıdır. Kişi bu muhasebe sonucunda sorunla baş edemeyeceği sonucuna ulaşmışsa uyaranı stresör olarak yorumlayıp stres tepkisi gösterecektir (Baltaş ve Baltaş, 1991: 33).

3.1.2. Stresin Nedenleri

Hangi tür çevresel olaylar tipik olarak stres uyarıcıları veya Selye'nin *stresciler* terimleriyle betimlenebilir? Lazarus üç türden bahseder: çoğunlukla felaket ve çok sayıda kişiyi etkileyen büyük değişiklikler, bir veya birkaç kişiyi etkileyen önemli değişiklikler ve rutin zorluklar.

- Doğal afetler, savaş ve tahribat, hapis, yer değiştirme gibi kontrol dışı felaketler genellikle evrensel olarak stres kaynağı olarak kabul edilir. Kısa süreli bir felaketin (deprem, kasırga) veya uzun süreli olayların (savaş, hapis cezası) ortaya çıkardığı fiziksel ve psikolojik zararlar uzun süre devam edebilir.

- Stresör yalnızca bir kişi veya göreceli olarak az sayıda kişiyi etkileyecek şekilde meydana gelebilir ve etkilenen insan sayısı bu tür olayların rahatsız etme gücünü değiştirmez. Bu olaylar, sevilen birinin ölümü, hayati tehlike arz eden veya çalışmaya engel hastalıklara maruz kalma veya işten atılma gibi bireysel kontrollerin dışında veya bir sınava girmek, boşanmak veya doğum yapmak gibi, yaşayanın etkilendiği olaylar da olabilir.
- Günlük yaşamlarımız, yaşamdaki rollerimizden kaynaklanan daha az dramatik stresli deneyimlerle doludur. Günlük güçlükler olarak değinilen bu stresörler (eşle tartışmak, sigara içenden rahatsız olmak, sorumluluktan bunalmak, yalnız hissetmek vb. gibi) kişiyi rahatsız eden anlık ve kısa süreli olaylar olup, her ne kadar yaşamdaki günlük güçlükler boşanma veya mahrumiyet gibi büyük değişikliklerden daha az dramatik olsa da, tekrarlanma potansiyelleri sebebiyle adaptasyon ve sağlık konusunda daha çok risk oluşturmaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984: 13).

Taylor'ın sınıflandırmasına göre;

- Olumsuz olaylar olumlu olaylardan daha fazla stres yaratır. Tatil için alışveriş yapmak, beklenmedik bir iş teklifi ile baş etmek ve evlenmek, stres yaratan olumlu olaylardır ve trafik cezası almak, iş bulmak, ailede ölümle baş etmek ya da boşanmak gibi olumsuz ya da istenmeyen olaylardan daha az streslidir. Olumsuz olaylar olumlu olanlardan daha fazla psikolojik soruna sebep olur ve fiziksel belirtiler ortaya çıkarır.
- Kontrol edilemeyen veya öngörülemeyen olaylar, kontrol edilebilir veya tahmin edilebilir olaylardan daha streslidir. İnsanlar olumsuz bir olayı tahmin edebileceğini, değiştirebileceğini veya sonlandırabildiklerini düşündüklerinde, gerçekte hiçbir şey yapmasalar bile, daha az stres yaşarlar.
- Belirsiz olaylar, kesin olaylardan daha streslidir. Potansiyel bir stres etkeni belirsiz olduğunda kişi harekete geçemez, bunun yerine stresörü anlamaya çalışmak için enerji harcar (Taylor, 2012: 120).

Aytaç'a göre stresin üç ana sebebi bulunmaktadır;

1. Fiziki çevreden kaynaklanan sorunlar: Hava kirliliği, gürültü, trafik, kalabalık, sıcaklık, soğukluk, kötü koku vb.
2. İş veya meşguliyet konusundan kaynaklanan sorunlar: Ağır iş, gece işi, aşırı yüklenme, karar verme güçlükleriyle dolu büyük sorumluluk getiren işler, zaman baskısı altında çalışma, rollerdeki belirsizlik, kişiler arası çatışmalar vb.
3. Psiko-sosyal öğelerden kaynaklanan sorunlar (kendi aralarında 3'e ayrılmaktadır):
    a. Günlük stresler: Günlük hayatın basit gerilimleridir. Örneğin trafik veya karşılaşılan bir terslik, evde işlerin aksaması, çocuk ağlaması, bir yere yetişmek, yemeğin yanması, vb…
    b. Gelişimsel stresler: Gelişimsel nitelikteki olayların sebep olduğu streslerdir. Burada söz konusu olan çocuk veya yetişkinlerin kronolojik durum ile ortaya çıkan gelişimleridir. Örneğin; çocuğun okula başlaması, buluğ çağı, yetişkinlikten iş hayatına geçiş, orta yaşın sonlarında yaşanan orta yaş krizi, menopoz ve andropoz.
    c. Hayat krizleri niteliğindeki stresler: Her hayata başlı başına biçim verecek nitelikteki olayların yarattığı streslerdir. Örneğin, kanser vb. ciddi hastalıklar, doğum, aile bireylerinden birinin ölümü, işten çıkarılma, iş bulamama gibi (Aytaç, 2008: 3-4).

3.1.3. Ebeveynlik Stresi

Ebeveyn stresi, ebeveynlerin yalnızca çocuk yetiştirme nedeniyle değil aynı zamanda sosyal ve çevresel koşulları, sorumlulukları ve günlük yaşamları nedeniyle yaşadığı stres olarak tanımlanmaktadır (Woodman ve Hauser-Cram, 2013: 514).

Abidin(1990) Ebeveynlik stresini, bir ebeveynin birincil rolü gereği çocuğuyla etkileşime girerken yaşadığı kronik ve duygusal bir hadise olarak tanımlar. Ebeveynlik stresi, ebeveynlik sorumlulukları sebebiyle psikolojik bir kapana kısılmış hissi olarak tanımlanabilir. Bir çocuğun yetiştirilmesinde rol oynayan karmaşık ve zorlu ebeveyn görevlerinden kaynaklanan bu stres, genel geçer ebeveynlik koşullarının mevcut kaynakları aştığı algısından doğmaktadır.

Gelişimi konu alan kaynaklarda da belirtildiği üzere bir çocuğun yaşamın ilk üç yılı, karakterini ve geleceğini belirleme noktasında kritik süre olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle 0-3 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin stres altında olması, çocuğun duygusal/ davranışsal gelişimde ve ebeveyn-çocuk arasındaki bağın kurulmasında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Stres, ebeveynlik rolünden keyif almamaya neden olurken aynı zamanda ebeveyn ve çocuk arasında olumsuz bir ilişki gelişmesine, ebeveyn sağlığının bozulmasına ve nihayetinde ebeveynin kendisini yetersiz hissetmesine neden olabilir (Abidin, 1990: 298).

Loyd ve Abidin (1984: 170), ebeveynlik stresi için üç kaynak tanımlamıştır: çocuğun özellikleri, ebeveynin özellikleri, gündelik yaşam stresi. Çocuğun özellikleri, hiperaktivite, itaat sorunu, talepkarlık düzeyi gibi faktörleri içerirken ebeveynlik özellikleri ise, anne ya da babanın öfke kontrol sorunu, çocukla kurduğu bağ veya ebeveyn olmaya ilişkin yetersizlik hissi gibi faktörleri içermektedir. Gündelik yaşam stresi ise stres kaynağı olarak tanımlanan tüm dış unsurları içermektedir.

Deater-Deckard (1998) ebeveynlik stresini açıklayan modelinde üç farklı etken üzerinde durmuştur: Çocuğun karakteri, stres ve desteğin bağlamsal kaynakları, anne ve babanın psikolojik kaynakları. Çocuğun karakterinin stres düzeyini etkilediğini kabul eden araştırmacı ekolojik bir bakış açısıyla yaptığı inceleme neticesinde, sosyal destek sistemlerinin ebeveyn tutumu ve stresi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu, ebeveynlerin kendi gelişimsel geçmişi, kişilikleri, evlilik ilişkileri, işleri gibi psikolojik etkiye sahip stres kaynaklarının da duygu durum ve davranış üzerinde etkili olduğunu savunur (Deater-Deckard,1998, 316-317).

Belsky (1984), ebeveyn davranışlarının kaynaklarını incelediği modelini *Ebeveyn Davranışlarını Belirleyen Süreç Modeli* olarak isimlendirmiştir. Belsky'e göre ebeveyn davranışları kişisel psikolojik kaynaklarından korteks yoluyla dolaylı olarak çocuğun karakterinden, stres ve destekle ilgili bağlamsal kaynaklardan doğrudan etkilenmektedir (Belsky, 1984: 84).

Ebeveynlerin yaşadığı psikolojik stresin kaynakları konusunda farklı yaklaşımlar mevcut olsa da alan yazında önemli yer edinen araştırmacılar ebeveyn

stresinden kaynaklanan depresyon ve anksiyete problemlerinin çocuğun duygusal, davranışsal, bilişsel ve fiziksel gelişiminde sorunlara yol açabileceği konusunda görüş birliğine varmıştır (Abidin, 1990; Deater-Deckard, 1998; Belsky, 1984). Boylamsal araştırmalar, çocuk ruh sağlığı problemlerinin gelişiminde ebeveynin psikolojik olarak iyi oluşunun önemli ve karmaşık rolünü belgelemiştir (Biederman vd., 1995; Birmaher vd., 2009; Gopalan vd., 2011; Weissman vd., 1996). Ebeveyn stresi, saldırganlığın gelişimi ve yıkıcı davranışlar da dahil olmak üzere, çocukların olumsuz karakter özellikleri geliştirmelerinde etkili olan bir risk faktörüdür (Baker vd., 2000; Podolski and Nigg 2001; Theule vd., 2010).

Literatürde bulunan ebeveynlik stresi araştırmaları genellikle özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerle yapılmış olsa da, ebeveynlik stresinin çocuğun özelliklerinden bağımsız olarak her anne babanın karşılaşabildiği bir durumdur ve özel gereksinimi olmayan çocukların ebeveynleriyle yapılan çalışmalara daha fazla yoğunlaşılmalıdır. Bu çalışma bu konudaki eksikliğin altını çizmekte ve yeni bir araştırma ile mevcut literatüre katkı sağlamaktadır.

3.1.4. Ebeveyn Baş Etme Yöntemleri

Stres terimi, stresli durumun algılanmasında ve başa çıkma kabiliyetinde değişikliklere yol açan fizyolojik, bilişsel ve davranışsal değişikliklerin eşlik ettiği olumsuz duygusal tecrübeleri ifade eder. Bu tanım, bireysel bir stres algısını, yani kişilerin, stresli durumla baş etmek için kaynaklarının yeterli olup olmadığını değerlendirdikleri bilişsel süreçleri vurgulamaktadır (Seymour vd., 2013:1547). Bireyin stresli durumla başa çıkmaya yetecek potansiyeli varsa düşük stres seviye beklentisi, bireyin bu stresli durumla başa çıkmak için çok çaba sarf edilmesi gerektiğine inanması halinde yüksek seviyede stres beklentisi olasıdır. Stres algısı değişken ve bireysel olduğu gibi, stresle baş etme yöntemleri de kişiden kişiye değişmektedir (Barclay vd., 1997).

Ebeveynlerin çocuklarına sağlamak istediği koşullar var olan kaynakları (finansal, sosyal ve psikolojik) aştığında, ebeveynlik rolünü stres eşliğinde yürüttükleri görülmüştür. Stresörlere verilen tepki, olayı yöneten kişinin kaynaklara

erişim düzeyine bağlıdır. Örneğin, bir durumu tehdit olasılığı yüksek olarak değerlendiren ebeveyn, mevcut destekleyici kaynakları aktif bir şekilde kullanma becerisine sahip ise, krizi daha rahat yönetebilir (Deater-Deckard,1998).

Bireyler günlük stres ve günlük yaşam zorlanmaları ile başa çıkmaya çalıştıklarında, kişilerarası kaynaklara erişerek harekete geçerler. Sosyal desteğin ebeveyn rolüne geçme deneyimini kolaylaştırdığı ve annenin güçlü hissetmesini sağlayabilecek bir kaynak olduğu öne sürülmüştür (Barclay vd., 1997:723).

Süreğen stresörler sebebiyle fiziksel ve zihinsel tepkilere sahip olan kişiler, içinde bulundukları durumdan kurtulabilmek veya duruma uyum sağlamak için başa çıkma yöntemleri kullanırlar. Folkman ve Lazarus (1980), *sorun ve duygu odaklı başa çıkma* olarak adlandırılan iki tür başa çıkma eğiliminden bahsetmektedir. Birinci eğilim, stresin kaynağını ortadan kaldırmak için problem çözmeyi, ikincisi de stresli bir durumla ilgili olan duygusal sıkıntıyı azaltmayı veya yönetmeyi amaçlar. Bireyler durumu değiştirebileceğine inandıklarında sorun odaklı başa çıkma yöntemini kullanırken, stresörün kontrollerinin ötesinde olduğu inancına sahip bireyler daha çok duygu odaklı başa çıkma yöntemini kullanılmaktadır (Folkman ve Lazarus, 1985: 44).

LaMontagne, Johson ve Hepworth(1995) Ebeveynlerin stresle baş etme yöntemlerini inceledikleri makalelerinde Lazarus'un baş etme yöntemlerini ayrıntılandırmıştır.

- Problem Odaklı Baş Etme
    - Sosyal Destek Arama

      Sosyal destek aramak, maddi ve duygusal destek arama çabalarını içerir. Kişi; eş, aile, sağlık çalışanları ve sosyal çevreden maddi – manevi destek talep eder. Durum hakkında daha fazla bilgi edinmek için birisiyle konuşmak, bir akraba veya arkadaştan tavsiye almak, birisiyle duyguları hakkında konuşmak veya profesyonel yardım istemek gibi eylemler bu stratejinin örnekleridir. İlgili araştırmalar sonucunda, çocukların problem davranışlarıyla ebeveynlerin sosyal

destek sistemleri arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

- Planlı Problem Çözme

  Planlı problem çözme stratejileri, problemi çözmek veya yönetmek için analitik bir yaklaşımı kapsar. Bu stratejiler, bir eylem planının izlenmesini içerir (örneğin, hasta çocuğun hastanede kalması sırasında ev yaşamını yönetmek için bir plan oluşturulması).

- Yüzleşme

  Düşmanlık, öfke vb. duyguları açıkça ifade etmek gibi interaktif başa çıkma stratejilerini kapsar. Problemden sorumlu olan kişiye veya kişilere öfkeyi, hayal kırıklığını ifade etmek ya da kişinin bir olayla ilgili fikrini değiştirmeye çalışmak gibi davranışlar durumu değiştirmek için gösterilen çabaların örnekleridir.

- Duygu Odaklı Baş Etme
  - Olumlu Yeniden Değerlendirme

    Durumun olumlu yönlerine odaklanma çabalarını içerir. Örneğin, kritik derecede hasta çocukların ebeveynleri, hasta çocuğun zihinsel gelişimine odaklanabilir.

  - Duyguları Kontrol Etme

    Kendini kontrol etmek, duyguları veya duyguları kendine tutmak için kullanılan herhangi bir stratejiyi içerir. Durumun olumsuzluğunu başkalarından saklayabilmek için ne söyleyeceğini ya da ne yapacağını prova etmek gibi durum üzerinde duygusal kontrol kazanmak için kullanılan stratejilerdir.

  - Kaçınma Davranışı

    Herhangi bir durumu iyiye yorma çabası ile ilişkili tüm davranışları içerir (bir mucizenin gerçekleşmesini ummak). Örneğin, engelli çocuğa sahip ebeveynler engel durumunun ortadan kalktığını veya bir şekilde sona erdiğini hayal edebilir. İşlerin nasıl sonuçlanabileceğine ilişkin fanteziler veya dilekler, daha iyi hissetmek için uyuşturucu veya alkol kullanmak, insanlardan kaçmak ve normalden daha fazla uyumak, durumun yarattığı yoğun duyguları azaltmaya yardımcı olmak için kullanılan davranışlardır.

- Sorumluluğu Kabul Etmek

  Durum içerisindeki rolünü kabul ederek kendini eleştirmek, özür dilemek ya da bir dahaki sefere olayların farklı olacağına söz vermek, bir kişinin sorun ya da durum hakkında hissedebileceği suçluluğu yönetmek için kullanılan stratejilerin örnekleridir.
- Uzaklaşmak

  Durum hakkında düşünmeyi reddeden, her şeyi unutmaya çalışan ve kadere bağlayarak mantığa bürümeyi içeren stratejiler olayın ciddiyetini en aza indirgemek için kullanılan stratejilerin örnekleridir (LaMontagne, Johson ve Hepworth, 1995: 214-215)

Stresle başa çıkmanın iki yöntemi bulunmaktadır: sorunlu işlemi değiştirmek (araçsal) ve duyguları düzenlemek (hafifletici). Problem çözmenin amaçlanan etkisi stresli insan-çevre ilişkisinin değişmesidir. Hafifletici başa çıkma, insan-çevre ilişkisini değiştirmeden stres duygularının somatik ve sübjektif bileşenlerini (örneğin, kaygı, öfke, depresyon) yönetme çabalarından oluşur. Hafifletici başa çıkma örnekleri arasında dikkat dağıtımı, ilaç alınması veya gevşeme teknikleri uygulama sayılabilir(Laux,1967: 237).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÇEVRİMİÇİ ANNELERİN STRES DÜZEYLERİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

4.1.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, çevrimiçi olan ebeveynlerin maruz kaldıkları bilgi kirliliği ve kaynaklarının ideale ulaşmada yetersiz kalması durumunun ebeveynlik stresi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırma kapsamında internette bilgi edinmeye yoğun şekilde ihtiyaç duydukları ifade edilen erken çocukluk dönemi (0-3 yaş) ebeveynlerinin internetten bilgi edinme davranışlarının stres düzeylerine etkisinin araştırılması, ortaya çıkan sonuçların demografik özellikler göz önünde bulundurularak yorumlanması planlanmaktadır. Bu çalışma 0-3 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlerin kaygılarını, deneyimlerini ve bilgi edinme alışkanlıklarını daha iyi anlamalarına yardımcı olmak ve yeni ebeveynlerin bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılama yöntemlerine eleştirel açıdan bakmak amacıyla yapılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

2. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

3. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri kronik hastalığa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

4. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri kronik bir hastalığı olan çocuğa olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

5. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri ekonomik duruma göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

6. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri mesleğe göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

7. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

8. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

9. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri 0-3 yaş grubunda çocuğa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

10. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri 0-3 yaş grubundaki çocuğa bakım desteği alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

11. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

12. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri ebeveyn olduktan sonra günlük internet kullanım süresi durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

13. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri internet üzerinden bilgilerin güvenilir olması durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

14. Çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeyleri Instagram, Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip etme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

15. Çevrim içi annelerin ebeveyn stres düzeyleri çocuğun bakımında alınan destek sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermek midir?

4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yeni anne olmuş kadınlar doğum sonrası süreç içerisinde çeşitli stresörlere maruz kalmaktadır. Bu hassas süreçteki anneler, konu hakkında daha önce eğitim aldıkları varsayılan profesyoneller aracılığıyla, eğitebilir ve güçlendirebilir. Ayrıca annelere ulaştırılan her hizmet ebeveyn öz yeterliliğini olumlu yönde etkileyeceği için anne ve bebek arasındaki bağı güçlendirerek yeni neslin sağlıklı gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar mevcut hizmetlere eleştirel açıdan bakmayı sağlayacak ve ebeveynlere yönelik planlanan koruyucu

önleyici hizmetlerin önemini vurgulayacaktır. Ayrıca yeni annelerin baş etmeye çalıştığı ebeveynlik stresinin sosyal destek ve yeterlilik hissiyle ilişkisini vurgulayan bu araştırma ebeveynlerin dijital medya kullanımları ile ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

4.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmanın varsayımları şu şekildedir:

1- Araştırmaya katılanların kişisel bilgi formu ve Ebeveyn Stresi Ölçeği' ne verdikleri yanıtların içten ve doğru olduğu varsayılmaktadır.
2- Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen on anne nitel görüşme esnasında yöneltilen soruları doğru ve içtenlikle yanıtlamıştır.
3- Seçilen araştırma teknikleri, bu araştırmanın amacına, konusuna ve sorunların çözülmesine uygundur.
4- Kullanılan istatistiksel çözümleme teknikleri, elde edilen verilere ve araştırmanın problemlerine uygundur.

4.4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın hedef evreni, biri olan 03.02.2018 tarihi itibariyle 9.680 üyeden oluşan Attachment Parenting adlı Facebook grubudur. Bu araştırmada elde edilecek nicel veriler, Ebeveyn Stres Ölçeği ve kişisel bilgi formundan elde edilen verilerle sınırlı kalacaktır.

Araştırmanın zaman ve maddi olanak sınırlılıkları bulunmaktadır. Belirli bir süre içerisinde tamamlanma zorunluluğu bulunan bu araştırma sınırlı maddi olanaklarla yürütülmüştür.

4.5.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.5.1. Araştırmanın Modeli

Çocuk yetiştiren annelerin deneyimleri ve stres düzeyleri derinlemesine incelenen bu araştırmada, nicel ve nitel araştırma yöntemleri birbirlerinin tamamlayıcısı olarak kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir. Araştırmacının aynı çalışma içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramlarını birleştirerek kullanması karma yöntem araştırmaları olarak tanımlanır. Johnson ve Turner (2003: 297) karma araştırmanın temel ilkesini, "Araştırmacı farklı strateji, yöntem ve yaklaşımlarla verileri çeşitlendirmelidir." şeklinde ifade etmektedir. Öte yandan, Creswell (2006: 2) karma yaklaşımı "Nicel ve nitel yöntemleri birlikte kullanmak, her iki yaklaşımı tek başına kullanmaktan daha faydalıdır çünkü araştırma problemlerini daha iyi anlamamızı sağlar." şeklinde yorumlamaktadır. Ayrıca Creswell, araştırmacının nicel verileri nitel verilerle birleştirmesinin araştırma problemini daha iyi anlamaya yardımcı olacağını da ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle, tek bir veri setinin yetersiz kalması ve nicel olarak toplanan verilerin açıklanmasına ihtiyaç duyulmasından dolayı araştırma tasarımı olarak karma yöntem seçilmiştir.

Creswell ve Plano Clark (2015: 76)'a göre karma yöntemle tasarlanan araştırma, nitel ve nicel verilerinin kullanılışına göre *yakınsayan paralel desen, açımlayıcı/açıklayıcı sıralı desen, keşfedici sıralı desen, iç içe desen, dönüştürücü desen ve çok aşamalı desen* olmak üzere altı temel desende gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmanın genel amacı göz önünde bulundurularak çalışmada *açımlayıcı sıralı desen* kullanılmıştır. Bu desende süreç önce nicel araştırma ile başlayıp, nitel sonuçlar ile nicel veriler derinlemesine incelenir.

Araştırmanın ilk basamağında tanımlayıcı ve açıklayıcı bilgiler elde etmek için nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli; geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, kişi ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2012: 77).

Nicel araştırmanın tamamlayıcısı olarak kullanılan nitel aşamada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz elde edilen verilerin önceden belirlenen konulara göre kategorilere ayrılmasıdır. Dört basamaktan oluşur; betimsel analiz için çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır. Betimsel analizde asıl amaç olayı olduğu gibi özetlemek olduğu için alıntılara da yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 257). Erken çocukluk (0-3 yaş) döneminde olan çocuklara sahip ve bir ebeveyn dijital topluluğu olan Attachment Parenting grubuna üye olan annelerin çevrimiçi bilgi arama davranışlarını ve deneyimlerini derinlemesine inceleyebilmek için gönüllü anneler ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreci araştırmacının belirlediği sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yönlendirilmiş fakat görüşmecinin söz konusu soruların dışına çıkmasına veya soruların sıralamasını değiştirmesine izin verilmiştir.

En son aşamada ise nitel veriler nicel veriler birlikte verilerek erken çocukluk döneminde çocuğu bulunan ebeveynlerin çevrimiçi bilgi arama deneyimlerine ilişkin elde edilen tüm veriler yorumlanmıştır.

4.5.2. Araştırmanın Hipotezleri

H1: 0-3 yaş arası çocuğu bulunan anneler ebeveyn stresi alt boyutunda kendilerini stresli hissetmektedirler.

H2: 0-3 yaş arası çocuğu bulunan annelerin İnternetten bilgi edinme davranışları ebeveyn stres düzeylerini arttırmaktadır.

H4: 0-3 yaş arası çocuğu bulunan annelerin ebeveyn stres düzeyi sosyo-demografik özelliklere (yaş, medeni durum, eğitim, ekonomik koşullar, çocuk sayısı) göre farklılaşmaktadır.

H5: 0-3 yaş arası çocuğu bulunan annelerin ebeveyn gruplarına üye olmalarının etkilediği stres düzeyi artışı sosyo-demografik özelliklere (yaş, medeni durum, eğitim, ekonomik koşullar, çocuk sayısı) göre farklılaşmaktadır.

4.5.3. Evren ve Örneklem

İki tür araştırma evreni bulunmaktadır. Biri, araştırma evreni olarak da nitelenen genel evren, diğeri ise çalışma evrenidir. Genel (hedef) evren, ulaşılması imkânsız ve ideal olanı temsil eder; ulaşılabilir (çalışma) evren ise araştırmacının gerçekçi ve ulaşılabilir seçimidir (Büyüköztürk vd., 2013: 82).

Nicel araştırmanın genel evrenini Attachment Parenting adlı Facebook dijital topluluğuna üye 9.680 anne oluşturmaktadır. Bu araştırmada basit tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır. %95 güven düzeyinde, %5 güven aralığında yapılan evren-örneklem hesaplamasında ulaşılması gereken örneklem sayısı 370 olarak çıkmıştır.

Bu çalışmaya, (0-3 yaş) erken çocukluk döneminde olan çocuğa sahip ve dijital bir ebeveyn topluluğu olan Attachment Parenting isimli grubuna üye olan 372 anne katılmıştır. Verilerin analize hazırlanma sürecinde 8 katılımcı analiz dışı bırakılmış ve analizler 364 veri kaynağı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın nitel veriler elde edilecek örneklem sayısının belirlenmesi amacıyla yapılan literatür taramasında, örneklem büyüklüğünü belirlemeye yönelik genel bir kuralın bulunmadığı anlaşılmıştır (Baltacı, 2018: 269). Nitel araştırmada örneklem büyüklüğü araştırmanın amacına, neyin bilinmek istendiğine, neyin kullanışlı olacağına, gündeme, var olan zaman ve kaynaklara bağlı olarak değişmektedir. Nitel araştırmalarda nicel araştırmaların aksine derinlemesine bilgi elde etmek amaçlandığı için örneklem seçimi araştırmacıya bırakılmaktadır (Creswell ve Plano Clark(2015: 186). Bu doğrultuda araştırmanın nitel bölümü stres düzeyi en yüksek olan annelerin gönüllü olanlarından tercih edilmiştir. Araştırma sürecinde toplam 10 anne ile çevrimiçi görüşme programı olan Skype üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir.

Katılımcı 1: 30 yaşında, lisans mezunu, bir çocuğu var, Sosyolog, aylık geliri 6000 TL
Katılımcı 2: 32 yaşında, lisans mezunu, üç çocuğu var, bilgisayar programcısı/çalışmıyor, aylık geliri 5000 TL
Katılımcı 3: 39 yaşında, meslek lisesi çocuk gelişimi mezunu/çalışmıyor, üç çocuğu var, aylık geliri 4000 TL

Katılımcı 4: 35 yaşında, doktora mezunu, bir çocuğu var, öğretmen, aylık geliri 4500 TL

Katılımcı 5: 31 yaşında, lisans mezunu, iki çocuğu var, hemşire, aylık geliri 8000 TL

Katılımcı 6:29 yaşında, önlisans mezunu, bir çocuğu var, lojistik uzmanı/çalışmıyor, aylık geliri 1000 TL

Katılımcı 7: 44 yaşında, lisans mezunu, bir çocuğu var, mühendis, aylık geliri 4000 TL

Katılımcı 8: 45 yaşında, lisans mezunu, bir çocuğu var, hemşire, aylık geliri 4600 TL

Katılımcı 9: 31 yaşında, lisans mezunu, bir çocuğu var, öğretmen, aylık geliri 6000 TL

Katılımcı 10: 30 yaşında, lisans mezunu, iki çocuğu var, psikolog/çalışmıyor, aylık geliri 5000 TL

4.5.4. Nicel Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerine Ebeveyn Stres Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ile ulaşılmıştır.

4.5.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek, çalışma durumu, kronik hastalık durumu, kronik hastalığa sahip çocuğa sahip olma, ekonomik durumu, çocuk sayısı, bakım desteği alma, internette geçirilen süre, internetten bilgi edinme siteleri, üye olunan Facebook ebeveyn grupları gibi çeşitli sorular yer almaktadır. Kişisel bilgi formu ekte sunulmuştur.

4.5.4.2. Ebeveyn Stres Ölçeği

Araştırmada annelerin stres düzeyinin belirlenmesi amacıyla, Aydoğan ve Özbay (2017) tarafından geliştirilen, Ebeveyn Stres Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır ve ebeveyn, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuğun

özelliklerini içeren tek boyuttan oluşan bir yapıdadır. Ebeveynlik Stres Ölçeği, 0 (Hiç Tanımlamıyor), 4 (Çok iyi tanımlıyor) olmak üzere likert tipi değerlendirilen bir ölçme aracıdır. Ölçekten alınabilecek puan aralığı, 0-72 arasında olup puanın yüksekliği ebeveynlik stres düzeyini göstermektedir. Ölçek en az bir çocuğa sahip olan ilköğretim ve üzeri eğitim düzeyine sahip anne-babalara kolayca uygulanabilen bir ölçme aracıdır (Aydoğan ve Özbay, 2017).

Ebeveyn Stres Ölçeğinin geçerlilik çalışmaları 156 (50,8%) erkek ve 151 (49,2%) kadın olmak üzere yaşları 22-53 arasında değişen ve yaş ortalamaları X = 37.44 (Ss = 5.48) olan 307 evli kişiden oluşan gruptan elde edilen verilerle yapılmıştır. Ölçeğe ilişkin yapılan uygulamanın ardından elde edilen veriler üzerinde yapı geçerliliğini incelemek üzere açımlayıcı faktör analizi tekniğinden yararlanıldığı anlaşılmıştır. Yapılan varimax döndürme sonrasında, tek faktörlü yapının toplam varyansın %63.436'sını açıkladığı görülmüştür. Aynı zamanda açımlayıcı faktör analizinden elde edilen yapıyı test etmek üzere, doğrulayıcı faktör analizi tekniği kullanıldığı, ölçeğe ilişkin madde toplam korelasyonları ve güvenirlik hesaplamaları için iç tutarlılık katsayısının incelendiği ve ölçeğin güvenirlik için hesaplanan iç tutarlılık katsayısının 96 olarak bulunduğu ifade edilmiştir (Aydoğan ve Özbay, 2017). Bu çalışmada hesaplanan iç tutarlılık katsayısı 80 olarak bulunmuştur. Toplam 18 maddeden oluşan ölçeğe ait veriler açıklayıcı faktör analizine tabii tutulmuş ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Verilerin faktör analizine uygunluğunun incelenmesi

KMO Örneklem ölçüm yeterliliği	0,800	
Barlett Testi	Ki-Kare Değeri	1618, 538
	S.d	153
	P (0,001)	0,000

Tablo 1'deki bulgulara göre KMO katsayısı 0,800 olduğundan açıklayıcı faktör analizi için gerekli olan örneklem yeterliliği çok iyidir. Bu sebeple, araştırmadaki

örnek büyüklüğü yeterlidir. Faktör analizi uygulanabilmesi için incelenmesi gereken diğer test ise Bartlett tarafından geliştirilen küresellik (sphericity) testidir (Yemez, 2016: 108). Yine Tablo 1'e göre Ki-Kare Değeri: 1618,553; p = 0.000 < 0.05 olduğundan taslak ölçeğe ilişkin elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışma verileriyle ölçek verileriyle yapılan analiz sonucunda öz değeri birin üzerinde olan beş bileşen olduğu saptanmıştır. Birinci bileşen bu ölçekte ölçülmeye çalışılan özelliğin %24,4'ünü, ikinci bileşen %10,9'unu, üçüncü bileşen %7,9' unu, dördüncü bileşen %7,5'ini, beşinci bileşen, %6,2'sini, toplamda ise bu ölçek ölçülmeye çalışılan özelliğin %56'sını açıklamakta olduğu sonucuna ulaşılmış ve Bu değerin Kline'a göre % 40'ın üzerinde olduğundan dolayı kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. (Ceyhan ve Namlu, 2000: 77-93). Literatürde genellikle toplam açıklanan varyansın sosyal bilimler için % 60 olması gerektiği belirtilmektedir (Hair, 1995, akt: Bardakçı, 2013: 68). Hesaplanan yaklaşık % 56'lık toplam açıklanan varyans bu değere çok yakın bir değerdir.

4.5.5. Nitel Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nitel aşamasında, nicel verileri desteklemek amacıyla oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kullanılan formun içerdiği açık uçlu soruların yansız, araştırmaya katılan kadınların annelik deneyimlerini ve beklentilerini anlamaya yardımcı olabilecek nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

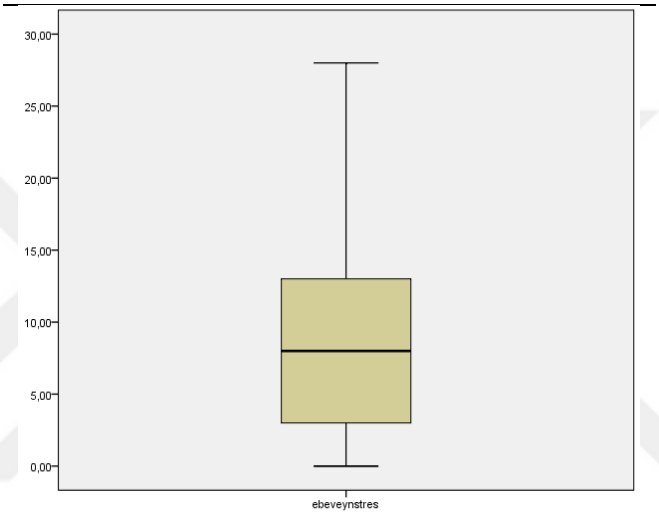
4.6. VERİ ANALİZİ

Araştırmada, görüşme tekniklerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formları araştırmacı tarafından dijital ortamda dağıtılıp toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 0-3 yaş arası çocuğu olan annelerin sosyo-demografik durumlarının ve annelik hayatına ilişkin sorunlarının tespit edilmesini amaçlayan anket formu ve Ebeveyn Stres Ölçeği kullanılmıştır. Anketler gönüllülük ve gizlilik

ilkesi esas alınarak uygulanmıştır. Anketler toplandıktan sonra veriler Excel ortamından SPSS ortamına aktarılmıştır.

SPSS üzerinde veriler analiz öncesi bazı kontrollerden geçmiştir. Buna göre hatalı ve kayıp veriler kontrol edilmiştir. Hatalı veriler düzeltilmiştir. Ardından araştırmanın değişkeni olan ebeveyn stresinin uç değerleri Box-Plot kontrol edilmiş ve ebeveyn stresi değişkenine ilişkin bulgu aşağıdaki Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Ebeveyn Stresine İlişkin Box-Plot Sonuçları

Uç değerler veri setinden çıkarıldıktan sonra normal dağılım varsayımı incelenmiştir. Bu kapsamda normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ile test edilmiştir. Test sonucuna göre verilerin normal dağılımdan gelmediği anlaşılmıştır. Başka bir deyişle, veriler normal dağılım varsayımını karşılamamıştır. Test sonucu Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Ebeveyn stres düzeyine ilişkin Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	Df	Sig.
Ebeveyn stres düzeyi	,112	364	,000	,933	364	,000

Son olarak ebeveyn stresine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Ebeveyn Stresine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	S.s	Çarpıklık	Basıklık
Ebeveyn Stresi Ölçeği	364	0	28	9.07	6.81	804	255

Tablo incelendiğinde katılımcıların ebeveyn stres düzeylerinin ortalama 9.07 (S.s = 6.81) olduğu ve stres düzeylerinin 0-28 puan arasında değiştiği belirlenmiştir. Ayrıca ebeveyn stres düzeyine ilişkin çarpıklık değeri .804 ve basıklık değeri .255 olarak saptanmıştır. Verilerin analizinde parametrik olmayan yöntemlerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın soruları Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri ile analiz edilmiştir.

Nitel araştırma kapsamında elde edilen veriler katılımcıların izni ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından metne dökülerek deşifre edilmiştir. Katılımcı 1,2.3… şeklinde numaralandırılan veri dosyaları tekrar tekrar okunarak uyuşmazlıklar giderilmiş ve son halini almıştır. En son aşamada ise nitel veriler nicel verilerle birleştirilerek yorumlanmıştır.

4.7. BULGULAR

4.7.1. Tanımlayıcı Bulgular

Katılımcıların yaş ortalaması 32.31 (S.s = 3.96) ve yaşları 21 ile 46 arasında değişmektedir. Katılımcıların tamamı evlidir. Katılımcıların 25'i (%6.9) ilk ve ortaöğretim mezunu, 259'u (%71.2) üniversite ve 80'i (%21.9) lisansüstü mezunudur. Katılımcıların 38'i (%10.4) memur, 110'u (%30.2) işçi, 20'si (%5.5) serbest meslek, 103'ü (%28.3) ev hanımı ve 93'ü (%25.5) diğer meslek grubundadır. Ayrıca katılımcıların 130'u (%35.7) tam zamanlı, 61'i (%16.8) kısmi

zamanlı bir işte çalışırken 130'u (%47.5) ücretli bir işte çalışmamaktadır. 61 (%16.8) katılımcının kronik bir rahatsızlığı bulunurken 303 (%83.2) katılımcının kronik bir rahatsızlığı yoktur. Katılımcıların 30'unun (%8.2) çocuğunda kronik rahatsızlık bulunurken 334'ünde (%91.8) kronik bir rahatsızlık bulunmamaktadır. Ekonomik durum açısından katılımcıların 89'unun (%24.5) geliri giderden fazla, 214'ünün (%58.8) gidere göre geliri orta ve 61'inin (%16.7) geliri giderden az olduğu anlaşılmaktadır. Aile tipi açısından, katılımcıların 345'i (%94.8) çekirdek aile, 16'sı (%4.4) geniş aile ve 3'ü (%.8) parçalanmış aile tipine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 5'de özetlenmiştir.

Tablo 5: Örnekleme ilişkin bazı betimleyici istatistikler

Değişken	**Faktör**	**N**	**%**
Medeni Durum	Evli	364	100
	Bekâr	-	-
Eğitim Durumu	İlk ve Ortaöğretim	25	6.9
	Üniversite	259	71.2
	Lisansüstü	80	21.9
Meslek	Memur	38	10.4
	İşçi	110	30.2
	Serbest Meslek	20	5.5
	Ev Hanımı	103	28.3
	Diğer	93	25.5
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	173	47.5
	Kısmi	61	16.8
	Tam Zamanlı	130	35.7
Kronik Hastalık Durumu	Evet	61	16.8
	Hayır	303	83.2
Çocuğun Kronik Hastalık Durumu	Evet	30	8.2
	Hayır	334	91.8

Tablo 5 Devam: Örnekleme ilişkin bazı betimleyici istatistikler

Ekonomik Durum	Gelir giderden fazla	89	24.5
	Gidere göre gelir orta	214	58.8
	Gelir giderden az	61	16.7
Aile Tipi	Çekirdek	345	94.8
	Geniş	16	4.4
	Parçalanmış	3	0.8
Toplam		364	100

Katılımcıların 276'sının (%75.8) tek, 80'inin (%22) iki, 8'inin (%2.2) 3 çocuğa sahip olduğu görülmektedir. 0-3 yaş dönemindeki çocuk sayısına bakıldığında 322'sinin (%88.5) bir, 42'sinin (%11.5) iki çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 221'i (%60.7) 0-3 yaş dönemindeki çocuğu için bakım destek alırken 143'ü (%39.3) bakım desteği almamaktadır. Katılımcıların çocukları ile ilgili betimsel istatistikleri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Çocuk ile İlgili Betimleyici İstatistikler

Değişken	**Faktör**	**N**	**%**
Çocuk Sayısı	1	276	75.8
	2	80	22
	3	8	2.2
	4 ve üstü	-	-
0-3 Yaş Dönemindeki Çocuk Sayısı	1	322	88.5
	2	42	11.5
	3	-	-
	4 ve üstü	-	-
0-3 Yaş Dönemindeki Çocuk için Destek Alma Durumu	Evet	221	60.7
	Hayır	143	39.3
Toplam		364	100

İnternet kullanımlarına ilişkin betimsel istatistiklere göre katılımcıların 78'inin (%21.4) internette 1 veya daha az süre, 138'inin (%37.9) 2 saat, 70'inin (%19.2) 3 saat, 78'i (%21.4) 4 saat ve daha fazla süre vakit geçirdiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların 89'u (%24.5) ebeveyn olduktan sonra internette geçirilen sürenin arttığını, 198'i (%54.4) azaldığını, 77'si (%21.2) aynı kaldığını belirtmiştir. Katılımcılardan 86'sı (%23.6) Facebook, 213'ü (%58.5) Instagram, 7'si (%1.9) Twitter, 6'sı (%1.6) Blog Siteleri, 18'i (%4.9) Youtube'dan ebeveynlik konusunda bilgi edindiklerini belirtmiştir. Katılımcıların 287'si (%78.8) Instagram, Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip ederken 77'si (%21.2) ise takip etmemektedir. Katılımcıların 159'u (%43.7) internet üzerinden edinilen bilgileri güvenli bulurken 17'si (%4.7) güvenli bulmadığını, 188'i (%51.6) ise kararsız olduğunu bildirmiştir. İnternet ile ilgili betimleyici istatistikler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7:İnternet İle İlgili Betimleyici İstatistikler

Değişken	**Faktör**	**N**	**%**
İnternette Günlük Geçirilen Süre	1 veya daha az	78	21.4
	2 saat	138	37.9
	3 saat	70	19.2
	4 saat ve daha üstü	78	21.4
Ebeveyn Olduktan Sonra İnternette Geçirilen Süre	Arttı	89	24.5
	Azaldı	198	54.4
	Aynı Kaldı	77	21.2
Ebeveynlik Konusunda Kullanılan Sosyal Medya Platformları	Facebook	86	23.6
	Instagram	213	58.5
	Twitter	7	1.9
	Blog Siteleri	6	1.6
	Youtube	18	4.9
	Ebeveynlik Web Siteleri	34	9.3

Tablo 7 Devam: İnternet İle İlgili Betimleyici İstatistikler

Facebook Ebeveyn Gruplarından Edinilen Arkadaşlarla Yüz Yüze Görüşme Durumu	Evet	80	22
	Hayır	215	59.1
	Cevaplanmamış	69	19
Instagram, Youtube ve Blog Sitelerinde Paylaşım Yapan Anneleri Takip Etme Durumu	Evet	287	78.8
	Hayır	77	21.2
İnternet Üzerinden Edindiğiniz Bilgilerin Güvenli Bulunma Durumu	Evet	159	43.7
	Hayır	17	4.7
	Kararsızım	188	51.6
Toplam		364	100

Katılımcıların 181'i (%49.7) çocuğun fiziksel bakımı, 255'i (%15.6) emzirme, 311'i (%19) beslenme-ek gıda, 227'si (%13.9) çatışma çözme, 213'ü (%13) sağlık, 222'si (%13.6) psikoloji, 215'i (%13.2) uyku sorunları ve 10'u (%.6) diğer alanlarda bilgi edinme ihtiyacı duyduklarını belirtmiştir. Çocuğun bakımında yardımcı olan kişilerin 138'i (%35.8) eş, 106'sı (%27.5) çocuğun anneannesi, 50'si (%13) çocuğun babaannesi, 4'ü (%1) akraba, 46'sı (%11.9) gündüzlü bakıcı, 8'i (%2.1) yatılı bakıcı, 18'i (%4.7) kreş ve 15'i (%3.9) diğer olduğu görülmektedir. Katılımcıların Facebook ebeveyn gruplarını kullanım amaçlarına bakıldığında, 322'sinin (%50.1) bilgi edinme, 26'sının (%4) arkadaş edinme, 254'ünün (%39.5) bilgi ve deneyim paylaşımı, 36'sının (%5.6) eğlence amacıyla kullandığını, 5'inin (%0.8) ise diğer amaçlara sahip olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlik ve çocuk ile ilgili diğer betimleyici istatistikler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Ebeveynlik ve Çocuk Konusunda Diğer Betimsel İstatistikler

Ebeveynlik Deneyimi ile Birlikte Çocuk konusunda Bilgi Edinmede İhtiyaç Alanları*	Çocuğun Fiziksel Bakımı	181	11.1
	Emzirme	255	15.6
	Beslenme- Ek Gıda	311	19
	Çatışma Çözme	227	13.9
	Sağlık	213	13
	Psikoloji	222	13.6
	Uyku Sorunları	215	13.2
	Diğer	10	.6
Toplam		1634	100
Çocuğun Bakımında Yardımcı Kişiler*	Eş	138	35.8
	Çocuğun Anneannesi	106	27.5
	Çocuğun Babaannesi	50	13
	Akraba	4	1
	Gündüzlü Bakıcı	46	11.9
	Yatılı Bakıcı	8	2.1
	Kreş	18	4.7
	Diğer	15	3.9
Toplam		370	100
Facebook Ebeveyn Gruplarını Kullanım Amaçları*	Bilgi Edinme	322	50.1
	Arkadaş Edinme	26	4
	Bilgi ve Deneyim Paylaşımı	254	39.5
	Eğlence	36	5.6
	Diğer	5	.8
Toplam		643	100

* Verilen cevaplar çoklu yanıt olduğundan toplamları %100'ü geçmektedir.

4.7.2. Annelerin Stres Düzeylerine İlişkin Bulgular

1.Yaşa Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin yaş durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9: Yaşa Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Yaş	17-29	86	184.47	15864	11785	.843
	30-59	278	181.89	50566		

$p > .05$

Tablo 9 incelendiğinde; 17-29 ve 29-59 yaş aralığındaki çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($U = 11785$, $p > .05$). Engelli çocuklara sahip ailelerde stres düzeyinin incelendiği araştırmalarda benzer sonuçlar mevcuttur (Ayyıldız vd., 2012; Keskin vd., 2010).

Otizmli çocuğa sahip 51 ebeveynin kendine şefkat düzeyinin incelendiği diğer bir araştırmada ebeveyn yaşı ile kendine şefkat düzeyi arasında olumlu ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç ebeveynlerin olgunlaşma düzeyleri ile birlikte öz-şefkatlerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir (Neff ve Pommier, 2013; Neff ve Faso, 2014).

2. Eğitim Düzeyine Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10: Eğitim Düzeyine Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Eğitim Düzeyi	İlk ve Ortaöğretim	25	184.16	2	5.329	.070	---
	Üniversite	259	189.69				
	Lisansüstü	80	158.69				

$p > .05$

Tablo 10 incelendiğinde; ilk ve ortaöğretim, üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyi çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($\chi = 5.329$, $p > .05$).

Yapılan görüşmelerde eğitimden çok deneyimin özgüveni olumlu yönde etkilediği ve stres üzerinde olumlu veya olumsuz etkiye sahip olduğu, ilk çocuklarını büyütme sürecinde annelerin bilgi desteğine ihtiyaç duydukları fakat bilgi kirliliğini de yorucu buldukları görülmektedir. Eğitimli annelerin kriz durumlarına doğru şekilde müdahale etme konusunda daha çok baskı altında hissettikleri ve uzman önerisine ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

> *"...Çocuğum doğduğu dönemlerde sosyal medyayı çok olağanüstü görüyordum hep, oradaki fikirler mucizeviydi benim için. Tecrübesiz olduğum inancıyla onların bildiği hep mükemmeldi..."(Katılımcı 2, 32 yaşında, üç çocuk annesi, bilgisayar programcısı.*

> *"...Özellikle baba kız bağını sorduğum posta verilen cevaplar davranışlarımı ve düşüncelerimi etkiledi çünkü bana daha önce Attachment Parenting'in Facebook grubu değil de kendi internet sitesinde yayınlanan araştırmanın linkini verdiler, araştırmanın kaynakçaları da vardı o linkte bilimsel bir araştırma olduğu için etkiledi. Doğrulanabilir bir bilgiydi. Araştırmayı eşime de gönderdim, onun da davranışlarını etkileyip kızıyla ilişkisini gerçekten olumlu yönde değiştirdi..." (Katılımcı 7, 44 yaşında, bir çocuk annesi, mühendis)*

3. Annenin Kronik Hastalığa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin kronik hastalığa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 11'de özetlenmiştir.

Tablo 11: Kronik Hastalığa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kronik Hastalığa Sahip Olma	Evet	61	215.05	13118	7256	.008*
	Hayır	303	175.95	53312		

*p < .05

Tablo 11 incelendiğinde, kronik hastalığa sahip olan ve olmayan çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır (U = 7246, p < .05). Buna göre kronik bir hastalığa sahip çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeyleri, kronik hastalığa sahip olmayan çevrimiçi annelere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kronik hastalığa sahip annelerin stres kaynaklarının ne olduğuna dair öngörüde bulunmak güç olsa da, grup içerisindeki postlarda da hastalıklarından söz ettikleri ve çözüm aradıkları görülmektedir. Dayanışma ağı içerisinde kendilerine sunulan öneriler doğrultusunda çözüm arayan annelerin bu davranışları, aslında ihtiyaç duydukları desteği de gözler önüne sermektedir.

> "*…Özellikle çocukların ve annelerin hastalıkları ile ilgili açılan postlar beni çok yıpratıyor. Anneler fikir almak bilgi almak için açtıkları postlarda sağlık açısından bilgi toplayabiliyorlar, hastalığını paylaşan bir insana "şurada şu doktor var, ben şöyle iyileştim" şeklinde öneriler ışık tutabiliyor. Bir yandan da sadece psikolojik olarak iyi hissetmek için de paylaşabiliyorlar ama hastalık öyküleri gerçekten üzücü…"(Katılımcı 10, 30 yaşında, iki çocuk annesi)*

4. Kronik Bir Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin kronik bir hastalığı olan çocuğa olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 12'de özetlenmiştir.

Tablo 12: Kronik Bir Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Olma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kronik bir hastalığı olan çocuğa sahip olma durumu	Evet	30	234.20	7029	3456	.005*
	Hayır	334	177.85	59401		

*p < .05

Tablo 12 incelendiğinde, kronik bir hastalığı olan çocuğa sahip olan ve olmayan çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır (U = 3456, p < .05). Buna göre kronik bir hastalığı olan çocuğa sahip çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeyleri, kronik bir hastalığı olan çocuğa sahip olmayan çevrimiçi annelere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kişilerin kronik hastalığa sahip bebekleri dünyaya geldiğinde hastalıkla ilgili bilgi edinme ihtiyaçlarının oldukça yoğun olduğu, kaygılarını gidermek amacıyla Facebook gruplarını kullandıkları ve aynı hastalıkla savaşan ebeveynlere de destek sağlamak konusunda hassas davrandıkları anlaşılmaktadır.

> *"...Bebeğim bir sağlık problemi ile dünyaya gelmişti. Onunla ilgili bir gruba üye olmuştum. Başka insanların varlığına en çok ihtiyaç duyduğum zaman o zamandı. Onlardan çok fazla destek gördüm. Kendim de onlara çok fazla destek oldum. Böbrek problemi ile ilgili sorunlar paylaşılıyordu o grupta. Sadece hastalık üzerine kurulmuş bir gruptu. O gruptaki anneleri günlerce düşünüp nasıl uygun bir cümle kurabilirim de onları rahatlatabilirim diye düşündüğüm zamanlar oldu. Desteklendiğimi hissetmek olumluydu benim için. Bebekle ilgili tüm sorunlarda bak aynı şeyleri onlar da yaşıyor hissi, aidiyet hissi iyi geliyor..."(Katılımcı 8, 45 yaşında, bir çocuk annesi)*

"...Oğlum böbrek hastası doğdu benim. O yüzden böbrekleri ile ilgili problemli olan ya da bu konuyla ilgili bir post gördüğümde daha detaylı inceledim. Ya da bu hastalıktan yani idrar yollarında darlık yaşayıp daha sonrasında iyileşmiş insanların olup olmadığını araştırdım. Hastalık süreçleri kaygılı süreçlerdi benim için. Edindiğim bilgiler beni genelde rahatlattı ama kaygılandırdığı da oldu. Çünkü insanların bazıları çok olumsuz deneyimlerini yazarken bazıları da olumlu deneyimler aktardılar. O dönemde zaten zor bir süreçte olduğunuz için olumsuz ifadeleri görmek kaygılandırıyor..."(Katılımcı 6, 29 yaşında, bir çocuk annesi)

5. Ekonomik Duruma Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin ekonomik duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 13'de özetlenmiştir.

Tablo 13: Ekonomik Duruma Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Ekonomik Durum	Gelir giderden az	61	199.48	2	2.004	.367	---
	Gelir giderden fazla	89	176.25				
	Gelir gidere göre orta	214	180.26				

$p > .05$

Tablo 13 incelendiğinde; gelir giderden az, gelir giderden fazla ve gelir gidere göre orta ekonomik duruma sahip çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($\chi = 2.004$, $p > .05$).

Stres düzeyi yüksek ebeveynlerle yapılan görüşmelerde Facebook gruplarında paylaşılan postların tüketime yönlendirdiği, annelerin çocukları için her ürünün en iyisini satın almaya çaba gösterdikleri fakat gelirlerinin satın almak istedikleri ürün için yeterli olmaması halinde yetersizlik hissiyatına sebep olduğu ifade edilmiştir.

"...Alacağım ürünleri de gruplara danıştım, o ortamda önerilen şeyleri ihtiyacınız olmasa da alıyorsunuz, insanı tüketime de yönlendiriyor bu gruplar..."(Katılımcı 3, 39 yaşında, üç çocuk annesi)

"...Ek gıdaya geçiş döneminde gruplardaki önerilere dayanarak hiç yemediğimiz şeyleri çocuğa yedirmeye çalıştık. Benzer şekilde yemesi için ilgi çekici, tabak, kaşık, çatal gibi arayışlara girdik. Gruplar aracılığıyla aldığım çoğu şeyi hiç kullanmadım..." (Katılımcı 4, 30 yaşında, üç çocuk annesi)

"...Bir şey satın almadan önce bile bakıyordum gruba. Tabii ki ekonomik olarak satın alamayacağım ürünler de oldu, öyle zamanlarda sanki bütün aileler çocuğuna bu imkanı sağlayabiliyormuş da yalnızca ben yapamıyormuşum gibi hissediyorsunuz..."(Katılımcı 3, 39 yaşında, üç çocuk annesi)

6. Mesleğe Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 14'te özetlenmiştir.

Tablo 14: Mesleklere Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Meslek	Serbest meslek	38	169.30	4	3.262	.515	---
	Memur	110	191.69				
	İşçi	20	191.38				
	Ev Hanımı	103	187.61				
	Diğer	93	169.45				

$p > .05$

Tablo 14 incelendiğinde serbest meslek, memur, işçi, ev hanımı ve diğer meslek gruplarına göre çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi = 3.262$, $p > .05$).

Çocuk yetiştirme konusunda gerginlik yaşayan annelerin genel kanısı, sosyal alanlarda eğitimi bulunan kişilerin karar vermede ve doğru davranışlar gösterme konusunda daha yetkin olduğu doğrultusundadır. Konu ile ilgili halk arasında geçen "Mum dibine ışık vermez." atasözünde de belirtildiği üzere annelik deneyimi biricik olup tamamen nesnel davranılması mümkün olmayan, doğası gereği duygusallığı çokça barındıran bir deneyimdir. Annelik becerisi edinilen bilgilerden ziyade çocuğa ve anneye uygun olan yöntemlerin deneyimlenmesi ile edinilmektedir.

> *"...Attachment parenting isim grupta çocuğumun tüm evin duvarlarını boyamasından yakındım, sen izin verdiysen yapar dediler. Bağırdığımı da, sınır koyduğumu da söyledim yine de yapıyor dedim aynalama yapmamı önerdiler. Ben bilmiyorum ki çocuk ne hissediyor? İlk önce çocuğun ne hissettiğini anlamak lazım ki en büyük sorun da zaten bu. Ben psikolog değilim, sadece anneyim..."(Katılımcı 9, 31 yaşında, bir çocuk annesi, öğretmen)*

7. Çalışma Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 15'te özetlenmiştir.

Tablo 15: Çalışma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	173	189.77	2	2.562	.278	---
	Düzensiz Çalışıyor	61	186.93				
	Tam Gün	130	170.75				

$p > .05$

Tablo 15 incelendiğinde çalışmama, düzensiz çalışma ve tam gün çalışma durumuna göre çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi = 2.562$, $p > .05$).

Çalışmaya başlama konusu anneler için oldukça tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürüyor. Konu ile ilgili yayınları bulunan Güneş (2008: 39) çocuğun en önemli kazanımının 0-4 yaş arasındaki dönemde gerçekleşen güvenli bağlanma olduğunu, bu bağlanmanın ancak anne ve çocuk arasında gerçekleşebileceğini, bu nedenle ilk yıllarda annelerin yalnızca çocuğun bakımı ile ilgilenmeleri gerektiğini savunur. Fakat aksine çalışan annelerin çocuklarına vakit ayırma konusunda hassas davranmaları halinde çocuğuyla daha iyi bir ilişki kurabileceğine, çalışan annelerin çocuklarının gereksinimlerine karşı daha duyarlı olduğuna dair de bir görüş mevcuttur (Soysal vd., 2005: 93). Alanında uzman kişilerin bile görüş birliğine varamadığı bu konu hakkında sık sık post açılıyor, soru soruluyor ve paylaşımda bulunuluyor. İşe başlayacak olan anne çocuğuna vakit ayıramayacağı konusunda yoğun kaygı yaşıyor. Bu nedenle ekonomik olarak yetersiz olsa bile izne ayrılmayı tercih eden anneler mevcudiyetini koruyor.

"...Yeni moda ebeveynlikte çocuğu öbür odaya götür, belli bir zamandan sonra çalışmaya başla, çocuğu bırak vs. o yok. Bu hassasiyet bu gruplar sayesinde oldu, insanlar kendini sorguladı ve ananelerimizin çok önce yaptıkları ebeveynliğe döndü. Bize yabancı bir şey değil aslında ama işte doğru ebeveynlik bu..."(Katılımcı 7, 44 yaşında, bir çocuk annesi, mühendis)

"...İşe başladığım dönemde sağıp bıraktığım sütleri içmedi benim oğlum. Bu bende çok büyük bir baskı yaptı yine arkadaşlarımdan pompaları aldım. Saatlerce günlerce denedim. İçmedi. Yine kendimi kötü hissettim ama beceriksizim, çocuğu sütsüz bırakıyorum, işe gittiğim için kendi kendime hissettiğim o suçluluk duygusu. 18 aylıkken işe döndüm. Kilosu da aslında gayet hep iyiydi. Ama hep o tedirginlik devam etti. O süreç çok baskılı bir dönem ki şuan bile tüylerim ürperiyor..."(Katılımcı 9, 31 yaşında, bir çocuk annesi, öğretmen)

8. Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 16'da özetlenmiştir.

Tablo 16: Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Çocuk Sayısı	1	276	175.85	2	4.606	.100	---
	2	80	202.71				
	3	8	209.81				

$p > .05$

Tablo 16 incelendiğinde 1 çocuğa, 2 çocuğa ve 3 çocuğa sahip olma durumuna göre çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi = 4.606$, $p > .05$).

Yapılan görüşmelerde çocuk yaşının ve çocuk sayısının internette bilgi arama sıklığını değiştirdiği tespit edilmiştir. Verilen cevaplara istinaden en yoğun annelik stresinin ve bilgi edinme ihtiyacının ilk çocuğun yetişmekte olduğu ilk aylarda yaşandığı anlaşılmaktadır. Annelerin ikinci ve üçüncü çocuklarında deneyimleriyle hareket etmeyi tercih ettikleri ifade edilmiştir.

> *"...Şu anda çok az ama ikinci çocuğum ilk doğduğu zamanlarda çok fazla zaman ayırıyordum. İlk çocuğumda sosyal medya yoktu, üçüncü çocuğumda fazla ihtiyaç duymadım..."(Katılımcı 3, 39 yaşında, üç çocuk annesi)*

> *"...İlk anneliğimde özellikle çok fazla kullanıyordum. Deneyimsiz bir anne olduğumu düşünüyordum. Nasıl daha iyi bir anne olabilirim diye kullanmaya başlamıştım. Nasıl daha mükemmel olabilirim. Çocuğumun yanlışlarını nasıl düzeltebilirim, her şeyin en güzel olmasına çabalıyordum... Üçüncü çocuğumda fazla ihtiyaç duymadım..."(Katılımcı 2, 32 yaşında, üç çocuk annesi)*

9. 0-3 Yaş Grubunda Bulunan Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin 0-3 yaş grubunda çocuğa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 17'de özetlenmiştir.

Tablo 17: 0-3 Yaş Çocuk Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
0-3 Yaş Grubunda Çocuk Sayısı	1 çocuk	322	180.56	58139	6136	.328
	2 çocuk	42	197.40	8291		

p > .05

Tablo 17 incelendiğinde 0-3 yaş grubunda 1 çocuğa ve 2 çocuğa sahip olan çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (U = 3456, p > .05).

0-3 yaş döneminde birden fazla çocuk olma durumu annelerin gündelik hayatlarında daha fazla yorulmalarına sebep olmaktadır. Fakat deneyim, stres düzeyini olumlu yönde etkilemekte ve birden fazla çocuğun bakımını gerçekleştiren anne kendine uygun pratik yöntemler kazanabilmektedir.

> *"...Emzirmeyi kesmekle ilgili grupta arama yaptım mesela. Önerileri uygulamadım. Bana dediler ki her meme istediğinde uzun uzun konuş. Bu uzun uzadıya konuşunca daha kötü yani. Okula gidenler bardaktan süt içer dedim. Bitti gitti. Bu konuşulduğu kadar büyük bir şey değil yani. Benim hayatımın bir akışı var. Üç çocuğum var. Her birine saatlerce bir şey anlatırsam nasıl her yere yetişebilirim?" (Katılımcı 3, 39 yaşında, üç çocuk annesi)*

10. 0-3 Yaş Grubundaki Çocuğa Bakım Desteği Alma Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin 0-3 yaş grubundaki çocuğa bakım desteği alma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 18'de özetlenmiştir.

Tablo 18: 0-3 Yaş Grubundaki Çocuğa Bakım Desteği Alma Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
0-3 yaş grubundaki çocuğa bakım desteği	Evet	221	178.38	39422	14891	.352
	Hayır	143	188.87	27008		

p > .05

Tablo 18 incelendiğinde 0-3 yaş grubundaki bakım desteği alan ve almayan çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (U = 14891, p > .05).

Çocuk yetiştirme sürecinde kişiler destek ihtiyaçlarını sanal gruplardan karşılamaktadır. Şüphesiz yaşı küçük olan çocuğa verilen bakım desteği azımsanamayacak kadar etkili olsa da beyaz yakalı eğitimli ebeveynlerin çocuk yetiştirme deneyimlerine önem verdiği ve sosyal medyada bu nedenle aktif oldukları anlaşılmaktadır.

> *"...Bizim köyümüz yok, biz şehirlerde yaşıyoruz, çoğumuz çalışıyoruz. Köyde olmadığımız için o deneyimsel aktarımı yaşayamıyoruz. Annelerimiz ve babalarımızla da modern yaşamın gerektirdiği bir uçurum var. Bir köyde yaşasaydınız dede, nene ve benzeri akrabalarla geniş bir bağ kurup onların deneyimlerinden yararlanabilirdiniz. Şu anda yaşadığımız şehirlerde bu bağa sahip olmak mümkün değil. İşte bu yüzden kendi köyümüzü kurma ihtiyacı tamamen gruplarda olma sebebimiz. Bir köye ihtiyacım vardı benim, yalnızdım. Kendimi annelik anlamında da yalnız hissediyordum. Eşim tarafından da bu anlamda desteklenmedim çünkü..." (Katılımcı 9, 31 yaşında, bir çocuk annesi, öğretmen)*

> *"...Ben çok çocuk bakmayı bilen bir kadın değildim. Etrafımda kimse yoktu, baktığım ilk çocuk kendi çocuğumdu o yüzden. Yaptığım yanlışı başkalarının da yaptığını görmek bile rahatlattı çoğu zaman..."(Katılımcı 6, 29 yaşında, bir çocuk annesi)*

Sosyal medyanın gücü halen tartışmalı bir konu. Anne grupları geleneksel yapıyı mı yansıtıyor yoksa yeniden tanımlayarak değiştiriyor mu bilinemese de sosyal medya gruplarına üye olan annelerin diğer annelerle bağ kurdukları ve ortaya çıkan etkileşimin bir topluluğa ait olma duygusunu tetiklediği anlaşılmaktadır.

11. Çocuğun Bakımında Destek Alınan Kişi Sayısına Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin çocuğun bakımında alınan destek sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 19'da özetlenmiştir.

Tablo 19: Çocuğun Bakımında Destek Alınan Kişi Sayısına Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sd	Ki Kare	*p*	Anlamlı Fark
Çocuğun Bakımında Alınan Destek Sayısı	0	97	181.90	3	.736	.865	---
	1	176	181.82				
	2	68	189.79				
	3 ve üzeri	23	18.67				

$p > .05$

Tablo 19 incelendiğinde çocuğun bakımında yardım almayan, 1, 2 ve 3 ve üzeri kişiden destek alan çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($\chi = .736$, $p > .05$).

Annelik sorumluluğu ile fazlasıyla yorulan anneler fiziksel bakım desteğinin yokluğu sebebiyle deşarj olma sorunu yaşadıklarını ve çocuklarına karşı sakinliklerini koruyamadıklarını ifade etmektedir. Annelerin yaşamış oldukları anlık öfke patlamaları da stres düzeylerinin yüksekliğini işaret etmektedir. Üstelik çocuğunun psikolojik sağlığı konusunda hassas olan eğitimli ebeveynler için bu öfke patlaması pişmanlık sebebine dönüşmekte ve anneyi daha da fazla yormaktadır.

> *"...Kadının evde yatılı bakıcısı var, annesi babası yanında, çocuğa tatil modunda bakıyor. Sonra sen gerilmiş, bunalmışsın çocuğuna bağırdığını ve bundan suçluluk duyduğunu ifade ediyorsun, sana sanki çocuk istismarcısı muamelesi yapıp bir yığın senin aslında bildiğin önerilerde bulunuyorlar. Haliyle sinirleniyorsun…"(Katılımcı 4, 35 yaşında, bir çocuk annesi, öğretmen)*

12. Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 20'de özetlenmiştir.

Tablo 20: Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Günlük internet	1 saatten az	78	183.54	3	2.256	.521	---
	2	138	175.64				
	3	70	198.34				
	4	78	179.38				

$p > .05$

Tablo 20 incelendiğinde günlük 1 saatten az, 2 saat, 3 saat ve 4 saat ve üzeri internet kullanıma göre çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi = 2.256$, $p > .05$).

0-3 yaş döneminde bulunan çocuğa sahip annelerin stres düzeyi internet kullanımıyla bağlantılı çıkmasa da destek almak amacıyla Facebook gruplarını kullanan anneler, orada karşılaştıkları muamele sonucunda öfke duymaktadır. Çözümsüz kaldığını ve yargılandıklarını hissettikleri şahsi sorunların yanında diğer ebeveynler tarafından paylaşılan olumsuz hikayeler de yıpratıcı olabilmektedir.

> *"...Bazen grup üyeleri bazı konularda bazı yargıların dışına çıkamıyor. Siz de onları uygulayamadığınız zaman yapamıyor muyum edemiyor muyum diye ebeveyn olarak yetersizlik hissiyatına kapılıyorsunuz. Bazen de kendinize uygun olmadığınız yaklaşımlarla alakalı çatışmaya da girebiliyorsunuz insanlarla. Rahatlatması beklenen gruplar kişisel çatışmalar sebebiyle gerginlik verici hale gelebiliyor..." (Katılımcı 1, 30 yaşında, bir çocuk annesi)*

> *"...Üzücü hikâyelerin anlatıldığı postlar kendimi çok kötü hissettiriyor bana. Olumsuz hissettirdiği için haberleri bile dinlemem ben, hassas bir insanım. Başkalarının mutsuzluğuna şahit olduğumda mutlu olduğum*

için utanç duyabilecek seviyeye geliyorum. Psikoloji okumayı severim orada kurban psikolojisi diye bir kavram var. Bazı insanlar acılarını anlatmaktan zevk alıyorlar. Siz orda grup etkileşimini de fark ediyorsunuz, bunu destekleyen insanlar da var. Ah vah edilmesini istiyor zaten böyle paylaşım yapan insanlar da…"(Katılımcı 2, 32 yaşında, üç çocuk annesi, öğretmen)

13. Ebeveyn Olduktan Sonra Günlük İnternet Kullanım Süresinin Değişme Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin ebeveyn olduktan sonra günlük internet kullanım süresi durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 21'de özetlenmiştir.

Tablo 21: Ebeveyn Olduktan Sonra Günlük İnternet Kullanım Süresinin Değişme Durumuna Göre Ebeveyn Stresi Düzeyleri

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki Kare	p	Anlamlı Fark
Ebeveyn olduktan sonra günlük internet kullanımı	Azaldı	198	178.95	2	2.436	.296	---
	Aynı kaldı	77	174.51				
	Arttı	89	197.30				

$p > .05$

Tablo 21 incelendiğinde ebeveyn olduktan sonra günlük internet kullanım süresinin azalması, artması ya da aynı kalması kullanıma göre çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (χ = 2.436, $p > .05$).

14. Instagram, Youtube ve Blog Sitelerinde Paylaşım Yapan Anneleri Takip Etme Durumuna Göre Ebeveyn Stres Düzeyinin İncelenmesi

Çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin Instagram, Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip etme durumuna göre anlamlı bir farklılık

gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 22'de özetlenmiştir.

Tablo 22: Instagram, Youtube ve Blog Sitelerinde Paylaşım Yapan Anneleri Takip Etme Durumuna Göre Ebeveyn Stresinin İncelenmesi

Değişken	Faktör	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Instagram, Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip etme durumu	Evet	287	181.43	52069.50	10741.50	.707
	Hayır	77	186.50	14360.50		

p > .05

Tablo 22 incelendiğinde Instagram, Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip eden ve etmeyen çevrimiçi annelerin ebeveyn stres düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (U = 10741.50, p > .05).

Anneler yapılan görüşmelerde Instagram'daki reklam geliri elde eden annelerin pahalı kıyafet ve eşyalarını ortaya sermekten çekinmediğini, sponsorluk ile sahip oldukları eşyaların sık sık tanıtımlarını yaptıklarını ve bu durumun satın alamayacak kişilerde yetersizlik hissi oluşturduğunu, maddi gelir kaygısı olduğunu bildikleri Instagram ailelerinin güven vermediği için fayda sağlamadığını, daha çok stres kaynağı oluşturduğunu ifade etmiştir.

> *"…Çocuklarının kıyafetine kadar paylaşan Instagram anneleri insanın sahip olma hırsını tetikliyor. En iyisini ve en pahalısını önerip kullananları gördükçe insan hırs hissedebiliyor. Benim çocuğumun nesi eksik diye düşünüyorsunuz…"(Katılımcı 10, 30 yaşında, iki çocuk annesi)*

> *"…İşin içine para girmesi benim sosyal medyaya yedi yıl önceki kadar güvenmememin ana sebeplerinden biri. Hatta şunu anlatayım Instagram'da bebek markalarının içeriklerini araştıran bir hesabın markalardan para aldığı söyleniyor bu iş için ki insanların güvenerek her dediğini aldığı bir adam bu. Sosyal medya böyle bir ortam işte. İşin içine para girebiliyor ve gerçeklik inancını zedeliyor para kazanma durumu…"(Katılımcı 2, 32 yaşında, üç çocuk annesi)*

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu başlıkta araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin tartışma ve yorumlar yer almaktadır. Araştırmaya katılan annelerin stres düzeyleri sosyo-demografik özellikleri ile incelenecektir. Sonrasında katılımcıların stres düzeyleri ve bilgi edinme ihtiyaçlarına yönelik sonuçlar aktarılacaktır. Literatürde, çevrimiçi bilgi edinen ebeveynlerin duygu durumlarına yönelik olarak herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, araştırma sonuçları yorumlanırken bu sınırlılık durumu dikkate alınmıştır. Konuyla ilgili mevcut literatür bilgileri, araştırmada elde edilen bulgularla karşılaştırılmıştır.

Bu araştırma ebeveyn gruplarını aktif kullanan annelerin stres düzeyleri ile ilgili yeni bilgiler sunmaktadır. Araştırma kapsamında bireysel üyelerin dijital ortamda kurdukları sosyal ağın etkileri değerlendirilirken, aynı zamanda bu tür Facebook gruplarının olumlu/olumsuz etkilerine de değinilecektir. Bu tez hem annelik hem de sosyal medya literatüründe az temsil edilen bir grubu incelemektedir. Yine de bu çalışmanın burada da değinilmesi gereken sınırları bulunmaktadır. Gönüllülük esasına dayanan bu araştırmada soruları yanıtlayan annelerin orta ila üst sınıfta bulunan, ekonomik olarak ayrıcalıklı, evli, eğitimli kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle ebeveynlik deneyimlerine farklı açılardan bakmak mümkün olmamıştır. Ekonomik olanaklar kapsamında ayrıntılı açıklamak gerekirse çalışmaya katılan kadınlar genellikle "satın alınabilir" çözümlere sahiptir. Örneğin, ücretli bir ev işçisini işe alarak veya yemek siparişi vererek ebeveynlik stresi ile başa çıkabilir ve ulaşım, çocuk bakımı ve boş zaman etkinlikleri söz konusu olduğunda daha fazla seçeneğe sahip olabilirler. Bu kadınlar için geçim mücadelesi, alt sosyo-ekonomik düzeye mensup kadınlarda olduğu gibi kaygı uyandırıcı bir durum değildir. Elde edilen sonuçlar bu durum göz önünde bulundurularak incelemeye çalışılmıştır.

Sosyo-Demografik Özellikler ile İlgili Sonuçlar

Bu araştırma toplumsal olarak sessizce bakım rolünü üstlenmekle yükümlü kılınan kadınların annelik rolünü üstlendikleri süreçte yaşadıkları stresi ortaya koymak amacıyla anneler üzerine kurgulanmıştır. Dünya literatüründeki örneklere bakıldığında mevcut araştırmaların kayda değer bir kısmının anneler üzerinde

uygulandığı ebeveyn kavramını kullanarak gönüllü anne ve babalara ulaşım sağlayan araştırmacıların ise araştırmanın uygulandığı sanal ortamlarda aktif üye olan annelerin katılımının daha yoğun olduğunu ifade ettikleri görülmektedir (Sarkadi ve Bremberg, 2004; Carson vd., 2001; Barker, 2012; Archer ve Kao, 2018; Bartholomew vd., 2012; Cohen, 2015; Duggan vd., 2015). Daha çok strese maruz kaldıkları ve sosyal desteğe daha çok ihtiyaç duydukları dönem olduğu varsayımıyla yalnızca 0-3 yaş dönemi çocuğa sahip annelere odaklanılmıştır.

Araştırmaya katılan 0-3 yaş aralığında çocuğa sahip annelerin yaş ortalamalarının 33 olduğunun tespitiyle 276 katılımcının tek çocuk sahibi olması durumu birlikte değerlendirildiğinde çocuk sahibi olma yaşının ilerlediği savı doğrulanmaktadır. 339 annenin üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip olması, çocuk sahibi olma yaşının eğitim düzeyiyle doğru orantılı olabileceğini göstermektedir. 2013 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda (TNSA) 25-29 yaş arasında bulunan annelerin doğurganlık hızı yüksek bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen sonuç TNSA 2013 ile uyumludur (TNSA, 2013).

Çevrimiçi annelerin stres düzeylerinin yaş ortalamasına göre herhangi bir değişiklik göstermemesi; internet aracılığıyla veya fiilen okuyup araştıran ebeveynlerin deneyim eksikliklerini bilgi edinerek tamamladıklarını göstermektedir. Ellison ve arkadaşları tarafından (2007) sosyal medya kullanımının faydalarının incelendiği araştırmada sosyal ağlar yardımıyla kurulan zayıf bağların bilgi ve yeni bir bakış açısı sağlamada faydalı olduğu, Rothbaum ve arkadaşları (2008)'nın çocukları hakkında internet üzerinden bilgi edinen ebeveynlerle yaptıkları çalışmada ebeveynlerin farklı gelişim aşamalarında çevrimiçi ebeveynlik topluluklarını ihtiyaçlarına yönelik sürekli bir bilgi kaynağı olarak kullandıkları ifade edilmiştir. Çevrimiçi ortamda ebeveynlik deneyimlerini paylaşmanın ve başkalarının deneyimlerini okumanın kişileri rahatlatırken aidiyet duygusunu da arttırdığını vurgulayan Hardyment (2007: 306) İnternet'teki ebeveynlik bilgilerinin çok fazla çelişki içerdiğini ifade etmektedir. Yapılan nitel araştırma sürecinde görüşülen anneler de Hardyment'in bakış açısını doğrulamış ve ebeveynlik konusunda genel bir doğrunun olmadığını, edindikleri bilgiyi kendi ebeveynlik bakış açıları ile uyuştuğu taktirde doğru olarak kabul ettiklerini, edindikleri bilgilerden fayda sağladıklarını fakat bilgi paylaşan insanların fayda sağladıkları bilgilerin doğru olduğuna yönelik bakış açılarıyla kendi doğrularını dikte

etmelerinin stres kaynağı olduğunu, bu durumun aidiyet duygusunu zedeleyebildiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların 259'u (%71.2) üniversite ve 80'i (%21.9) lisansüstü mezunudur. 339 kişinin eğitim seviyesinin yüksek olması, katılımcıların eğitim düzeylerinin düzensiz bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın yürütüldüğü Attachment Parenting grubunda paylaşılan postların içerikleri üzerinde yapılan gözlem, katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olma durumunu desteklemiştir. İnternet ortamında düzenlenen benzer araştırmalarda da katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir (Leahy Warren, 2005; Dush ve Sullivan, 2012; Limilia ve Bona, 2018). Eğitim düzeyiyle benzer bir şekilde kişilerin mesleklerinin ve çalışma durumlarının da stres düzeylerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Yeni annelerin sağlık okuryazarlığının emzirme öz-yeterliliklerine etkisine dair Aydın ve Aba (2019) tarafından yürütülen araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan gönüllü annelerden 214'ünün (%58) kendisini orta gelirli, 89'unun (%25) yüksek gelirli olarak tanımladığı; yalnızca 61 (%17) 'inin kendini dar gelirli olarak tanımladığı ve alım gücü düşük annelere daha az ulaşılabildiği görülmektedir. Plantin ve Daneblack (2009:2) interneti sağlık bilgisi aramak ve ebeveynlerin web sitelerini ziyaret etmek için kullanan bir ebeveynin demografik profilinin genç, orta-üst sınıf bir kadın olduğunu ifade etmektedir. Blackburn, Read ve Hughes (2005: 510), engelli çocuğu olan ebeveynleri araştırırken önemli sayıda ebeveynin interneti kullanamayacak durumda olabileceğini; yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve bakım sorumluluklarının internet kullanımını etkilediğini iddia etmektedir. Ankete katılan annelerin eğitim ve gelir düzeyinin yüksek olmasının etkisiyle stres düzeyi, eğitim düzeyi ve gelir arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı düşünülmektedir.

Glover'ın (2006) belirttiği gibi, "sosyal sermaye, özel olduğu için değerlidir" (s. 360). Tüm anneler anne gruplarına dahil edilse de sadece belirli anneler bu sosyal ağ içindeki tüm kaynaklara erişebilmekte ve sık sık destek talebinde bulunan postlar açabilmektedir. Ebeveyn gruplarına üye olup aktif paylaşım yapan evli, eğitimli ve orta-üst sınıf annelerin homojenliği, belirli baskın söylemleri de beraberinde getirmektedir. Evde çocuk bakmak, pahalı bir bebek arabası satın almak, bebeğiyle gideceği çocuk dostu oteli seçmek, bakıcı tutmak ve ek gıda

sürecinde pahalı, organik yiyecekler satın almak. Tüm bu ayrıcalıklı imkanlar, belirli gruplar içindeki annelik hikayesinin normalleştirilmiş yönleri haline gelir ve benzer özelliklere sahip olmayanlar kabul edilebilir değildir.

> *"Grupta doğru olmayan bilginin paylaşıldığını ve yöneticilerin de bilgiyi paylaşana göre muamele yaptığını gördüm. Bu bilgiyi paylaşan kişi tanıdık birisiyse tatlı dille espriye vurulurken yeni bir üyeyse sert bir üslupla yaklaşıyorlar." (K6)*

Gruplarda yer alan önerilerin davranışlarını veya düşüncelerini etkilemelerine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların neredeyse tamamının (n:9) önerilerin davranış ve düşüncelerini etkilediklerini ileri sürdükleri görülmüştür. Bununla beraber, katılımcıların bazılarının (n:5) bu etkiyi olumsuz olarak niteledikleri görülmüştür. Çevrimiçi sosyal destek gruplarına sağladığı düşünülen faydalar, grubu kullanan herkes için geçerli olmayabilir. Harris (1992: 175), başkalarından destek beklentilerinin güçlü olduğu durumlarda, destek alamamanın yıkıcı olabileceğini de ifade etmektedir. Bir grubun destekleyicisi olarak paylaşılan her görüşü benimseyen üyeler, grup içinde destek bulamadığında hayal kırıklığına uğrayabilir. Ayrıca çevrimiçi paylaşıma yapılan yorumlar, kullanıcıyı siber zorbalığa, çevrimiçi tacize ve kötü niyetli tavırlara maruz bırakabilir (Thurlow vd., 2007: 132) Kriz durumları için önerilen çözümlerin ne hissettirdiğine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde literatüre uyum sağlayan görüşler bildirdiği görülen katılımcıların neredeyse tamamının (n:9) bu tür çözümler karşısında stresli, kızgın ve yetersiz hissettikleri görülmüştür. Bu kapsamda bir katılımcının görüşleri şöyledir:

> *"Önerdiğinin ne kadar işlevsel olduğunu bile fark edemeyen insanlar orada size sert bir üslupla "bunu yap neden yapmıyorsun?" şeklinde yaklaşıyor. Bu hakikaten çok sinir bozucu. Sosyal medya öyle bir ortam ki insanlar gerçek hayatta ifade edemeyeceği şeyleri o alanda kolaylıkla yazabiliyor. Karşısındakinin ne hissettiğini önemsemiyor o anda. Bu gruplarda acil olarak açılan postlar oluyor mesela "Çocuğum düştü ne yapmalıyım?" şeklinde. Kadın orda zaten yeterince kaygılı, bir grup insan da sen çocuğunu nasıl doktora götürmezsin deyip saldırıyor. O anda onu yazan kişinin ihtiyaç duyduğu üslup kesinlikle bu değil. Bu çok kırıcı."(K10)*

Araştırmaya katılan annelerden 276'sının (%75,8) tek, diğerlerinin ise iki ve üç çocuğa sahip olduğu görülmekte olup çocuk sayısı açısından ebeveyn stres puanlarının anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Çocuk yetiştirme üzerine özel bir eğitime tabii tutulmayan annelerin stresle başa çıkma stratejilerinden biri olan ve bilgi edinmeyi temel alan internet kullanımının stresle başa çıkmada olumlu etkiye sahip olduğu, bu sayede deneyim açığını internet üzerinden edindikleri bilgiler ve paylaştıkları deneyimler ile kapattıkları ve stres düzeylerinin çocuk sayısının etkisiyle farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. 0-3 yaş dönemindeki çocuk sayısına bakıldığında ise 322'sinin (%88,5) bir, diğer kısmının ise iki ve üç çocuğa sahip olduğu belirlenmiş ve ankete katılan annelerin genellikle 0-3 yaş döneminde yalnızca bir çocuğu olduğu görülmüştür. 0-3 yaş döneminde bulunan çocuk sayısının da stres düzeyi ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Yapılan nitel görüşmelerde de kişiler çocuk sayısı arttıkça pratik yöntemler geliştirdiklerini ve ortaya çıkan sorunları hızlı bir şekilde çözüme ulaştırma becerisi kazandıklarını ifade etmiştir.

Doğası gereği sosyal medya, akran desteğini geliştirmek ve benzer özellikler taşıyan kişilerin üye olabileceği topluluklar kurmak için olgunlaşmış bir zemindir. Ebeveyn gruplarında sık sık karşılaşabileceğiniz, "iyi ki varsınız" temasıyla yoğrulan kız kardeşliğin, annelerin bilgi temelleri ve annelikle ilgili deneyimler üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğu yadsınamaz bir gerçek. Yapılan nitel görüşmelerde katılımcıların neredeyse tamamı (n:9) grupları bir deneyim aktarımı, yalnızlıklarını giderme ve destek alma aracı olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Fakat bazı katılımcı görüşleri bu etkinin her grup üyesi için benzer hisleri tetiklemediğini göstermektedir.

> *"Eşim gündüz çocuğa bakmak için gece çalışıyordu ve gündüz uyuyakalıyordu. Ben bundan dolayı rahatsızdım, çünkü çocuk tek başına ve küçük yani 18 aylık sadece. Her şey gelebilir başına. Bu noktada ne yapacağım ben diye sordum. Bana bunun karşılığında dendi ki ''O halde sen gündüz çalışma… Eşin gitsin başka iş bulsun.'' Bu benim sürecime ne kadar uyumlu, sen benim ev hayatımı biliyor musun? Neden biz böyle bir süreç içerisindeyiz? Paylaşım yaptığım gruptan eğitimli olduğuna inandığım bir kimse çıkıp dedi ki ''Sizden çocuğunuzu alsalar bence yeridir. Çünkü çocuk evde iken babası uyumuş.'' Bu tepkiyi rahatlıkla veriyor*

üstelik. Bu yorumlardan sonra ben neden işe gidiyorum ki? İşe giderek çocuğuma zulmediyorum dedim. Ben o halde iyi bir ebeveyn değilim. Ama başka çarem yoktu da. Borç içinde yüzen bir aileyiz çünkü…"(Katılımcı 9, 31 yaşında, bir çocuk annesi)

Grubun çoğunluğunun baktığı noktadan görünen manzara, olayı deneyimleyen anne için oldukça farklı görünüyor. Çocuğun bakımı sağlaması için çalışmaması gerektiği rahatlıkla söylenebilirken, ekonomik yoksulluk ile savaşan annenin kötü ebeveynlik hissiyatını tetikleyip annelik deneyimini sorgulamasına sebep olabiliyor.

Araştırmaya katılan gönüllü annelerin 30'u çocuklarının bir kronik hastalığa sahip olduğunu ifade etmiştir. Tanılı kronik hastalığa sahip çocukları bulunan annelerin ebeveyn stres düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yıldırım Doğru ve Arslan (2008)'ın engelli çocuğa sahip annelerin kaygı düzeylerini araştırdıkları araştırmada ve Kadan, Durualp ve Kaytez (2015) tarafından engelli çocuğa sahip ailelerin stres düzeylerinin incelendiği araştırmada da kronik hastalığın ebeveyn stres düzeyini olumsuz etkilediği doğrultusunda sonuç elde edilmiştir. İnterneti bir bilgi kaynağı olarak kullanmak veya benzer durumlarda başkalarıyla temas kurmak, çocukları farklı hastalıklardan muzdarip olan veya özellikle çocukları engelli olan ebeveynler için önemlidir. Örneğin, Brazy, Andersson, Becker ve P. Becker'ın (2001: 41) prematüre bebekleri olan ebeveynler ile yürüttükleri çalışmalarında katılımcıların aktif olarak bilgi aramak için interneti kullandığı özellikle çocuğun hastanede kaldığı süre içinde daha sık arama yaptıkları belirtilmiştir. Bu sonuç, çocukları zihinsel gerilik, nörolojik hastalık veya otizm tanısı alan ebeveynlerle yapılan çalışmalarda da teyit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda ebeveynlerin internet üzerinden aldıkları sosyal ve duygusal desteğe değer verdiği görülmektedir (Scharer, 2005; Fleischmann, 2005). Araştırmanın nicel sonucu, kronik hastalık tanısı alan çocuğa sahip ebeveynlerin internetten bilgi arama davranışlarının ebeveyn stres düzeyini olumlu yönde etkilemediğini göstermektedir. Çocuklarına süreğen hastalık tanısının konmasıyla kaygı düzeyi artan ebeveynler interneti sağlık araması için yoğunlukla kullanmakta ve bilimsel kaynağı olan ya da olmayan birçok veriye ulaşmaktadır (Fisher ve Landry, 2007; Nicholas ve Marden, 1998; Berkule-Silberman, Dreyer, Huberman, Klass, Mendelsohn ve diğerleri, 2010). Edindikleri bilgilerin doğruluğunu

tartabilecek bilgi birikimine sahip olmamalarının mevcut durumu daha da olumsuz olarak algılamalarına sebep olabileceği ve stres düzeylerini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Katılım sağlayan annelerden 61'inin kronik hastalığının bulunduğu ve tanılı kronik hastalığa sahip ebeveynlerin stres düzeylerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalar kronik hastalığa sahip olma durumunun stres düzeyini arttırdığını ve kronik hastalığı bulunan ebeveyne sahip çocukların da anne ve babalarıyla benzer deneyimler yaşadıklarını göstermektedir (Pedersen ve Revenson, 2005; Sieh ve ark., 2012). Bu deneyimler çocukların baş etme becerisini geliştirip zorlayıcı yaşam olaylarına dayanıklılık göstermelerini sağlarken aynı zamanda çocukların ruh sağlığını tehdit eden olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Kronik hastalığa sahip ebeveynleri bulunan çocuklar ile yapılan çalışmalarda çocukluk dönemlerini zor ve stresli geçirdikleri, ergenlik döneminde sıklıkla depresyon tanısı aldıkları, davranışsal problemler ve sosyal izolasyon yaşadıkları saptanmıştır (O'Connell, 2008; Mowbray ve ark., 2004). Grup içeriğinde *hastalık* anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucu çıkan postlarda kronik hastalığa sahip ebeveynlerin sıklıkla ölüm korkusundan bahsettikleri ve çocuklarına yeterli bakımı veremeyecekleri konusunda kaygılandıkları görülmektedir. Paylaşılan postların altına benzer deneyimleri yaşayan ebeveynlerin de yorum yaptığı, çeşitli önerilerde bulunduğu; önerilerin bir kısmı bir uzmandan psikolojik destek alınması yönündeyken bir kısmının ise herhangi bir bilimsel veriye dayanmayan kişisel çözüm önerileri sunduğu görülmüştür. Kuramsal kısımda da sıklıkla değinildiği üzere bu durum risk oluşturmaktadır.

Derinlemesine görüşme sürecinde aktarılan, ebeveynler tarafından paylaşılan üzücü postlara ilişkin katılımcı duyguları incelendiğinde katılımcıların tamamına yakının (n:9) bu postlara üzüldüğü, bazılarının (n:6) benzer konularda yalnız olmadıklarını hissettikleri ve bu postların hem kendilerine, hem de paylaşana destek sağladığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, katılımcıların neredeyse yarısı (n:4), bu paylaşımların sorunu çözmediğini sadece anlık bir rahatlama sunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda, bir katılımcının görüşleri şöyledir:

"Çok üzülüyorum onların adına. Bazen günlerce unutamadığım oluyor. Özellikle en yakınlarını kaybedenlerin hikayeleri çok etkiliyor. Haberleri izlemek kadar üzücü. Çözüm bulmalarına yardımcı olmasa bile paylaşmak rahatlatıyordur. Çünkü paylaşacağın ve seni kabul edeceklerine inandığın bir platform var. Belki de aynısını yaşamış insanlar var. Ailene ve arkadaşlarına anlattığında bu da dert mi derlerken o platformda çoğu insan seni anlamaya çalışıyor."(K5)

Çevrimiçi ağlar annelerin yaşam döngülerini, şikayetlerini ve hayal kırıklıklarını paylaşabildikleri, kendileri gibi olan diğer ebeveynlerle iletişim kurabildikleri ve ebeveynlikle ilgili gerekli araştırmaları yapabildikleri bir ortamdır. Bazı anneler, çevrimiçi etkileşimlerin anonimliğini ve herhangi bir gönderiyi suçluluk duymadan yanıtlayabilme özgürlüğünü gerçek hayatta kurduğu ilişkilere tercih edebilir. Literatürdeki çeşitli araştırmalar siber alandaki bu destek ağının annelerin güçlenmelerini sağladığını ifade etmektedir (Dunham vd., 1998; OConnor ve Madge, 2004; Madge ve OConnor 2006; Na ve Chia, 2008).

Ebeveynlik Deneyimleri ve İnternet Kullanımları İle İlgili Sonuçlar

Katılımcıların 221'i (%60,7) 0-3 yaş dönemindeki çocuğunun bakımı için destek alırken 143'ü (%39,3) destek almadığı bilgisini sunmuştur. Bakım desteği aldığını belirten katılımcılar 0-3 yaş döneminde bulunan çocuklarının bakımında eşinin, çocuğun anneannesinin, çocuğun babaannesinin, akrabasının, gündüzlü çocuk bakıcısının, yatılı bakıcının, kreşin ve diğer kişilerin destek olduğunu belirtmiştir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği soruda bakım desteği ile stres düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bakım desteği alınan kişi sayısı için ayrı bir inceleme yapılması uygun görülmüş fakat destek oranının da stres düzeyi üzerinde etkisinin anlamlı düzeyde olmadığı tekrar saptanmıştır. Çocuk bakımında destek almama durumunun ebeveyn stresine etkisi her ne kadar çocuğun karakteriyle iniltili olsa da bu sonuç ebeveynlerin bakım sorumluluğunu bağımsız olarak alma konusunda yeterli hissettiğini, internet veya benzeri araştırma ortamlarından edindikleri bilgilerin kendilerini yeterli hissetmelerinde olumlu etki sağladığını, aynı zamanda internet kullanımı sayesinde paylaştıkları deneyimler sayesinde yalnız hissetmediklerini göstermektedir. Yapılan literatür taraması da sosyal desteğe erişimin kadınların anneliğe geçiş süreci ile başa çıkmalarında ve depresyonu önleme konusunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. (Leahy-

Warren, 2005; Montgomery vd, 2012). Nitel görüşmelerde ise Facebook gruplarının sosyal destek sağlama özelliği sebebiyle anneleri rahatlattığı sık sık ifade edilmiş ve ayrıca sosyal destek yoksunluğu stresör olarak tanımlanmıştır.

> *"Kadınların birbirlerine destek vermeye, birilerinden destek almaya ve kendi gibi olanları duymaya ihtiyaçları var. Çocuk yetiştiren insanlar eski nesil tarafından yargılandıkları için kendi gibi olanlara ihtiyaç duyuyor." (K2)*

Nicel yöntem ile elde edilen verilerin literatüre ve nitel verilere uyum sağlamaması, nicel yöntemin zayıf yönüne işaret etmektedir. Nicel yöntem ile veri elde etmek amacıyla kullanılan ölçek sorularına verilen cevaplar, koşullara ve kişilerin içinde bulunduğu ruh haline göre değişebilmektedir. Nitel görüşmeler esnasında kurulan birebir ilişki, bu riski en aza indirmektedir.

İnternet kullanım süreleri ile ilgili yapılan incelemede gün içerisinde 2 saat ve daha fazla internet kullandığını belirten 286 (%78,6) katılımcının çocuk bakımı ile ilgili bilgi ihtiyaçlarını yoğunlukla internet üzerinden karşıladıkları anlaşılmaktadır. Yine birden fazla seçenek işaretlenebilen soruda katılımcı annelerin 322 (%50.1)'si interneti bilgi edinme amacıyla; 254 (%39.5)'ü ise bilgi ve deneyim paylaşımı amacıyla kullandığını belirtmiştir. Elde edilen sonuçlar ile annelerin ebeveynlik stresi puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç internetten bilgi edinme davranışının ebeveyn stresi üzerinde olumlu bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Fakat nitel araştırma sonucunda yapılan betimsel analiz, nicel olarak elde edilen sonuçların tam aksini yansıtmaktadır. Nitel araştırma kapsamında elde edilen ebeveyn gruplarını kullanma amaçlarına ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların neredeyse tamamının (n:8) grupları çocuğun gelişimi (sağlık, emzirme, beslenme) ve çocuk yetiştirme ile ilgili konularda bilgi almak amacıyla kullandıkları görülmüştür. Bu kapsamda bir katılımcının görüşleri şöyledir:

> *"Çocuğumun gelişimi (uyku durumu, beslenmesi, oyun, davranışları, atakları) hastalık durumu, kreş uyum süreci, önerilen kitaplar gibi konularda bilgi almak için kullandım" (K4).*

Ayrıca, katılımcıların bazılarının (n:4) ebeveyn gruplarını benzer süreçleri yaşayan annelerle iletişim kurmak için kullandıkları görülmüştür. Bu kapsamda, bir katılımcının görüşleri şöyledir:

> *"Kendi yaşadığım sorunları, takıldığım noktaları diğer anneler de benim gibi takılıyorlar mı, benim gibi sorunlar yaşıyorlar mı, bu sorunlara nasıl çözümler bulmuşlar o amaçla kullanıyordum." (K8).*

Nicel araştırmada katılımcılara yöneltilen çocuk konusunda bilgi edinmeye ihtiyaç duydukları alanların sorulduğu ve birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği soruya verilen cevaplar, tüm ebeveynlerin bir veya birden fazla sorun alanında internetten bilgi edinme yolunu seçtiklerini göstermektedir. İncelenen oranlar doğrultusunda en yoğun bilgi edinme ihtiyacı duyulan alanın beslenme ve emzirme olduğu kanaatine varılmıştır. Nitel araştırma kapsamında katılımcıların, emzirme ile ilgili sordukları sorulara verilen yanıtların hissettirdiklerine ilişkin ifadeleri incelendiğinde neredeyse tamamının (n: 8) strese, kaygıya ve yetersizlik duygularına sebep olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bir katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir.

> *"Bir sürü Facebook grubunda bu konu başlığı fazlasıyla konuşulduğu için artık arama ihtiyacı da duymuyorum açıkçası. O dönemde önerilen her şeyi uygulamaya çabaladım hep. Ben baya çocukla ilgili tablo yapmışım; saatli, bir ödev gibi, oturup notlarını çıkarmışım tek tek. Emmesinde sorun yoktu sadece işe başladığımda sağdığım sütleri içmedi. Kendimi kötü hissettim; beceriksizim, çocuğu sütsüz bırakıyorum diye. Kilosu da aslında gayet iyiydi. Ama hep o tedirginlik devam etti. O süreç çok baskılı bir dönemdi ki şuan bile tüylerim ürperiyor. Baskı altındasın çünkü kendini de damgalıyorsun, emzirmezsem kötü anne olacağım diye, onu besleyemezsem hasta olacak diye."(K9)*

Nicel araştırma orta-üst sınıfa mensup, gönüllü anneler tarafından yanıtlansa da ortaya çıkan sonucu irdeleyerek sessiz takipçi olarak tanımlanabilecek anne grubuna ulaşma amacı ile nitel görüşmeler stres düzeyi yüksek annelerle gerçekleştirilmiş ve zorlanan annelere deneyimlerini aktarma şansı tanınmıştır. Yapılan görüşmelerde grup içerisinde yayınlanan öneri postalarının tüketime yönlendirdiği ve ekonomik yetersizlikler sebebiyle önerilen ürünlerin satın

alınamamasının yetersizlik hissine yol açtığı açıkça ve tekrar tekrar ifade edilmiştir. Bununla beraber, katılımcıların yarısı (n:5) grupların kendilerini tüketime yönlendirdiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda, bir katılımcının görüşleri şöyledir:

> *"Ebeveyn grupları fazlasıyla tüketime yönlendiriyor. Ben hiç ihtiyacım olmadığı halde gerek yokken aldığım ya da araştırdığım birçok şey oldu." (K3)*

Ankete gönüllü katılan annelerin tamamının aktif internet kullanıcısı olduklarından hareketle, anketi yanıtlayan annelerin ebeveynlik stres puanlarının genel itibariyle düşük seviyede olması da internet kullanımının stres seviyesini düşürdüğü sonucunu doğrulamaktadır. İnterneti aktif kullanan katılımcı annelerin 205'inin internetten edinilen bilgileri doğru bulmadığını veya bilgi doğruluğu konusunda kararsız olduklarını belirtmiş olmaları dikkat çekicidir. Bilgilerin doğruluğundan emin olmama oranı yüksek olmasına rağmen stres düzeyinin düşük olması deneyim paylaşımı ve internetin sosyal destek rolü ile açıklanabilirken aynı zamanda ankete katılan annelerin soruları grubun genel bakış açısından etkilenerek yanıtlamış olma ihtimalini de akla getirmektedir. Nitekim elde edilen nitel araştırma sonuçları da bu görüşü doğrular niteliktedir. Ebeveyn gruplarından edinilen tüm bilgilerin doğru olup olmamasına ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların tamamının (n:10), bu bilgilerin doğruluğuna inanmadıkları, farklı kaynaklardan bilgileri doğrulama ihtiyacı hissettikleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, bir katılımcı görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

> *"Bence tüm bilgiler doğru değil. Benim için doğru bilgi deneyimlerimle örtüşen ya da bir uzman tarafından verilen bilgidir. Buradan aldığın bilgileri sorgulaman lazım. Ben her bilgiyi uygulamıyorum yani. Bu gruplarda ben yaptım oldu diyen insanlar oluyor. Herkesin yaptığı doğru değildir. Senin çocuğuna zarar vermeyen başka bir çocukta alerji yapabilir örneğin."(K3)*

Nicel araştırma sürecinde bilgilerin doğruluğundan emin olmama durumunun stres düzeyini arttırdığına dair bir sonuca ulaşılmamış fakat stres düzeyi yüksek olduğu tespit edilen annelerle yapılan nitel görüşmeler sonucunda sosyal medya ortamında verilen bilginin doğruluğundan emin olmayan annelere yönelik önerileri uygulaması doğrultusunda yapılan baskının stres düzeyini olumsuz yönde tetiklediği ifade edilmiştir.

Üye olmayanların içeriğini göremediği Facebook ebeveyn gruplarında paylaşılan bilgilerin güvende olup olmamasına ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların tamamının (n:10) gerek ebeveyn gruplarını gerekse sosyal medyanın kendisini güvenilir bulmadıkları, paylaştıkları bilgilerin kendilerinin ve çocuklarının özel hayatını riske atabileceği doğrultusunda görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, bir katılımcının görüşleri şöyledir:

> *"...Güvenli değil, genel olarak sosyal medyada güvende olduğumuzu hiç sanmıyorum. Ailemize dair şeyleri konuşurken ve paylaşırken dikkat etmek gerek ama ister istemez bir yandan da destek beklediğimiz için yazıyoruz. Çocuğun özel hayatıyla ilgili yapılan paylaşımlar da bir nevi onun hayatına müdahale. Kişi bir paylaşım yaptığında yardımcı olabilmek için ona sorular soruluyor, diğer insanlar bir şeyleri öğrenmeye çalışıyor. Bazen adı bazen yaşı açık ediliyor ve bu durum çocuğu risk altına sokuyor." (K1)*

Katılımcıların internet kullanım süreleri ile ilgili yapılan incelemede 89'u (%24,5) arttığını, 198'i (%54,4) azaldığını, 77'si (%21,2) aynı kaldığını belirtmiştir. İnternet kullanım sürelerindeki değişme ile ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Mevcut sonuç internetten bilgi edinme davranışının yoğunluğunun stres üzerinde herhangi bir olumsuz etkiye yol açmadığını göstermekte ve internetin stres üzerine olan olumlu etkisini tekrar doğrulamaktadır. Literatür mevcut bulguların aksine yeni annelerin internet kullanımının arttığını ifade etmektedir. Bartholomew vd. (2012) tarafından yürütülen araştırma sonucunda annelerin % 44'ünün ve babaların % 31'inin çocukları dünyaya geldikten sonra Facebook kullanımlarının arttığı, yeni annelerin Facebook hesaplarını daha sık kullanma eğiliminde oldukları, ebeveynlerin Facebook hesaplarını günde bir kez veya daha fazla kontrol ettikleri fakat bu durumun ebeveynliğe adapte olma sürecini zorlaştırarak stres düzeyini arttırdığı tespit edilmiştir. Bu araştırmada gerçekleştirilen nitel görüşmelerde de anneler, ilk çocuklarının yeni doğduğu dönemde Facebook'u daha sık kullandıklarını, çocuklarının yaşları büyüdüğü için ebeveyn gruplarına daha az ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Nitel araştırma sonuçları literatürle paraleldir. Nitel görüşmelerde verilen cevaplara istinaden sosyal medyada ebeveyn gruplarına ayrılan zamana ilişkin katılımcı görüşlerine istinaden, katılımcıların bir kısmının (n:4) günlük tam

bir saat veremeyeceklerini ama ihtiyaç duydukları zamanlarda ebeveyn gruplarını incelediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcıların bazıları (n: 3) ebeveyn gruplarını çocukları ilk doğduğunda daha sık takip ederken zamanla bu takibin azaldığını ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda bir katılımcının ifadeleri şöyledir:

> *"...Özellikle girmiyorum, ana sayfamda çıkan gönderileri okuyorum, çocuğum küçükken boş bulduğum her anda ebeveyn gruplarında vakit geçirirdim" (K8)*

Nicel ve nitel araştırmalardan elde edilen mevcut sonuçlar anketi cevaplayan annelerin üye oldukları Attachment Parrenting grubunun genel bakış açısı doğrultusunda yanıt verme ihtimallerini de düşündürmektedir. Bir toplumsal grubun oluşması ve varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan grup bilinci, her ne kadar sanal olsa da araştırmanın yürütüldüğü dijital topluluk içinde geçerlidir. Birlik hissi ya da grup bilinci, üyelerin, grubun temsil ettiği bütüne psikolojik yönden katılımları ile mümkündür. Mulcahy ve diğerleri (2010: 7), ebeveyn gruplarında baskın olan görüşü *anne yargısı* olarak tanımlamış ve dışlanma korkusunun endişeye neden olduğunu, kadınların baskın grup normlarından farklı seçimler yaptığı için dışlanabileceğine yönelik düşüncelere sahip olduklarını belirtmektedir. Benzer bir araştırma yürüten Nicholas ve Marden'in katılımcıları kibirli annelerin olumsuz yaklaşımları sebebiyle sosyal medya grupları üzerinden arkadaş edinmenin zor olduğunu ifade etmiştir (Nicholas & Marden, 1998: 44). Drentea ve Moren-Cross (2005: 921), sanal gruplarda etkileşime giren annelerin birbirleriyle güven temelli bağ kurduklarını, bu güvenin ise sordukları sorulara kendi inançları ve ebeveynlik felsefeleri doğrultusunda çözümler sunan bir ebeveyn grubu tarafından kazanılabileceğini öne sürmektedir. Örneğin araştırmanın yürütüldüğü Attachment Parrenting grubunu ele alalım. Bu gruba ait özellikler, grubun oluşumunu sağlayan grup yöneticilerinin ortaya koyduğu ve katılım koşulu olarak öne sürdüğü bir takım davranış örüntüleriyle oluşmuştur. Araştırmanın yürütüldüğü grup yöneticileri koşulsuz sevgiyi, güvenli bağlanmayı, öfke kontrolünü benimsediklerini ve çocuk haklarını şiddetle savunduklarını çeşitli postlar üzerinde tekrar tekrar belirtmektedir. Mevcut gruba aidiyet hissederek grup içerisinde varlıklarını sürdürmek isteyen anneler, aynı zamanda grubun geçerli kabul edilen değer hükümlerini benimsemek mecburiyetindedir. Çünkü grup

yöneticileri gibi düşünmek, üyeliğin önkoşuludur. Literatürde geçen anne yargısının ve grup bilincinin nicel anketin sonuçlarını etkilediği varsayımı nitel ile nicel sonuçların birbiriyle örtüşmemesi ile doğrulanmaktadır.

Ebeveyn gruplarının kuruluş amacına ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların bir kısmının bu grupların kurulma amacını destek ağı oluşturmak olarak algıladıkları görülürken (n:5) diğer bir kısmının kişisel ticari kaygıları gidermek ve bir kazanç elde etmek olarak algıladıkları görülmüştür (n:7).

Katılımcılardan 237'si (Instagram, YouTube) vlog ve blog sitelerini bilgi edinme amacıyla kullandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca katılımcıların bilgi edinme amacıyla en yoğun kullandıkları sosyal medya platformunun İnstagram olduğu saptanmıştır. Vlog ve Blog sitelerinde aktif kullanıcı olan ebeveynlerin pahalı çocuk ürünlerinin tanıtımı yapmaları ve herhangi bir bilimsel veriye dayanmayan ebeveynlik uygulamaları konusunda bilgi veriyor olmaları sebebiyle takipçi annelerin stres düzeylerini olumsuz etkileyebileceği varsayımında bulunulduysa da Youtube ve Blog sitelerinde paylaşım yapan anneleri takip eden ve etmeyen çevrimiçi annelerin ebeveyn stresi düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Mevcut sonucun katılım sağlayan ebeveynlerin yüksek oranda söz konusu siteleri takip ediyor olmaları ve genel ebeveyn stres puanlarının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitel görüşmelerde Instagram annelerinin tüketim sektörüne katkılarından ve ticari kaygıların verilen bilgilere duyulan güveni zedelediğinden söz edilmiş olması, yapılan yorumu desteklemektedir.

ÖNERİLER

Değişen toplumsal yapı çerçevesinde farklılaşan ebeveynlik algısı ile birlikte iyi ebeveyn olma kavramı da değişim göstermiş ve ebeveynlere her zaman sabırlı, sevecen ve mükemmel olma yükü yüklenmiştir. Aksi şekilde davranmaları halinde çocuklarında kalıcı psikolojik hasarlar bırakacağına inanan orta-üst sınıf eğitimli ebeveynler toplumsal ve sözde bilimsel dayatmalarla standardize edilmeye çalışılmaktadır. Güncel medyanın etkisiyle sık sık deneyimlerini paylaşıp herhangi bir bilimsel kaynağı olmayan çeşitli bilgilere erişim sağlayan ebeveynler, bahsi geçen bu standartlara uyum sağlayamadıkları takdirde, çocuklarında kalıcı hasarlar oluşacağına inanmakta ve strese maruz kalmaktadır. Bu stresin fark edilmesi, doğru

tanımlanması ve çözümlenebilmesinin anne – bebek ilişkisinin temeli olan bağlanmayı olumlu etkileyeceği ve yetişen neslin daha sağlıklı bireyler olarak büyümeleri için önemli olduğu düşüncesiyle bu araştırma kurgulanmıştır. 0-3 yaş döneminde çocukların anneleriyle kurdukları güçlü bağın, hayatları boyunca özgüven duygusunun temelini oluşturacağı varsayımı ve ataerkil kabuller doğrultusunda bakım veren rolünü daha çok annelerin üstleniyor olması sebebiyle anneler araştırmanın odağı olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada, erken çocukluk (0-3 yaş) döneminde çocuğu bulunan annelerin yaşadığı stres ile çevrimiçi deneyimleri arasındaki ilişki belirlenmiştir. Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Zaman sınırlılıkları ve söz konusu Facebook ebeveyn grubunun aktif üyelerinin yoğunlukla anneler olması nedeniyle yalnızca 0-3 yaş döneminde bulunan çocuğa sahip annelerle görüşme gerçekleştirilmiş ve diğer ebeveyn olan babalardan veri toplanamamıştır. İki ebeveynden de veri toplanması halinde anne-babaların stres düzeyleri ve çevrimiçi davranışları birbirleriyle karşılaştırılarak dikkat çekici sonuçlar elde edilip toplumsal cinsiyet rolleri göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılabilir ve sunulacak hizmetlere ilişkin destekleyici bir yol haritası oluşturulabilir. Her iki ebeveyni de konu alan kapsamlı bir araştırma, ebeveynlerin iyilik hali olduğu kadar çocuk gelişimine ilişkin de önemli ipuçları sağlayabilir. Bu nedenle, ileri araştırmalarda annelerin yanı sıra babaların da stres düzeyleri ve çevrimiçi davranışlarının karşılaştırılmalı şekilde incelenmesi önerilmektedir.

İkinci sınırlılık ise araştırmanın uygulandığı Facebook ebeveyn grubu olan Attachment Parrenting grubunun savunduğu görüşleri benimseyerek grup içerisindeki varlığını sürdüren annelerin, araştırmaya katılım sürecinde sorulan soruları genel atmosferin etkisinde kalarak yanıtlamış olma durumudur. Gruba üye olan ebeveynlerin kabul ettikleri varsayılan grup kurallarında grubun, Attachment Parenting (şefkatli ebeveynlik) yaklaşımını benimseyen ebeveynlerin deneyim paylaşabilmeleri için güvenli bir ortam oluşturmak amacıyla kurulduğu, grup içerisinde fiziksel ve duygusal istismara sebep olacağı düşünülen ebeveynlik uygulamalarının önerilmesinin mümkün olmadığı, gruptan çıkarılacağı ifade edilmektedir. Gruba üyeliğin ön koşulu olarak sunulan kuralların verdiği ana mesaj

değerlendirildiğinde araştırmaya katılan annelerin taraflı yanıt verme durumunun söz konusu olabileceği ve araştırmada kullanılan Ebeveyn Stres Ölçeği puanlarının bu nedenle düşük olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek içerisinde yeni annelerin maruz kalmaları muhtemel olan stresörlere ilişkin maddeler bulunmasına rağmen stres puanlarının düşük olması tezat oluşturmaktadır. Örneğin bakım desteği ile ebeveyn stresi arasında ilişki olmaması durumu, grup içerisindeki paylaşımlar ve birçok annenin sıklıkla kendilerine zaman ayıramadıkları doğrultusundaki yakınmalarıyla birlikte incelendiğinde, çelişkili bulunmuştur. Grup içerisindeki annelerin paylaşımları anlatılmak isteneni net bir şekilde ifade etmektedir. Annelerin sık sık sürekli devam eden annelik görevlerinden yorulduklarını, kendine vakit ayırmak istediklerini, çocuklar dışında sadece kendileriyle ilgili bir alan talep ettiklerini ifade ettikleri paylaşımlarda bulundukları, paylaşımın altına yazılan yorumlarda ise çocuk bakımı için destek alması önerisinde bulunulduğu görülmektedir. Stres puanları ile mevcut durum arasındaki çelişki ancak grubun genel iklimine uyum psikolojisi ile açıklanabilir. Nicel araştırma sonuçlarını desteklemek amacıyla yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen veriler, bu iddiayı doğrular niteliktedir. Mevzubahis bilgiler ışığında, benzer bir araştırmanın farklı görüşlere sahip gruplar içerisinde karşılaştırmalı olarak uygulanması önerilmektedir.

Ankete katılım sağlayan gönüllü annelerin eğitim düzeylerinin ve ekonomik refah seviyelerinin yüksek olması, satın alınabilir çözümlere başvurabilmelerini sağladığından stres düzeylerini olumlu etkileyen bir husus olarak değerlendirilmiş olup ileriki dönemlerde uygulanacak araştırmalarda gelir düzeyinin ve eğitim seviyesinin çeşitlilik göstermesine dikkat edilmesi önerilmektedir.

Dijital topluluklar ve sosyal medya, uzun yıllardır aktif bir şekilde kullanılıyor olmasına rağmen Türkiye'de literatüre yeni yeni konu olduğundan ebeveynlerin internet kullanım deneyimlerini konu alan sınırlı sayıda araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir. Mevcut sanal medya araştırmalarının çoğunlukla ergen bireyleri konu alması sebebiyle geçmiş yıllarda yapılan araştırmalarla karşılaştırma yapılamamıştır. Araştırma sonuçlarının karşılaştırmalı şekilde incelenebilmesi için konu hakkında kapsamlı araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Araştırmada, ebeveyn stresi ile annelerin ve çocuklarının kronik hastalıklarının ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu; pek çok kaynakta önemle vurgulanmaktadır. Uygulamadaki yetersizlikler kronik hastalığı veya engeli olan çocuğa sahip anne babalara ve kronik hastalık tanılı ebeveynlere yeterli desteğin ulaştırılamamasına neden olabilmektedir. Facebook dijital ebeveyn topluluklarında; Türk kültüründe yer alan dayanışma alışkanlıklarının etkisiyle kurulan destek ağı, ebeveyn stresörleri üzerinde olumlu etki yaratsa da ebeveynin ve/veya çocuğun ilk defa tanılandığı durumlarda ve geçiş dönemlerinde aileye verilecek desteklerin kurumsal yollarla, planlı ve düzenli bir şekilde sunulması, annenin daha az stres yaşamasını sağlayabilir. Dolayısıyla da birinci basamak sağlık kuruluşları ve sosyal hizmet kurumları tarafından kronik hastalık tanısı ile yüzleşen ailelere sistematik psikososyal destek sağlanması ile ilgili çalışmaların yürütülmesi yararlı olacaktır. Bu çerçevede koruyucu ve önleyici çalışmalar dahilinde sunulan yerinden hizmetler ve planlanan ev ziyaretleriyle doktorlar, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları ve ailelerin daha sık bir araya gelmeleri sağlanmalıdır.

Son yılların popüler söylemi olan bilgi edinme hakkı, insanların bilgiye ulaşımını sağlayan önemli bir hak olarak karşımıza çıkmakta ve dünya devletleri tarafından önemsenmektedir. Küreselleşen dünyadaki bu değişimden etkilenen her ülke gibi ülkemiz de bilgiye ulaşımı teminat altına alan 4892 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasasını çıkartmıştır. Yasa, doğru bilgiye erişimin devlet güvencesi altına alındığının en önemli göstergesidir. İlgili yasa sonrasında kurulan E-Devlet sistemi üzerinden birçok hizmet online sunulabilmektedir. Günümüz ebeveynlerinin sık sık sağlık araması için kullandıkları Google arama motorunun yerini tutabilecek ve Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenen resmi bir sağlık bilgisi portalının kurulması, katılımcılar tarafından sıklıkla yakınılan bilgi kirliliğinin önüne geçebilecek ve kişilerin doğru bilgiye ulaşımını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması. Ankara: Pegem Akademi.

Aytaç, S. (2009). İş Stresi Yönetimi El Kitabı İş Stresi: Oluşumu, Nedenleri, Başa Çıkma Yolları, Yönetimi. Ankara: Labour Ministry- CASGEM.

Badinter E. (1992). Annelik Sevgisi (Çev. K. Çelik), İstanbul: Afa Yayınları

Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1993). Stres ve Başa Çıkma Yolları (14. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Beck-Gernsheim, E. (2002). Reinventing the family – In Search of New Lifestyles. Cambridge: Polity Press.

Berns, R. M. (2013) Child, Family, School, Community: Socailization and Support. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.

Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Cilt 1-Ağ Toplumunun Yükselişi). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cox, T. (1993). Stress Research and Stress Management: Putting Theory to Work. Sudbury: Hse Books.

Creswell, J. ve Plano Clark, V. L. (2007). Designing And Conducting Mixed Methods Research. London: Sage Publication.

Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Folkman, S. ve Lazarus, R.S. (1984). Stress, appraisal and coping. New York: Springer.

Güneş, A. (2008). Çocuk Terbiyesinde Doğru Bilinen Yanlışlar. İstanbul: Nesil Yayınları

Hanssen, E. ve Zimanyi, L.(2000). Coordinators' Notebook. An International Resource for Early Childhood Development, Canada: Graphic Printing Company.

Hays, S. (1996). The Cultural Contradictions Of Motherhood. New Haven, CT: Yale University Press.

Herman, H., Saxena, S. ve Moodiye, R.(2004). Promoting Mental Health. Genovo: World Health Organization

İnal, K. (2007). Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri. Ankara: Sobil Yayınları.

Losyk, B. (2006). Sakin Ol Sinirlerine Hakim Ol. İstanbul: Mess Yayınları.

Maigret, E. (2011). Medya ve İletişim Sosyolojisi. (H. Yücel, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Miller, T. (2010). Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler (Çev. G. Tunçer). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oppenheimer L., Oosterwegel A. (1993). The Self-System: Developmental Changes Between And Within Self-Concepts. London: Psychology Press.

Rampey, T. S., Loustaunau, M. O. (2018). Stress-related Diseases. New York: Salem Press.

Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G. ve Osborn, R.N. (2002). Organizational Behavior. New York: Wiley.

Taylor, S. (1999). Health Psychology. New York: McGraw-Hill.

Thurlow, C., Lengel, L. ve Tomic, A. (2004). Computer Mediated Communication. Londra: Sage Yayınları

Van Dijck, J. (2013). The Culture Of Connectivity: A Critical History of Social Media. New York: Oxford University Press.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları

Tezler

Akgündüz, Sevgül. (2006). Örgütsel Stres Kaynaklarının Çalışanların İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Banka Çalışanları İçin Yapılan Bir Araştırma. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Al-Moshaigeh, Abdullah I. (2006). The Effect of Self-Efficacy on The Decisions to Enroll and Succeed in Internet Accounting Courses. Doktora Tezi. Florida Atlantic Universitesi, Florida.

Bardakçı, Sair. (2013), İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Sınıf İçi Etkinlik Ölçeği Geliştirilmesi, Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması: Sivas İli Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Burger, Elizabeth. (2015). The Mothern Mother: Online Parenting Resources, Postnatal Depression, Social Support, and Self-Efficacy in the First Year. Yüksek Lisans Tezi. Mills College, Oakland.

Engin-Tufan, Kübra. (2018). Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı ve Popüler İnstagram Annelerinin Etkileri Üstüne Odak Grup Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Işık, E. Nuri. (2006). Öğretmen Adaylarının Benlik Kavramları İle Mesleki Benlik Kavramları Arasındaki Bağdaşımın Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yerlikaya, E. Ercüment. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Mizah Tarzları İle Algılanan Stres, Kaygı ve Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Makaleler ve Bildiriler

Abidin, R. R. (1990). 'Introduction to the special issue: The Stresses of Parenting'. Journal of Clinical Child Psychology, 19(4), 298-301.

Ahmed, M. A. (2011). 'Family Vlogging–Good Or Bad?-Freelance Family Vlogging On Social Computing Web Systems'. Şu Kitapta: Andy B., Terrel Ward B., Ann, L., Angela, L. ve Simon, R. (Ed.), The Social İmpact Of Social Computing. Sheffield, UK : Sheffield Hallam University, 8-15

Arısoy, Ö. (2009). 'İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi'. Psikiyatride Guncel Yaklasimlar, 1(1), 55-67.

Ayaz, F., ve Ayaz, H. (2017). 'Sağlık İletişimi ve Medyayı Konu Alan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir Analiz'. Atatürk İletişim Dergisi, (14), 147-172.

Aydoğan D. ve Özbay Y. (2017). 'Ebeveynlik Stres Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması'. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 2(2), 24-38.

Ayyıldız, T., Şener, D. K., Kulakçı, H., ve Veren, F. (2012). 'Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Baş Etme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi'. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 11(2), 1-12.

Bahadır, A. (2002). 'Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan'. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(13), 129-142.

Baker, B. L., Heller, T. L. ve Henker, B. (2000). 'Expressed Emotion, Parenting Stress, And Adjustment in Mothers of Young Children With Behavior Problems'. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41(7), 907-915.

Barclay, L., Everitt, L., Rogan, F., Schmied, V., Wyllie, A. (1997). 'Becoming a Mother—An Analysis of Women's Experience of Early Motherhood'. Journal of Advanced Nursing, 25(4), 719–728.

Baran, G. (2011). 'Çocuk Gelişimine Giriş'. Şu kitapta: Aral, N. ve Baran, G.(Ed.), Çocuk Gelişimi. İstanbul: Ya-Pa, 17-49.

Barlow, C., Cairns, K. (1997). 'Mothering as a Psychological Experience'. Canadian Journal of Counseling, 31(3), 232-237.

Bartholomew, M. K., Schoppe-Sullivan, S. J., Glassman, M., Kamp Dush, C. M. ve Sullivan, J. M. (2012). 'New Parents' Facebook Use At The Transition to Parenthood'. Family relations, 61(3), 455-469.

Belsky, J. (1984). 'The Determinants of Parenting: A Process Model'. Child Development, 55(1), 83-96.

Berkule-Silberman, S. B., Dreyer, B. P., Huberman, H. S., Klass, P. E. Ve Mendelsohn, A. L. (2010). 'Sources of Parenting İnformation İn Low SES Mothers'. Clinical Pediatrics, 49(6), 560-568.

Bernhardt, J. M., Felter, E. M. (2004). 'Online Pediatric İnformation Seeking Among Mothers of Young Children: Results From a Qualitative Study Using Focus Groups'. Journal of Medical Internet Research, 6(1).

Biederman, J., Faraone, S. V., Mick, E., Spencer, T., Wilens, T. Ve Kiely, K. (1995). 'High Risk For Attention Deficit Hyper-Activity Disorder Among Children Of Parents With Childhood Onset of The Disorder: A Pilot Study'. American Journal Of Psychiatry, 431–435.

Bilge Selçuk ile Söyleşi (2015). 'Türkiye'de Ebeveynlik'. Cogito, 81, 108-116.

Bilgiç, B. (2017). 'Türkiye'de Kamu Spotu Oluşum Süreci ve Yayın Politikaları'. İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 2(2), 25-61.

Birmaher, B., Axelson, D., Goldstein, B., Strober, M., Gill, M. K.,Hunt, J. ve Keller, M. (2009). 'Four-Year Longitudinal Course of Children and Adolescents With Bipolar Spectrum Disorder: The Course and Outcome of Bipolar Youth (COBY) Study'. Americanjournal of Psychiatry, 166(7), 795-804.

Blackburn, C. ve Read, J. (2005). 'Using The Internet? The Experiences of Parents Of Disabled Children'. Child Care Health and Development, 31(5), 507-515

Blaffer Hrdy, S. ve Hawkes, K. (1999). 'Mother Nature: A History of Mothers, İnfants and Natural Selection'. Nature, 402(6758), 246-248.

Blascovich, J. (1992). 'A Biopsychosocial Approach To Arousal Regulation'. Journal of Social and Clinical Psychology, 11(3), 213–237.

Bowlby, J. (1982). 'Attachment and Loss: Retrospect and Prospect American Journal of Orthopsychiatry'. 52(4), 664-678

Brady, E. ve Guerin, S. (2010). 'Not The Romantic, All Happy, Coochy Coo Experience: A Qualitative Analysis of İnteractions on an Irish Parenting Web Site'. Family Relations, 59(1), 14-27.

Brazy JE, Anderson B.M., Becker P.T., Becker M. (2001). 'How Parents of Premature İnfants Gather İnformation and Obtain Support'. Neonatal Netw, 20(2), 41-48.

Brosch, A. (2016). 'When The Child İs Born İnto The İnternet: Sharenting as a Growing Trend Among Parents On Facebook'. The New Educational Review, 43(1), 225-235.

Brown, S. ve Lumley, J. (1998). 'Maternal Health After Childbirth: Results Of An Australian Population Based Survey'. (1998). British Journal Of Obstetrics And Gynaecology, 105(2), 156-161.

Bylund, C. L. (2005). 'Mothers' İnvolvement İn Decision Making During The Birthing Process: A Quantitative Analysis of Women's Online Birth Stories'. Health Communication, 18(1), 23-39.

Ceyhan, E., Namlu A.G. (2000). 'Bilgisayar Kaygı Ölçeği (BKÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'. 10(2), 77-93.

Coleman, J. (2010). 'Parenting Adult Children in the Twenty-First Century'. Şu Kitapta: Barbara J. R. (Ed.), Families as They Really are. New York, NY: W. W. Norton & Company, 140-151.

Cutrona, C. E. ve Troutman, B. R. (1986). 'Social Support, Infant Temperament, And Parenting Self-Efficacy: A Mediational Model of Postpartum Depression'. Child Development, 1507-1518.

Çakir, H. (2006). 'Bir İletişim Dili Olarak İnternet'. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 71-96.

Çaycı, B. (2015). 'Yeni Dijital Çağda Toplumsal Hareketlerde Meydana Gelen Dönüşüm'. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 5(1), 27-43.

Çeler, Z. (2013). 'Annenin Serüveni: Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı'. Doğu Batı Dergisi, (63), 165-181.

Çerik, Ş. (2002). 'Ailelerin Gençlere Karşı Tutumları ve Gençlerin Ailelerinin Tutumlarını Algılayışlarına Yönelik Üniversite Gençliği Üzerinde Bir Araştırma'. Ege Akademik Bakış Dergisi, *2*(1), 21-24.

Çiçek, Ö., Tekin Epik, M. ve Altay, S. (2017). 'Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rolleri'. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17 (38), 35-58

Çimke, S., Gürkan, D. Y. ve Polat, S. . (2018). 'Sosyal Medyada Çocuk Hakkı İhlali: Sharenting'. Güncel Pediatri, 16(2), 261-267.

De Montigny, F., Lacharite, C. (2005). 'Perceived Parental Efficacy: Concept Analysis'. Journal of Advanced Nursing, 49(4), 387-396.

Deater-Deckard, K. (1998). 'Parenting Stress and Child Adjustment: Some Old Hypotheses and New Questions'. Clinical Psychology: Science And Practice, 5(3), 314-332.

Demir, E., Saatçioğlu, Ö. ve İmrol, F. (2016). 'Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi'. Current Research in Education, 2(3), 130-148.

Denizci, Ö. (2009). 'Bilişim Toplumu Bağlamında İnternet Olgusu ve Sosyopsikolojik Etkileri'. Marmara İletişim Dergisi, 15(1), 49-63.

Dewe, P., Cox, T. ve Ferguson, E. (1993). 'Individual Strategies For Coping With Stress At Work: A Review'. Work & Stress, 7(1), 5-15.

Doğru S., Sunay Y. ve Arslan E. (2008). 'Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması'. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 543-553.

Donovan, W. L., Leavitt, L. A. (1985). 'Simulating Conditions of Learned Helplessness: The Effects of İnterventions and Attributions'. Child Development, 56(3), 594–603.

Donovan, W. L., Leavitt, L. A., Walsh, R. O. (1990). 'Maternal Self-Efficacy: Illusory Control and İts Effect on Susceptibility To Learned Helplessness'. Child Development, 61(5), 1638–1647.

Dorsey, S., Klein, K. ve Forehand, R. (1999). 'Parenting Self-Efficacy Of HIV-Infected Mothers: The Role Of Social Support'. Journal of Marriage and The Family, 61(2), 295-305.

Drentea, P. ve Moren-Cross, J. L. (2005). 'Social Capital and Social Support On The Web: The Case of an İnternet Mother Site'. Sociology of Health & İllness, 27(7), 920-943.

Dunham, P. J., Hurshman, A., Litwin, E., Gusella, J., Ellsworth, C. ve Dodd, P. W. (1998). 'Computer-Mediated Social Support: Single Young Mothers as a Model System'. American Journal of Community Psychology, 26(2), 281-306.

Edwards, R. ve Gillies, V. (2011). 'Clients Or Consumers, Commonplace Or Pioneers? Navigating The Contemporary Class Politics Of Family, Parenting Skills And Education'. Ethics And Education, 6(2), 141-154.

Ellet, M.L.C, Appleton, M. M, ve Sloan, R.S. (2009). 'Out Of The Abyss Of Colic: A View Trough The Fathers' Eyes'. MCN:The American Journal Of Maternal/Child Nursing, 34(3), 164-171.

Ellison, N. B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). 'The Benefits of Facebook Friends:Social Capital and Collage Students' Use Of Online Social Network Sites'. Journal of Computer -Mediated Communication, 12(4), 1143-1168.

Erdoğan, Y. H. (2012). 'Medya ve Şiddet: Mafya Dizileri Üzerine Karma Bir Araştırma'. Değerler Eğitimi Dergisi, 10(23), 83-116.

Fahey, J. O. ve Shenassa, E. (2013). 'Understanding and Meeting The Needs of Women İn The Postpartum Period: The Perinatal Maternal Health Promotion Model'. Journal of Midwifery & Women's Health, 58(6), 613-621.

Fass, M. N., Khoury-Kassabri, M., ve Koot, H. M. (2017). 'Associations Between Arab Mothers' Self-Efficacy and Parenting Attitudes and Their Children's Externalizing and Internalizing Behaviors: Gender Differences and The Mediating Role of Corporal Punishment'. Child Indicators Research, 2018(11), 1369-1387.

Fink, G. (2009). 'Stress: Definition and History'. Encyclopedia of Neuroscience, 9(3), 549-555.

Fisher K.E, Landry C. F. (2007). 'Understanding the Information Behavior of Stay-at-Home Mothers Through Affect'. Şu kitapta: Nahl, D. ve Bilal D.(Ed.), Information and Emotion The Emergent Affective Paradigm in İnformation Behavior Research and Theory. Medford, New Jersey: Information Today Inc, 211-233.

Fleischmann, A. (2005). 'The Hero's Story and Autism:Grounded Theory Study of Websites for Parents of Children With Autism' Autism, 9(3), 299-316

Gelfand, D., Teti, D., Radin, C. (1992). 'Sources of Parenting Stress For Depressed and Nondepressed Mothers of İnfants'. Journal of Clinical Child Psychology, 21(3), 262-273.

Glover, T.D. (2006). 'Toward a Critical Examination of Social Capital Within Leisure Contexts: From Production and Maintenance to Distribution'. Leisure Loisir, 30(2), 357–367.

Gopalan, G., Dean-Assael, K., Klingenstein, K., Chacko, A. ve McKay, M. M. (2011). 'Caregiver Depression and Youth Behavior Difficulties'. Social Work in Mental Health, 72(2), 56–70.

Güneş, T. (2017). 'Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde 0-6 Yaş Çocuğun İhmal ve İstismarında Erken Tanı ve Yönlendirme'. Toplum ve Sosyal Hizmet, 28(1), 247-262.

Harris, T.O., 1992. 'Some Reflections on the Process of Social Support and Nature of Unsupportive Behaviours'. Şu Kitapta: Veiel, H.O.F., Baumann, U. (Ed.), The Series in Clinical and Community Psychology. The Meaning and Measurement of Social Support. Hemisphere. Chicago: CRC Press, 171-191

Hrdy, S. B. (2005). 'Comes The Child Before Man: How Cooperative Breeding And Prolonged Postweaning Dependence Shaped Human Potential'. Şu Kitapta: B. S. Hewlett ve M. E. Lamb (Ed.), Hunter-Gatherer Childhoods:

Evolutionary, Developmental And Cultural Perspectives. New Brunswick: Aldine Transaction. 65–91.

Hsu, H. ve Sung, J. (2008). 'Separation Anxiety İn First-Time Mothers: Infant Behavioral Reactivity and Maternal Parenting Self-Efficacy as Contributors'. Infant Behavior & Development, 31(2), 294-301.

Ivancevich, J. M. ve Matteson, M. T. (1980). 'Optimizing Human Resources: A Case For Preventive Health and Stress Management'. Organizational Dynamics, 9(2), 5-25.

Johnson, B. ve Turner, L. A. (2003). 'Data Collection Strategies İn Mixed Methods Research.' Şu Kitapta: A. Tashakkori ve C. Teddlie (Ed.), Handbook Of Mixed Methods İn Social and Behavioral Research. Thousand Oaks, CA: Sage. 297-319

Johnson, T. J. ve Kaye, B. K. (2013). 'The Dark Side of The Boon? Credibility, Selective Exposure and The Proliferation of Online Sources of Political İnformation'. Computers İn Human Behavior, 29(4), 1862-1871.

Kanotra, S., D'Angelo, D., Phares, T. M., Morrow, B., Barfield, W. D. ve Lansky, A. (2007). 'Challenges Faced By New Mothers İn The Early Postpartum Period: an Analysis of Comment Data From The 2000 Pregnancy Risk Assessment Monitoring System (PRAMS) Survey'. Maternal and Child Health Journal, 11(6), 549-558.

Kaplan, A. M., ve Haenlein, M. (2010). 'Users Of The World, Unite! The Challenges and Opportunities Of Social Media'. Business Horizons, 53(1), 59-68.

Karagülle, A. E. ve Çaycı, B. (2014). 'Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma'. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 4(1), 1-9.

Kaya, T. E. ve Atsan, T. (2012). 'Kırsal Kadınların Sosyo-ekonomik Durumları ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (Tra1 Bölgesi Örneği)'. Turkish Journal of Agricultural Economics, 18(1), 1-11.

Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). 'Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi'. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 197-214.

Keskin, G., Bilge, A., Engin, E. ve Dülgerler, Ş. (2010). 'Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı, Anne -Baba Tutumları ve Başa Çıkma Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi'. Anatolian Journal Of Psychiatry, 11(2), 30-37.

Knibiehler Y.(2005). 'Vücutlar ve Yürekler'. Şu Kitapta: Georges Duby, Michelle Perrot (Çev. A. Fethi) Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 307-346

Koçyiğit, O. T. (2012). 'İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri'. İnsanbilim

Dergisi, 1(1), 27-37.

Konner, M. J. (2005). 'Hunter-Gatherer İnfancy And Childhood: The Kung And Others'. Şu Kitapta: B. S. Hewlett ve M. E. Lamb (Ed.), Hunter-Gatherer Childhoods: Evolutionary, Developmmental & Cultural Perspectives. New Brunswick: Aldine Transaction, 19–64

Köseoğlu, Ö. (2012). 'Sosyal Ağ Sitesi Kullanıcılarının Motivasyonları: Facebook Üzerine Bir Araştırma'. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi,, 7(2), 58-81.

Kwok, S. ve Wong, D. (2000). 'Mental Health of Parents With Young Children İn Hong Kong: The Roles of Parenting Stress and Parenting Self-Efficacy'. Child And Family Social Work, 5(1), 57-65.

Lamontagne, L. L., Johnson, B. D. ve Hepworth, J. T. (1995). 'Evolution of Parental Stress and Coping Processes: A Framework For Critical Care Practice'. Journal Of Pediatric Nursing, 10(4), 212-218.

Lamp, J. M. ve Howard, P. A. (1999). 'Guiding Parent's Use of The Internet For Newborn Education'. Maternal-Child Nursing Journal, 24(1), 33–36.

Laux, L. (1986). 'A Self - Presentational View of Coping with Stress'. Şu kitapta: Mortimer H. A. ve Richard T. (Ed.), Dynamics of Stress. Boston: Springer, 233-253.

Leahy Warren P. (2005). 'First Time Mothers: Social Support and Confidence in İnfant Care'. Journal of Advenced Nursing, 50(5), 479-488

Leahy-Warren, P., McCarthy, G. ve Corcoran, P. (2011). 'Postnatal Depression İn First-Time Mothers: Prevalence and Relationships Between Functional And Structural Social Support at 6 and 12 Weeks Postpartum'. Archives of Psychiatric Nursing, 25(3), 174-184.

Leerkes, E. M. ve Crockenberg, S. C. (2002). 'The Development of Matenral Self-Efficacy and İts İmpact On Maternal Behavior'. Infancy, 3(2), 227–247.

Limilia, P. ve Bona, B. (2018). 'Information Access Skills İn Mothers As Containment of İnternet Negative İmpact. Jurnal The Messenger', 10(1), 72-82.

Lopez, L. K. (2009). 'The Radical Act of Mommy Blogging: Redefining Motherhood Through The Blogosphere'. New Media & Society, 11(5), 729-747.

Loyd, B. H. ve Abidin, R. R. (1985).'Revision Of The Parenting Stress İndex'. Journal Of Pediatric Psychology, 10(2), 169-177.

Luszczynska, A. (2005). 'The General Self-Efficacy Scale:Multicultural Validation Studie's. The Journal of Psychology, 139(5), 439-457.

Madge, C. ve O'connor, H. (2006). 'Parenting Gone Wired: Empowerment Of New Mothers On The İnternet?' Social & Cultural Geography, 7(2), 199-220.

Mandler, G., Mandler, J. M. ve Uviller, E. T. (1958). 'Autonomic Feedback: The Perception Of Autonomic Activity'. The Journal Of Abnormal And Social Psychology, 56(3), 367-373.

Mansour, A. ve Francke, H. (2017). 'Credibility Assessments of Everyday Life İnformation On Facebook: A Sociocultural İnvestigation of a Group of Mothers'. Information Research, 22(2).

Matthey, S. (2011). 'Assessing The Experience of Motherhood: The Being a Mother Scale (BaM-13)'. Journal of Affective Disorders, 128(1-2), 142-152.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J. ve Medders, R. B. (2010). 'Social and Heuristic Approaches To Credibility Evaluation Online'. Journal of Communication, 60(3), 413-439.

Montgomery, P., Mossey, S., Adams, S. ve Bailey, P.H. (2012). 'Stories of Women İnvolved in a Postpartum Depression Peer Support Group'. İnternational Journal of Mental Health Nursing, 21(6), 524-532

Moran, C., Holt, V. ve Martin, D. (1997). 'What Do Women Want To Know After Childbirth?' Birth, 24(1), 27–34.

Mowbray, C. T., Bybee, D., Oyserman, D., Allen-Meares, P., Macfarlane, P., ve Hart-Johnson, T. (2004). 'Diversity of Outcomes Among Adolescent Children of Mothers With Mental İllness'. Journal of Emotional And Behavioral Disorders, 12(4), 206-221.

Mulcahy, C. M., Parry, D. C. ve Glover, T. D. (2010). 'Play-Group Politics: A Critical Social Capital Exploration of Exclusion and Conformity in Mothers Groups'. Leisure Studies, 29(1), 3-27.

Na, J. C., ve Chia, S. W. (2008). 'Impact of Online Resources on İnformal Learners: Parents' Perception of Their Parenting Skills. Computers & Education', 51(1), 173-186.

Neff, K. D. ve Faso, D. J. (2015). 'Self-Compassion and Well-Being in Parents of Children With Autism'. Mindfulness, 6(4), 938-947.

Neff, K. D. ve Pommier, E. (2013). 'The Relationship Between Self-Compassion and Other- Focused Concern Among College Undergraduates, Community Adults, and Practicing Meditators'. Self and Identity, 12(2), 160-176.

Nicholas, D. ve Marden, M. (1998). 'Parents and Their İnformation Needs: A Case Study: Parents of Children Under The Age of Five'. Journal of Librarianship and Information Science, 30(1), 35-48.

O'Connell, K. L. (2008). 'What Can We Learn? Adult Outcomes İn Children of Seriously Mentally İll Mothers'. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 21(2), 89-104.

Orthon-Johnson, K. (2017). 'Mummy Blogs and Representations of Motherhood: "Bad Mummies" And Their Readers'. Social Media+ Society, 3(2), 1-10.

Özbey, S. (2012). 'Ebeveynlerin Evlilik Uyumu ve Algıladıkları Sosyal Destek İle Altı Yaş Çocuklarının Problem Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(1), 43-62.

Özel, M. ve Yazıcı, T. (2017). 'Sosyal Medyada Anneliğin Eğitim ve Etkileşim Boyutu: Instagram Üzerine Bir İnceleme'. International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(5S), 1715-1730.

Özyurt, C. (2016), "Çocukluk Sosyolojisi". Şu Kitapta: Kadir C., Ergün Y.(Ed.), Aile Sosyolojisi. İstanbul: Açılım Kitap, 155-156.

Özyürek, A., Özkan, İ., Begde Z., ve Yavuz, N.F. (2019). 'Çocuğu İlkokula Devam Eden Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Görüş ve Tutumları Arasındaki İlişki'. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(1), 323-340.

Pearlin, L. I., Menaghan, E. G., Lieberman, M. A., ve Mullan, J. T. (1981). The Stress Process. Journal of Health and Social Behavior, 22(4), 337-356.

Pedersen, S., ve Revenson, T. A. (2005). 'Parental İllness, Family Functioning, and Adolescent Well-Being: A Family Ecology Framework to Guide Research'. Journal of Family Psychology, 19(3), 404-419.

Plantin, L. ve Daneback, K. (2009). 'Parenthood, İnformation and Support on The İnternet. A Literature Review of Research on Parents and Professionals Online'. BMC Family Practice, 10(1), 1-12.

Podolski, C. L. ve Nigg, J. T. (2001). 'Parent Stress and Coping in Relation to Child ADHD Severity and Associated Child Disruptive Behavior Problems'. Journal Of Clinical Child Psychology, 30(4), 503–513.

Polat, R. (2017). 'Dijital Hastalık Olarak Nomofobi'. Yeni Medya Elektronik Dergi, 1(2), 164-182.

Powell, R. (2010). 'Good Mothers, Bad Mothers and Mommy Bloggers: Rhetorical Resistance and Fluid Subjectivities'. Online Feminist Journal, 37(4), 37-50.

Rieh, S. Y. ve Danielson, D. R. (2007). 'Credibility: A Multidisciplinary Framework'. Annual Review of İnformation Science and Technology, 41(1), 307-364.

Rieh, S. Y., Kim, Y. M., Yang, J. Y. ve Jean, B. S. (2010). 'A Diary Study of Credibility Assessment in Everyday Life İnformation Activities on The Web: Preliminary Findings'. Proceedings of The American Society For Information Science and Technology, 47(1), 1-10.

Robinson, A. M. (2018). ‘Let’s Talk About Stress: History of Stress Research’. Review of General Psychology, 22(3), 334-342.

Rothbaum, F., Martland, N. ve Jannsen, J. B. (2008). ‘Parents' Reliance On The Web to Find İnformation About Children And Families: Socio-Economic Differences in Use, Skills and Satisfaction’. Journal of Applied Developmental Psychology, 29(2), 118-128.

Sanders, M.R. (2008). ‘Triple P-Positive Parenting Program as a Public Health Approach to Strengthening Parenting’. Journal of Family Psychology, 22(3), 506-517.

Sarkadi, A. ve Bremberg, S. (2005). ‘Socially Unbiased Parenting Support on The Internet: A Cross-Sectional Study of Users of a Large Swedish Parenting Website’. Child Care, Health and Development, 31(1), 43-52.

Saurel-Cubizolles, M. J., Romito, P., Lelong, N. ve Ancel, P. Y. (2000). ‘Women's Health After Childbirth: A Longitudinal Study in France and Italy’. BJOG: An International Journal Of Obstetrics & Gynaecology, 107(10), 1202-1209.

Scharer, K. (2005). ‘An İnternet Discussion Bord for Parents of Mentally İll Young Children’. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 18(1), 17-25.

Scheel, M., Rieckmann, T. (1998). ‘An Empirically Derived Description of Self-Efficacy and Empowerment For Parents of Children İdentified as Psychologically Disordered’. American Journal Of Family Therapy, 26(1), 15-27.

Schunk, D. H. (1989). ‘Self-Efficacy and Achievement Behaviors’. Educational Psychology Review, 1(3), 173-208.

Selye, H. (1950). ‘Stress and The General Adaptation Syndrome’. British Medical Journal, 4667(1), 1383-1392.

Seymour, M., Wood, C., Giallo, R. ve Jellett, R. (2013). ‘Fatigue, Stress and Coping in Mothers of Children With an Autism’. Journal of Autism and Developmental Disorders, 43(7), 1547–1554.

Schön, R. A. ve Silven, M. (2007). ‘Natural Parenting – Back to Basics in İnfant Care’. Evolutionary Psychology, 5(1), 103-183.

Sieh, D. S., Visser-Meily, J. M., Oort, F. J., ve Meijer, A. M. (2012). ‘The Diurnal Salivary Cortisol Pattern of Adolescents From Families With Single, İll and Healthy Parents’. Journal of Psychosomatic Research, 72(4), 288-292.

Simpson, J.A., Rholes, W.S., Campbell, L. ve Wilson, C.L. (2003). ‘Changes in Attachment Orientations The Transition to Parenthood’. Journal of Experimental Social Psychology, 39(4), 317-331.

Sormaz, F. ve Yüksel, H. (2012). ‘Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyuncağın

Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü'. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 985-1008.

Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). 'Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış'. Klinik Psikiyatri, 8(2), 88-99.

Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2007).'Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi'. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (32), 31-48.

Taşdemir, S., Kaplan, S. ve Bahar, A. (2006). 'Doğum Sonrası Depresyonu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi'. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1(2), 105-117.*

Theule, J., Wiener, J., Tannock, R. ve Jenkins, J.M. (2010). 'Parenting Stress İn Families Of Children With ADHD: A Meta-Analysis'. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 20*(2), 3-17.

Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). 'Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Destek ve İş Stresinin Örgütsel Özdeşleşme ve İş Performansına Etkisi'. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 183-206.

Ulusavaş, M., (1990). 'Aile, Ana-Baba ve Çocuk Yönünden Türkiye'de Durum'. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1).

Vannucci, A., Flannery, K. M. ve Ohannessian, C. M. (2017) Social Media Use And Anxiety in Emerging Adults. Journal of Affective Disorders, 207, 163-166.

Wachs, T. D., Black, M. M. ve Engle, P. L. (2009). 'Maternal Depression: A Global Threat to Children's Health, Development, and Behavior and to Human Rights'. Child Development Perspectives, 3(1), 51-59.

Webster-Stratton, C. (1990). 'Enhancing the Effectiveness of Self-Administered Videotape Parent Training For Families With Conduct-Problem Children'. Journal of Abnormal Child Psychology, 18(5), 479-492.

Weissman, M. M., Bland, R. C., Canino, G. J., Faravelli, C., Greenwald,S., Hwu, H. G. ve Yeh, E. K. (1996). 'Crossnational Epidemiology of Major Depression and Bipolar Disorder'. Journal of The American Medical Association, 276(4), 293–299.

Woodman, A. C.ve Hauser-Cram, P. (2013). 'The Role of Coping Strategies in Predicting Change in Parenting Efficacy and Depressive Symptoms Among Mothers of Adolescents With Developmental Disabilities'. Journal of Intellectual Disability Research, 57(6), 513-530.

Yağmurlu, A. (2011). 'Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya'. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 7(1), 5-15.

Yelsalı-Parmaksız, P. M. (2012). 'Digital Opportunities For Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey'. Fe Dergi, 4(1), 123-134.

Yemez, İ. (2016). 'Doğrulayıcı Faktör Analizi İle Sosyal Medya Reklamlarına Yönelik Tutum Ölçeğininin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi: Cumhuriyet Üniversitesi İİBF'de Bir Uygulama'. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(2), 97-118.

Elektronik Kaynaklar

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu. (2016). https://www.ailecalisma.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2019

Anne Destek Ekibi. (2013). https://www.facebook.com/groups/568703839818888/, Erişim Tarihi: 01. 15. 2019

Aydınlık Gazetesi. (2019). https://www.aydinlik.com.tr/2018-de-67-cocuk-isci-is-kazasinda-oldu-emek-haziran-2019, Erişim Tarhi:24.08.2019

Bitesize. (2018). https://www.bbc.com/bitesize/articles/z2nbgk7, Erişim Tarihi: 12. 01. 2018

BLW Türkiye. (2014). https://www.facebook.com/groups/blwturkiye/, Erişim Tarihi: 01.15. 2019

Chazan, D. (2016). Telegraph. https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/12179584/French-parents-could-be-jailed-for-posting-childrens-photos-online.html, Erişim Tarihi: 01 15, 2019

Collins Dictionary. (2019). https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting, Erişim Tarihi:01.05.2019

ConvertKit. (2017). State of the Blogging Industry. https://convertkit.s3.amazonaws.com/landing_pages/incentives/000/140/283/original/ConvertKit_-_State_of_Blogging_2017.pdf?1533650182, Erişim Tarihi: 01.15.2019

Creswell, J.W. (2006). Understanding Mixed Methods Research, (Bölüm-1). http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2019

Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF. (2004). https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf, Erişim Tarhi:24.08.2019

Duggan, M., Lenhart, A., Lampe, C. ve Ellison, N. B. (2015). Parents and Social Media, Pew Research Center.

http://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/9/2015/07/Parents-and-Social-Media-FIN-DRAFT-071515.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2019

eMarketer. (2017).
https://www.emarketer.com/Article/More-than-90-of-US-Moms-Have-Social Media-Account/1015883, Erişim Tarihi:01.15.2019

Facebook Q3 2018 Results. (2018).
https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_financials/2018/Q3/Q3-2018-Earnings-Presentation.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2019

Google. (2019).
https://www.google.com/search?q=yeni+anneler+i%C3%A7in+bak%C4%B1m+rehberi&rlz=1C1GTPM_trTR827TR827&oq=yeni+anneler+&aqs=chrome.1.69i57j35i39j0l4.3566j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-, Erişim Tarihi:02.02.2019

Mayfield, A. (2008). What is social Media? iCrossing:
https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2018

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2019).
http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=anayasa&Tur=1&Tertip=5&No=2709, Erişim Tarhi:30.06.2019

OECD. (2011). Balancing paid work, unpaid work and leisure. National Time Use Surveys.
http://www.oecd.org/gender/data/balancingpaidworkunpaidworkandleisure.htm, Erişim Tarihi: 13.05.2019

OECD. (2019). Time Use Database.
https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TIME_USE, Erişim Tarihi:30.06.2019

Taylan, E. (2015). Webrazzi.
https://webrazzi.com/2015/02/23/kadinlarin-sosyal-agi-kadinlar-kulubu-ayda-10-milyon-kisiye-ulasiyor/, Erişim Tarihi: 01.15. 2019

TDK. (2006).
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c3b3f28b7b042.66763668, Erişim Tarihi: 12.01.2018

TUİK. (2018). Hane Halkı Araştırması:
http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819, Erişim Tarihi: 12.01.2018

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. (2019)

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, Erişim Tarihi:30.06.2019

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012) http://www.uis.gov.tr/media/1071/tuik_cocuk_isgucu_haber_bulteni_2012.pdf, Erişim Tarhi:24.08.2019

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması(2013) http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf, Erişim Tarihi: 07.09.2019

Wayne, T. (2016). The Right to Privacy for Children Online. https://www.nytimes.com/2016/04/17/fashion/celebrity-children-online-privacy.html?_r=0, Erişim Tarihi: 01.15.2019

We Are Social. (2018). https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-in-western-asia-part-1-northwest-86865983, Erişim Tarihi: 12.01.2018

WebWise. (2012). http://www.bbc.co.uk/webwise/guides/what-is-the-internet adresinden alındı , Erişim Tarihi: 12.01.2019

EKLER

EK 1: Anket Formu

Değerli Katılımcı, Aşağıda kişisel bilgi formu ve ebeveynlik stres düzeyinizi değerlendirmek için bir ölçek sunulmuştur. Size uygun gelen seçenekleri işaretleyerek bu konudaki düşüncelerinizi rahatlıkla belirtebilirsiniz. Her bir soruyu okuduktan sonra size en uygun gelen seçeneği işaretleyerek yanıtlayınız. Bu bilgiler sadece araştırma amacı için kullanılacaktır. Teşekkürler.

1- Kaç yaşındasınız?.....

2- Medeni durumunuz nedir?

a) Evli b)Bekâr

3- Eğitim durumunuz nedir?

a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise

d)Üniversite e) Lisansüstü

4- Mesleğiniz nedir?

a)Memur b)İşçi c)Serbest meslek

d)Emekli e)Ev hanımı f)Diğer...

5- Çalışma durumunuz nedir?

a)Tam gün çalışıyor b) Yarı zamanlı çalışıyor
c)Düzensiz(yevmiyeli) çalışı d)Çalışmıyor

6- Kronik bir hastalığınız var mı?

a)Hayır b) Evet ..... (Hastalığın adı)

7- Kronik bir hastalığa sahip çocuğunuz var mı?

a)Hayır b) Evet ..... (Hastalığın adı)

8- Ekonomik durumunuzu nasıl tanımlarsınız?

a) Gelir giderden fazla b) Gidere göre gelir orta c)Gelir giderden az

9- Aile tipiniz?

a) Çekirdek aile b) Geniş aile c)Parçalanmış aile

10- Kaç çocuğunuz var?

a) 1 b) 2 c)3 a) 4 ve üstü

11- 0-3 yaş döneminde bulunan kaç çocuğunuz var?

a) 1 b) 2 c)3 a) 4 ve üstü

12- 0-3 yaş dönemindeki çocuğunuzun bakımı ile ilgili destek alıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

13- (Evet ise) bakım desteğini kim sağlıyor?(birden fazla işaretleyebilirsiniz)

a) Eş b) Çocuğun anneannesi c) Çocuğun babaannesi

d)Akraba e) Gündüzlü bakıcı f)Yatılı bakıcı

14- İnternete gün içinde ne kadar süre bağlı kalıyorsunuz?

a) 1 veya daha az saat b) 2 saat c) 3 saat d)4 saat ve daha üstü

15- Ebeveyn olduktan sonra internet kullanım sürenizde değişiklik oldu mu?

a) Arttı b) Azaldı c) Aynı kaldı (değişmedi)

16- En çok hangi medya ortamını kullanıyorsunuz?(birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

a) Facebook b)İnstagram c) Twitter d) Blog siteleri

d) Youtube e)Ebeveynlik web siteleri

17- Ebeveynlik deneyiminizin başından itibaren çocuk bakımının hangi alanında bilgi edinme ihtiyacı duydunuz?

a) Çocuğun fiziksel bakımı b)Emzirme c)Beslenme-ek gıda

d)Çatışma çözme e)Sağlık d)Psikoloji

e)Uyku sorunları f)diğer…….

18- Facebook ebeveyn gruplarını ne amaçla kullanıyorsunuz? (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

a) Bilgi edinme b)Arkadaş edinme (uygun ise 20'yi cevaplayınız)

c)Bilgi ve deneyim paylaşma d)Eğlence e)Alışkanlık

f)Diğer…….

19- Facebook ebeveyn gruplarında tanıştığınız arkadaşlarınızla yüz yüze görüşüyor musunuz?

a) Evet b)Hayır

20- İnstagram, Youtube veya Blog siteleri üzerinden deneyim paylaşımı yapan blogger anneleri takip ediyor musunuz?

a) Evet b)Hayır

21- İnternet üzerinden edindiğiniz bilgileri güvenilir buluyor musunuz?

a) Evet b)Hayır c)Kararsızım

EK 2: Ebeveynlik Stres Ölçeği

ESF							
Değerli Katılımcı, bu bölüm içerisinde EBEVEYNLİK ya da ANNE BABA olmaya ilişkin yaşamış olduğunuz STRES durumuna ilişkin maddeler bulunmaktadır. Her bir maddede sizin için en uygun olan ifadeyi işaretleyiniz. Eğer bir çocuğa sahip iseniz maddeleri cevaplarken o çocuğunuzu düşünerek, eğer birden fazla çocuğa sahipseniz sizi daha çok her türlü (duygusal, fiziksel, sosyal, ekonomik vb...) bakımı sunmada zorlayan çocuğunuzu düşünerek maddeleri cevaplayınız.							
0.Hiç Tanımlamıyor, 1.Biraz Tanımlıyor, 2.Oldukça İyi Tanımlıyor, 3.İyi tanımlıyor 4.Çok iyi tanımlıyor							
1		Ebeveyn olma konusunda kendimi yetersiz buluyorum.	0	1	2	3	4
2		Çocuğumla iyi bir iletişim kurmayı başaramıyorum.	0	1	2	3	4
3		Çocuğumun sağlık problemleri var.	0	1	2	3	4
4		Çocuğum eşimle aramda bir problem oluşturuyor.	0	1	2	3	4
5		Çocuğumun sorduğu soruları cevaplamakta zorlanıyorum.	0	1	2	3	4
6		Çocuğum yakın çevresiyle ilişkilerinde problemlere sahiptir.	0	1	2	3	4
7		Çocuğum duygusal problemlere sahiptir.	0	1	2	3	4
8		Çocuğumun yeterince sorumluluk almadığını düşünüyorum.	0	1	2	3	4
9		Çocuğum yeterince başarılı biri değildir.	0	1	2	3	4
10		Nasıl bir ebeveyn olduğumu düşündükçe kendimi kötü hissediyorum.	0	1	2	3	4
11		Çocuğumun davranış problemleri var.	0	1	2	3	4
12		Çocuğumla aramdaki duygusal bağın yeterli olmadığını düşünüyorum.	0	1	2	3	4
13		Ebeveynlik rolünü üstlenmek bana çok zor geliyor.	0	1	2	3	4
14		Çocuğum uyumsuz bir çocuktur.	0	1	2	3	4

15		Çocuğuma karşı olumlu duygular beslemiyorum.	0	1	2	3	4
16		Bazı zamanlar çocuğumun beni istemediğini hissediyorum.	0	1	2	3	4
17		Ebeveyn olduğum için pişmanlık duyuyorum.	0	1	2	3	4
18		Çocuğum çok sık hastalandığı için ona bakmakta zorlanıyorum.	0	1	2	3	4

EK 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1- Yaşınız, eğitim durumunuz, çocuk sayınız ve aylık geliriniz nedir?

2- Günde kaç saat sosyal medya kullanıyorsunuz?

3- Sosyal medya ebeveyn gruplarına ne kadar zaman ayırıyorsunuz?

4- Ebeveyn gruplarını ne amaçla kullanıyorsunuz?

- Gruplar sizi tüketime yönlendiriyor mu?
- Sağlık araması yapıyor musunuz? Evet ise yaptığınız sağlık aramasına bir örnek verebilir misiniz?
- Gruplarda yer alan öneriler davranışlarınızı veya düşüncelerinizi etkiliyor mu?
- Grup içerisinde tanıştığınız kişilerle etkileşime giriyor musunuz?

5- Grupların olumlu tarafı nedir?

6- Grupların olumsuz tarafı nedir?

7- Sizce ebeveyn gruplarının kuruluş amacı nedir?

8- Çeşitli sosyal medya mercilerinde annelerin çocuk bakımı ile ilgili önerilerinin diğer annelerin anneliklerini sorgulamasına sebep olduğu düşüncesinden hareketle, bu gruplarda kriz durumları için önerilen çözümler size ne hissettiriyor?

9- Gruplarda en yoğun konuşulan konulardan biri "emzirme". Dünya Sağlık Örgütü'nün de en çok önemsediği konulardan biri.

- Gruplarda bu konu ile ilgili arama yaptınız mı?
- Edindiğiniz bilgiler size ne hissettirdi?
- Önerileri uyguladınız mı? Neden?
- Uygulama sürecinde neler hissettiniz?

10- Ebeveyn gruplarında anneler kendileri ile ilgili oldukça üzücü konulardan da bahsedip destek bekliyorlar.

- Üzücü postları okumak size ne hissettiriyor?

- Sizce böyle bir platformda yapılan paylaşımlar kişilerin anlattığı üzücü sorunların çözülmesine yardımcı olur mu?

11- Sizce üye olmayanların içeriğini göremediği Facebook ebeveyn gruplarında paylaşılan bilgiler güvende mi?

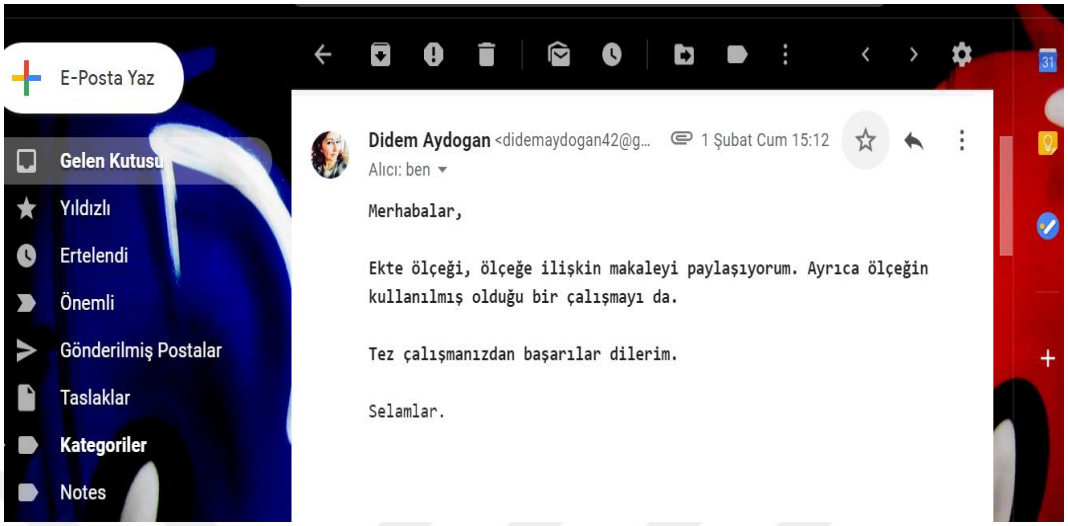
- Annelerin çocukları hakkında verdikleri bilgiler, çocuğun özel hayatına müdahale oluyor mu veya çocukları risk altına sokuyor mu?

12- Sizce ebeveyn gruplarından edindiğiniz tüm bilgiler doğru mu?

- Grupta paylaşılan bilginin doğru olup olmadığını nasıl anlarsınız?

- Herhangi bir grupta doğru olmayan bir bilginin paylaşıldığına şahit oldunuz mu? Grup kurucuları konu ile ilgili müdahalede bulundu mu?

EK 4: Ölçek İzni

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Gizem KARACA KOÇ

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir-04.09.1988

E-mail adresi: karacagzm@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise Öğrenimi: Eskişehir Atatürk Lisesi (2005)

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü (2011)

Bildiği Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar

• Sincan Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı 1. Dönemi)

• Gazi Üniversitesi'ne bağlı Gazi Hastanesi Çocuk Koruma Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü (2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı 2. Dönemi)

Çalıştığı Kurumlar

• Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Kula Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi/Sosyal Hizmet Uzmanı (2011-2014)

• Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Manisa İl Müdürlüğü/Sosyal Hizmet

Uzmanı (2014-2014, 7 Ay)

• İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü-Yaşlı Hizmetleri Birimi/Sosyal Hizmet Uzmanı (2014-2015)

• İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü-Sosyal Ekonomik Destek Birimi/Sosyal Hizmet Uzmanı (2015-2017)

• Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Cahide Ahmet Dalyanoğlu Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü- Çocuk Hizmetleri ve Sosyal Ekonomik Destek Birimi/ Sosyal Hizmet Uzmanı(2017-…)